

HATAY MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
Faculty of Economics and Administrative Sciences

ISSN 2630-5933

Journal of Politics,
Economy
and
Management

JOPEM

Year: 2021

Volume: 4

Issue: 2

HATAY MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
Faculty of Economics and Administrative Sciences
ISSN 2630-5933

Journal of Politics,
Economy
and
Management

JOPEM

Year: 2021   Volume: 4   Issue: 2

Journal of Politics, Economy and Management, Volume 4, Issue 2, June 2021**Owner**

Prof. Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

On behalf of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Hatay Mustafa Kemal University

Editor in Chief

Prof. Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

Co-Editors

Assoc. Prof. Dr. Sinan ERDOĞAN (Responsible Publication Manager)
 Res. Assist. Dr. Yunus KARAOMER
 Res. Assist. Arif Eser GUZEL

Assoc. Prof. Dr. Sonyel OFLAZOĞLU DORA
 Res. Assist. Omer Fuad KAHRAMAN
 Res. Assist. Ahmet YURTSAL

Editorial Board

Prof. Dr. Songül KAKILLI ACARAVCI Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Nicholas APERGİS Piraeus University, Greece
 Prof. Dr. Cengiz AYTUN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Muhammad SHAHBAZ Beijing Institute of Technology, China
 Prof. Yoshiaki JINNAI Tokyo Keizai University, Japan
 Prof. Dr. Sakiru Adebola SOLARIN University of Nottingham Malaysia, Malaysia
 Assist. Prof. Dr. Murad DUZCU Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Muharrem GUNES Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Dr. Ali ACARAVCI Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Juan LONERO Leon University, Spain
 Prof. Dr. Yue-Jun ZHANG Hunan University, China
 Assist. Prof. Dr. Ali Ihsan BENZER Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Secretariat

Res. Assist. Melek AYDIN KANLITEPE
 Res. Assist. Gizem ERÇELİK

Res. Assist. Umut Seren YARIM

Language Editors

Res. Assist Banu ULUSAN (Turkish Editor)

Assist. Prof. Dr. Murad DUZCU (English Editor)

Advisory Board

Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR Çukurova University, Turkey
 Prof. Dr. Tülin URAL Yeditepe University, Turkey
 Prof. Dr. Abdunasser HATEMİ-J UAE University, UAE
 Prof. Dr. Muhammad SHAHBAZ Beijing Institute of Technology, China
 Prof. Dr. Sakiru Adebola SOLARIN Nottingham University, Malezya
 Prof. Dr. Yue-Jun ZHANG Hunan University, China
 Prof. Dr. Nicholas APERGİS Piraeus University, Greece
 Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK Çağ University, Turkey
 Prof. Dr. Alper ASLAN Erciyes University, Turkey
 Prof. Dr. Faik BİLGİLİ Erciyes University, Turkey
 Prof. Dr. Seyfettin ARTAN Karadeniz Technical University, Turkey
 Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL Çukurova University, Turkey
 Prof. Dr. Hatice DOĞUKANLI Çukurova University, Turkey
 Prof. Dr. Zeynep TÜRK Osmaniye Korkut Ata University, Turkey
 Prof. Dr. Murat TÜRK Osmaniye Korkut Ata University, Turkey
 Prof. Dr. İsmail TUNCER Mersin University, Turkey
 Prof. Dr. Turhan KORKMAZ Mersin University, Turkey
 Prof. Dr. Özlem ATAY Ankara University, Turkey
 Prof. Dr. Juan LONERO Leon University, İspanya
 Prof. Dr. Yoshiaki JINNAI Tokyo Keizai University, Japan
 Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ Atatürk University, Turkey
 Prof. Dr. Musa EKEN Sakarya University, Turkey

Prof. Dr. Nizam ÖNEN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Dr. Veysel EREN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Prof. Dr. Hanifi Murat MUTLU Gaziantep University, Turkey
 Prof. Dr. Ömer İSKENDERÖĞLU Niğde Ömer Halisdemir University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Yıldız SAĞLAM ÇELİKÖZ Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Özden AKIN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Betül BALIKÇIOĞLU Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Mustafa ÇAM Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Metin REYHANOĞLU Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. V. Alpagut YAVUZ Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Şenol ADIGÜZEL Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Soner AKIN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Kayahan TÜM Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Pınar HAYALOĞLU Gümüşhane University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Cuma BOZKURT Gaziantep University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif DESTEK Gaziantep University, Turkey
 Assoc. Prof. Dr. İlyas OKUMUŞ Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Turkey
 Assist. Prof. Dr. Mehmet YILDIRIM Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assist. Prof. Dr. Oğuzhan YILMAZ Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
 Assist. Prof. Dr. Gülhan SUADIYE Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Advisory Board-Continued

Prof. Dr. Önder KUTLU Necmettin Erbakan University, Turkey

Prof. Dr. Ercan OKTAY Karamanoğlu Mehmet Bey University, Turkey

Prof. Dr. Ünal ARSLAN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Cemil Serhat AKIN Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Mehmet KARA Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Ferit ÖLÇER Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Murat TEK Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Prof. Dr. Hamza ATEŞ Medeniyet University, Turkey

Assist. Prof. Dr. Zehra KURT Hatay Mustafa Kemal University, Turkey

Assist. Prof. Dr. Sevi DOKUZOĞLU Hatay Mustafa Kemal University,
Turkey

Assist. Prof. Dr. Meltem HAYTOĞLU Hatay Mustafa Kemal
University, Turkey

Assist. Prof. Dr. Ayfer DAĞDELEN Hatay Mustafa Kemal University,
Turkey

Dr. Aviral Kumar Tiwari Rajagiri Business School, India

Dr. Usama AL-MULALÍ Multimedia University, Malaysia

Dr. Gazi Salah UDDIN Linköping University, Sweden

Design

Kursat Kaan ÖZKEMAHLI

Contact

Prof.Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

Tel: +90 (326) 245 58 50

Fax: +90 (326) 245 58 54

Hatay Mustafa Kemal University

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Tayfur Sökmen Yerleşkesi 31060, Antakya, HATAY - TURKEY

<http://dergipark.gov.tr/jopem/>

jopem@mku.edu.tr

The Journal of Politics, Economy and Management is an international refereed journal published twice a year

The Journal of Politics, Economy and Management is indexed and abstracted in Index Copernicus, DergiPark, Google Scholar, ResearchBib, JournalSeek Ideonline and ASOS index

The author(s) is (are) the sole responsible for the opinion and views stated in the articles.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Copyright © HMKU, Faculty of Economics and Administrative Sciences – December 2021

We would like to thank the reviewers for their insightful comments on the papers of the issue 4, volume 2, (December) 2021 of JOPEM

Prof. Dr. Mehmet KAHRAMAN	Hatay Mustafa Kemal University
Prof. Dr. Emine Elif YUCETURK	Bolu Abant Izzet Baysal University
Prof. Dr. Mehmet DALAR	Bolu Abant Izzet Baysal University
Prof. Dr. Mahmut GULER	Trakya University
Assoc. Prof. Dr. Kürşat GÖKTÜRK	Ankara Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. Aygül KILINC	Gaziantep University
Assist. Prof. Dr. Kenan YURTSAL	Sivas Cumhuriyet University
Res. Assist. Dr. Onur IZMIR	Gumushane University

A Foreword from the Editor

We are proud to publish the second issue of the forth volume of the Journal of Politics, Economy, and Management (JOPEM). We are keeping on to grow with valuable academic articles. JOPEM is an interdisciplinary of economy and administrative sciences, peer-reviewed academic journal of published bi-annually by the Faculty of Economics and Administrative Sciences in Hatay Mustafa Kemal University.

JOPEM is indexed or abstracted by the following: Index Copernicus, ResearchBib, JournalTOCs, Google Scholar, Ideonline, ASOS index. As an indicator of our quality, our applications for new indexes and abstracts are continuing. Within the framework of academic ethics, the journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

A double-blind peer-review method is used in the acceptance of manuscripts, and compilations, conceptual discussions, empirical and applied research manuscripts are accepted for publication. With its broad scope bridging a wide variety of subjects, the journal is dedicated to the advancement of novel empirical research and spread of scientific knowledge. Thus, we accept manuscripts in the fields of economics, business administration, political science, public administration, international relations, finance, industrial relations, information systems and management, econometrics and other subjects related to these topics. The language for such manuscripts could be either Turkish or English, preferable full in English.

As part of the forth volume second issue of JOPEM, I am delighted that the authors who have submitted articles demonstrated an interest to share their research with the readers of this journal. In addition, I would like to thank the people who contributed to the forth volume second issue a few months, especially the editorial board of JOPEM, the staff in our Faculty of Economics and Administrative Sciences, and many others. The last, but not the least my thanks go to the publishing team of our Journal, whose members put a lot of time and energy into this enterprise.

We hope you will enjoy the format and content of the JOPEM's the forth issue of the second volume. Encouraging many more authors to submit manuscripts in the following issues, we hope that this issue arouses our readers' interest so that the articles published in JOPEM may motivate new research ideas. If you have any feedback, please do let us know.

22.12.2021, Hatay-TURKEY

Prof. Dr. Songul KAKILLI ACARAVCI

Editor in Chief, owner of JOPEM

(Behalf of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, Hatay Mustafa Kemal University)

Contents

A Foreword from the Editor

vi

Research articles

Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Yolsuzlukla Mücadele
[Fight of Corruption with International Legal Frameworks]

by Ahmet EFE

59-86

Hatay'da Büyükşehir Belediyesi Kurulması Sonrasında Yerel Siyaset: 2014 ve 2019 Yerel Seçim Sonuçları
Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
[Local Politics after the Establishment of the Metropolitan Municipality in Hatay: A Comparative Evaluation
of the 2014 and 2019 Local Election Results]

by Şenol ADIGÜZEL

87-109

Acente, Tek Satıcı ve Franchise Alanın Hakları ve Borçlarının Hukuki Düzenleme Bakımından
Karşılaştırılması
[Comparison of the rights and obligations of the agency, the exclusive and the franchisee]

by Ferhat KALKMAZ

110-127

The Analysis of Fintech Sector in Turkey

by Yunus KARAÖMER

128-139

Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Yolsuzlukla Mücadele

Ahmet EFE¹

Phd, Ankara Development Agency, Turkey

icsiacag@gmail.com, ORCID 0000-0002-2691-7517

Geliş Tarihi/Received date: 25.04.2021 **Kabul Tarihi/Accepted date:** 20.09.2021

Suggested citation: Efe, A. (2021). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Yolsuzlukla Mücadele [Fight of Corruption with International Legal Frameworks]. *Journal of Politics, Economy and Management* 4(2), 59-86.

Öz: Oldukça yozlaşmış olarak algılanan devletler ve kurumlar, aynı zamanda kötü bir insan hakları siciline sahip olanlardır. Yolsuzluk, aynı zamanda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın iken gelişmiş demokrasilerde daha nadir ve düşük seviyede görülür. Yolsuzlukla mücadele çabalarının başarısının önündeki ciddi engellerden birisi, hesap verebilirliği ve şeffaflığı kolaylaştıran yönetim bilişim sistemleri (YBS) ve e-devlet uygulamalarının yeteri kadar yaygın ve doğru bir şekilde kullanılmamasıdır. Süreçlerinin yeterince şeffaf olmayan ve etik açıdan sorunlu olan kamu kurumları, yolsuzluğu engellemek için tasarlanmış yasal ve kurumsal mekanizmaları ne kadar iyi hedeflenmiş olursa olsun, gene de sakat kaldığı anlamına gelir. Bu araştırmada, Birleşmiş Milletlerin ve Avrupa Birliğinin üye ülkelerindeki yolsuzlukla mücadelede etkinliğine katkıları Türkiye örneği üzerinden incelenmektedir. Çalışma sonucunda, Türkiye’de yapılan reformların kısmi eksikleri olmasına karşın gerek BM ve gerekse AB gibi ulus üstü kurumların, bunların hukukun üstünlüğünün tesis edilmesinde önemli etkilerde bulunduğu anlaşılmıştır. Mevcut eksikliklerin etkin ve kapsamlı olan adli YBS sistemleri aracılığıyla giderilerek kaynak etkinliği, yönetim ve şeffaflıkta daha fazla ilerleme kaydedilmesi için neler yapılabileceği de tartışılmaktadır.

Anahtar terimler: Yolsuzluk, Şeffaflık, hukukun üstünlüğü, uluslararası hukuk, adli YBS

Jel Kodları: D73, K33, K42

Fight of Corruption with International Legal Frameworks

Abstract: Governments and institutions perceived as highly corrupt are also those with a poor human rights record. Corruption is also more vulgar and prevalent in less developed and developing countries, while it is rarer and at a lower level in developed democracies. One of the severe obstacles to the success of anti-corruption efforts is the lack of widespread and accurate use of management information systems (MIS) and e-government applications that facilitate accountability and transparency. Public institutions whose processes are ethically problematic and not sufficiently transparent still mean that their legal and institutional mechanisms designed to prevent corruption are crippled, no matter how well-targeted. This research, the possible contributions of the United Nations and the European Union to the effectiveness of measures against corruption in the member states, examines and assesses the knowledge of literature and international reports on Turkey. It is also discussed what can be done to improve resource efficiency, governance, and transparency mechanisms by overcoming existing deficiencies through effective and comprehensive MIS systems. In conclusion, although the missing part of the reforms carried out in Turkey, it was understood that both the UN and the EU as supranational institutions made a significant impact in establishing the rule of law.

Keywords: Corruption, Transparency, the rule of law, international law, jurisdictional MIS

Jell Codes: D73, K33, K42

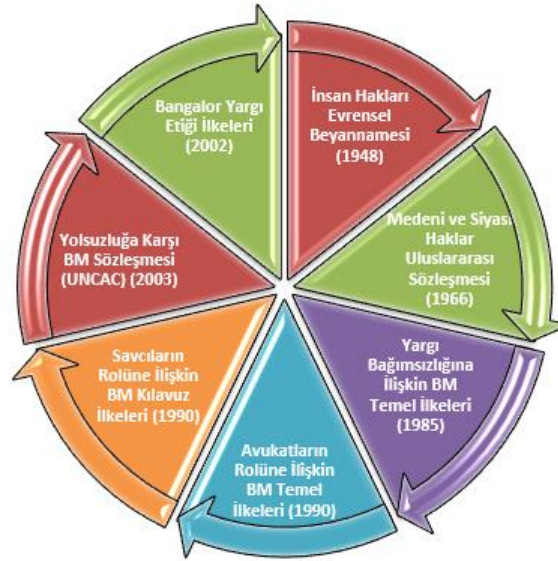
¹ Correspondence author. Ankara Kalkınma Ajansı, İç Denetim, aefe@ankaraka.org.tr, +90 312 310 03 00/172

1. Giriş

Yolsuzluk, genel tanımı ile gücün veya ilişkilerin gayri meşru özel kazanç için kötüye kullanılmasıdır. Yolsuzluk, rüşvet, nüfuz ticareti, işlevlerin kötüye kullanılması gibi pek çok biçim alabilir ancak, aynı zamanda adam kayırmanın, aşırı yararlanmanın, çıkar çatışmalarının veya kamu ile özel sektör arasındaki kapıların arkasına da saklanabilir. Etkileri ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel ve politik ölçeklerde ciddi ve yaygındır. Yolsuzluk, suç ve terörizm için bir kolaylaştırıcı olarak kullanılabilirdiğinden dolayı ulusal güvenlik için de bir tehdit oluşturur. Özellikle ekonomik beklenti endeksini ve rasyonel beklentileri olumsuz hale getirmesi açısından yatırım ve üretim üzerindeki negatif etkileri kaçınılmazdır. İş belirsizliği ve verimsizliğine neden olarak, süreçleri yavaşlatarak ve ek maliyetler getirerek ekonomik büyümeyi engelleyici sonuçları oluşabilir. Yolsuzluk, iyi yönetim için bir tehdittir, demokratik kurumlara olan güveni ve saygıyı aşındırır ve ekonomik kalkınmanın önünde her zaman bir engel olarak ortaya çıkar. Bununla birlikte, yolsuzluğun gerçek sosyal maliyeti yalnızca ödenen rüşvet miktarı veya şahsi menfaatler için yönlendirilen kamu fonlarıyla ölçülemez. Yolsuzluk, ekonomik verimsizliklerin gelişmesine izin vermenin yanı sıra, gelir dağılımını iyileştirmekten daha iyi çevre korumasına kadar çeşitli hükümet hedeflerini olumsuz yönde etkiler. En önemlisi, yolsuzluk hükümetlere, kamu kurumlarına ve genel olarak demokrasiye olan güveni zayıflatır ve anarşist eğilimi besler. E-devletin geliştirilmesi ve uygulanması, kamu kurum ve kuruluşlarında YBS'nin yoğun ve yaygın bir şekilde kullanılabilmesi kamu yönetimi için en ilgili ve önemli gelişmelerden birisidir. Son yıllarda birçok ülkede hükümetler açıklıklarını ve şeffaflıklarını artırmak için çaba sarf ettiler. E-yönetişim, kamusal şeffaflığı artırmak ve yolsuzluğu azaltmak için verimli ve etkili bir araç olarak kabul edilmektedir.

BM Yolsuzluğa Karşı Sözleşme (UNCAC), 2003 yılında 58/4 sayılı kararla Genel Kurul tarafından kabul edilmiş ve Aralık 2005'te yürürlüğe girmiştir. UNCAC, yolsuzluğa karşı yasal olarak bağlayıcı ilk belgedir. Sözleşmeye taraf tüm devletlerin yolsuzlukla mücadele için yasal ve düzenleyici rejimlerini güçlendirmek için uygulaması gereken kapsamlı bir standartlar, önlemler ve kurallar dizisi sunar. Birleşmiş Milletler, UNCAC'ın uygulanmasında ve yolsuzluğu önleme, tespit etme ve soruşturma kapasitelerinin güçlendirilmesinde ve ceza adaleti ve hukukun üstünlüğü kurumlarında şeffaflığı, bütünlüğü ve hesap verebilirliği teşvik edecek programları uygulama konusunda üye devletlere yardım sağlamaktadır. Şekil 1'de BM tarafından tesis edilmiş bulunan kilit belgeler ve standartlar görülmektedir.

Şekil 1. BM tarafından ihdas edilmiş bulunan temel uluslararası standart belgeler

Kaynak: www.un.org sayfasındaki bilgilerden derlenmiştir.

Yargıçlarla ilgili uluslararası belgelerin çoğu, yargı bağımsızlığı ve bunların atanması, görev süresi güvenliği ve hizmet koşullarına dair minimum standartların tesis edilmesiyle ilgilidir. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 2005 yılında kabul edilen Bengalor Yargı Etiği İlkeleri hâkimlerin bireysel hesap verebilirliğini çevreleyen konuları ele almasına rağmen, adli hesap verebilirlik konusunda uluslararası kabul görmüş tek bir standartlar dizisi yoktur. Şekil 1 de görüldüğü üzere BM tarafından ihdas edilmiş bulunan anahtar uluslararası standartlar mevcuttur.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, "uzmanlar ve iş adamları" tarafından, 180 ülke ve bölgeyi kamu sektöründeki algılanan yolsuzluk düzeylerine göre sıralayan bir "Yolsuzluk Algılama Endeksi"ni her yıl yayınlamaktadır. Analiz, yolsuzluğun büyük paranın seçim kampanyalarına serbestçe akabildiği ve hükümetlerin yalnızca varlıklı veya iyi bağlantılı bireylerin sesini dinlediği ülkelerde daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Türkiye, 2020 yılında 39 puanla 91. sırada yer alırken, 2019'da 41 puan alarak 78. sırada yer almıştı. 2013 yılından bu yana 11 puan 38 sıra kaybederek en çok sıra kaybeden üç ülke arasında yer almıştır. Özellikle FETÖ ile mücadelenin başladığı yıllar ile 15 Temmuz darbesinin akabindeki yıllarda sosyal medya araçlarıyla yolsuzluk algısı oluşturma üzerinde toplum mühendisliği faaliyetleri de yoğunlaştığından dolayı konjonktür etkisinin olup olmadığının da analiz edilmemesi bu anlamda bir eksiklik olarak dikkate alınabilir. Bu durum ekonomik, politik ve sosyal dengeleri etkileyen bir nitelik arz edebilmektedir. Bu nedenle de yolsuzluk algısı ve bununla ilgili kilit aktörlerin ürettikleri raporlar bağlamında objektif analiz ve değerlendirmelere ciddi bir ihtiyaç vardır.

Çalışmamızda uluslararası hukuk çerçevesindeki yolsuzluk algısı ve Türkiye'nin durumu değerlendirilerek çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bunun için öncelikle araştırma problemi, yöntem ve literatür bilgisi verilmektedir. Ardından yolsuzlukla mücadele kavram, yöntem ve çabaları üzerinde değerlendirme ve analizler yapılmakta, yolsuzlukla mücadelede devlet yükümlülükleri işlenmekte ve Türkiye'de yolsuzlukla mücadele konusu değerlendirilerek sonuçlandırılmaktadır.

2. Araştırma Problemi, Yöntem ve Literatür

Yolsuzluk, tarih boyunca yönetimlerin en fazla adaletin sağlanmadığı gibi sorunlarla birlikte itham edildiği konuların başında gelir. Demokrasi, hukuk devleti ve gelişmişlik ile birlikte yolsuzluk arasında ters orantı olduğu gibi bir yaklaşım olduğu da söylenebilmektedir. Literatürde en fazla sorulan ve cevaplanmaya çalışılan sorular aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

- *Zengin ve prestijli olanlar, tercih ettikleri sonuca ulaşmak için yargıya rüşvet verebilir veya tehdit edebilir. Yoksullar için yargı yolsuzluğunun etkileri nelerdir?*
- *Bağımsızlık ve hesap verebilirlik arasında bir denge var mıdır?*
- *Karmaşık ve çok değişkenli yolsuzluk vakası olduğu düşünüldüğünde, hakimlerin hesap verebilirliği nasıl sağlanır?*
- *Adli yolsuzlukla mücadele, diğer kamu sektörlerindeki yolsuzlukla mücadele etmekten farklı mıdır?*
- *Yolsuzluk, ekonomik kriz durumlarında ve gelişmişliğin alt seviyelerinde neden daha fazla görülmektedir?*

Bu çalışmamızda yukarıdaki sorular ışığında yolsuzluk olgusu incelenmektedir. Yolsuzlukla mücadele çabalarının başarısının önünde ciddi bir engel, siyaset, bürokrasi ve adalet sektörü kurumlarının yozlaştırılmasıdır. Etik açıdan tehlikeye atılan adalet sektörü kurumları, yolsuzluğu engellemek için tasarlanmış yasal ve kurumsal mekanizmaların, ne kadar iyi hedeflenmiş, verimli veya dürüst olursa olsun, sakat kaldığı anlamına gelir. Bu nedenle de literatür taraması ve BM ve AB gibi ulusüstü kurumların raporlarının analizi yöntem olarak benimsenerek Türkiye özelinde sorun çözücü bir yaklaşımla çıkarsamalar yapmak amaçlanmaktadır. Veri tabanı kaynağı olarak da açık kaynakların sayısı bağlamında en fazla araştırma olanağı sağlayan Google Scholar veri tabanı kullanılmıştır.

Sadece “*corruption*” kelimesiyle yapılan aramada 2.640.000 civarında yayın varken “*yolsuzluk*” kelimesiyle yapılan aramada 12.600 adet yayın bulunmuştur. “*Yolsuzluk*”, “*şeffaflık*”, “*hukukun üstünlüğü*”, “*uluslararası hukuk*” ve “*adalet reformu*” kelimeleriyle birlikte yapılan taramada ise 1.990 civarında yayın olduğu görülmüşken aynı kelimelerin İngilizcesiyle yapılan aramada 172.000 civarında araştırma olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla görece olarak Türkçe literatür kısıtlı da olsa yabancı literatürün oldukça fazla olduğu söylenebilir.

BM Genel Kurulu'nun 2015'in sürdürülebilir kalkınma için 2030 Gündemi, tüm devletlerden her türlü yolsuzluğu ve rüşveti önemli ölçüde azaltmalarını ve çalınan tüm varlıklarını 2030'a kadar iade etmelerini içermektedir (UN, 2015). Hukuk teorisi açısından, yolsuzlukla mücadele hukuku ile insan haklarının korunması arasındaki bağlantı, uluslararası hukukun iki alt alanının sistematik entegrasyonuna bir örnektir. Yeni çerçeve, yolsuzluğu anayasal bir mesele haline getirerek, yolsuzlukla mücadeleyi uluslararası toplumun tamamen meşru bir endişesi veya uluslararası insan haklarının onuru haline getirmektedir (Pellet, 2003; Posner, 2014). İnsan Hakları Anlaşması Organları, bu gündeme resmi katkılarında “Kaynakların kötü yönetimini ve yolsuzluğu, eşit hakları teşvik etmek için kaynakların tahsisinin önündeki engeller” olarak tanımlamıştır. Aslında, yüksek yolsuzluk oranlarına sahip ülkeler, kötü bir insan hakları siciline sahip ülkelerdir (Landman & Schudel, 2007). Örneğin Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde en alt sıralarda yer alan ülkeler Suriye, Güney Sudan ve Somali olup bunların hepsinde büyük yolsuzluklar ve insan hakları sorunları raporlanmaktadır.

Bu arka plana karşı hem uygulama hem de bilim, yolsuzluğa 'insan hakları temelli' bir yaklaşım izlemektedir (Olanian, 2014). Birleşmiş Milletler'in (BM) temel belgeleri, bu yaklaşımı, yolsuzluğun insan haklarından yararlanma üzerinde 'olumsuz bir etkisi' olduğu, yolsuzluğun insan haklarını 'baltaladığı', 'ciddi ve yıkıcı olduğu' iddiasına dayanmaktadır (Pillay, 2013). BM insan hakları kurumlarının bu iddiası sorgulandı ve insan hakları temelli yaklaşım 'kavramsal netlik eksikliği' nedeniyle eleştirilmiştir (Rose, 2016). “Özel sektöre göre, kayıt dışılık bazen devletin başta vergi olmak üzere kendilerine yüklediği yükün bir sonucudur; bazen yolsuzluktan kamuda verimsizliğe kadar birçok etmenin katkı sağladığı sorunlara karşı ekonomik bireyin bulduğu zekice bir çözümdür” (Savaşan ve diğ., 2016)

BM uygulamaları çerçevesinde çalışmalar sürekli gündemde olmasına rağmen yolsuzluk genellikle Türkiye'de de ciddi ve kalıcı bir sorun olarak görülmekte ve birçok kamuoyu araştırmasında ülkenin en acil sorunlarından biri olarak listelenmektedir (Adaman, 2003). Çeşitli uluslararası kuruluşlar da ülkedeki yolsuzluğun yaygınlığını kabul etmektedir. Paternalist yönetim biçimi (baba devlet) ve Osmanlı tarihi ile bağlantılı merkezi bürokratik mekanizma, 1950'lerde çok partili siyasetin devreye girmesiyle bir patronaj temelli ağlar ağına dönüşmüştür (Güneş, 2000). 1980'lerde ve 1990'larda, yolsuzluk ve kayırmacı bağlar büyük ölçüde gömülürken 1990'ların koalisyon hükümetleri sırasında ve 2000'lerin başında toplumun diğer alanlarına yayılmıştır (Ömürgönülşen ve Öktem, 2009). Etkili işleyen bir yasal çerçevenin yokluğu göz önüne alındığında, ülke yolsuz uygulamalara karşı savunmasız hale gelmişti. 2000'lerin başından bu yana, yolsuzluk ülkede nispeten daha etkili hale geldi (Ömürgönülşen ve Doig, 2010). 1999 ile 2002 arasında, üçlü koalisyon hükümeti, yolsuzlukla mücadele konusunda ulusal bir eylem planı yayınlayarak ve bir rehberlik komitesi kurarak reformlar başlattı (Ömürgönülşen, 2009). 2002 yılından bu yana ülkedeki yolsuzluk sorunlarını çözmek için önemli adımlar atılmış olmasına rağmen, reform çabaları 2005 yılına kadar önemli ölçüde azalmıştır (TEPAV, 2011). AB ayrıca, ilerleme raporlarında sınırlı olarak yolsuzlukla mücadelede kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmiştir (AB Komisyonu 2008 İlerleme Raporu). 2008, yeni bir yolsuzlukla mücadele komitesinin kurulması ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi için bir eylem planı dahil ulusal bir stratejinin kabul edilmesiyle (2010–14) reformlar hız kazanmıştır (Ömürgönülşen ve Doig, 2010). Birkaç yıllık durgunluktan sonra, yolsuzlukla mücadele konusunda politika geliştirilmesi noktasında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. AB ve GRECO ayrıca kapsamlı bir yolsuzlukla mücadele stratejisinin ve bir eylem planının geliştirilmesinin yanı sıra bunların aşamalı olarak uygulanmasını denetlemek ve izlemek için özel çabalar sarf etmektedir (AB Komisyonu 2010 İlerleme Raporu).

Yükselen piyasa ekonomisi olarak bilinen Türkiye ekonomisi için doğrudan yabancı yatırım girişleri önemlidir. Önemli yatırımlar da hukuk ve demokrasi alanındaki ilerlemeleri takip etmektedir.

Son on yıllarda, diğer yükselen ekonomilerde olduğu gibi, uluslararası sermaye akışından yararlanma hevesi, Türk politika yapıcılarını politika ve kurumlarda yolsuzlukla mücadeleye yöneltmiştir. Böylece kurumlar, daha şeffaf ve hesap verebilir olma ve kurumsallaşma için reform yapmaya teşvik edilmiştir. Bu doğrultuda, 2000'li yılların başından itibaren Türkiye, Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeleri imzalamıştır. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetle Mücadele Konvansiyonu; Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi; Sınıraşan Organize Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Medeni Hukuk Sözleşmesi; Suç Gelirlerinin Aklanması, Aranması, El Konması ve Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanı Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi gibi kilit sözleşmelere taraf olmuştur. Türkiye ayrıca, Mali Eylem Görev Gücü, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Akademisi (IACA) ve Açık Hükümet Ortaklığı Girişimi (OGPI) gibi uluslararası kuruluşlara üye olarak yolsuzlukla mücadele taahhüdünü en üst seviyede göstermiştir.

Böylelikle, yolsuzlukla mücadele reformlarının çoğu, bu uluslararası kuruluşların desteğiyle ve uluslararası sözleşmeler ve Avrupa Birliği ile katılım müzakereleri ile üstlenilen yükümlülüklerle uymak için kabul edilmiştir. Yine de son yıllarda Türkiye uluslararası kuruluşlardan sürekli eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştirilerin ortak noktaları, esas olarak son yıllarda önemli bir ilerleme kaydedilmemiş olduğu noktasındadır. Özellikle FETÖ darbe teşebbüsü sonrasında başlatılan adli ve idari süreçlerdeki soruşturma, kovuşturma ve mahkûmiyetle ilgili ülkeye zayıf sicil verilmiş, bağımsız yolsuzlukla mücadele kurumunun eksikliği, yargı ve kolluk kuvvetleri üzerinde aşırı siyasi etki gibi konularda eleştiri bombardımanı yapılmıştır. Ülke uluslararası yolsuzluk sıralamasında düşmeye devam ederken, son yıllarda bu eleştirilerin tekrarlandığı görülmektedir. Ancak 2016 yılında yapılan darbenin yapay bir kurgu olduğu, belli bir rakip grubun siyasi ve idari alanda haksız olarak tasfiye amaçlı olduğu söylemlerinin gelişmiş ülkelerde en üst seviyelerde ve medya organlarında dile getirilmesi ve bu kapsamda sanık olarak arananların mazlum statüsünde himaye edilerek korunması bu anlamdaki yolsuzluk ve hukuk devleti zafiyetleri noktasındaki eleştirel tespit, rapor ve önerilerinin de niteliksel ve niceliksel olarak yoğunlaşmasının yanlı ve sorunlu olabileceği kuşkusunu da güçlendirmektedir.

2020 ve sonrasındaki süreçte COVID19 salgını, bazen düzenli kontrollere ve dengelere bağlı kalmadan, hükümetler tarafından büyük ölçekli acil harcamalar yapılmasına neden olmuştur. Mevcut duruma yanıt verirken kamu sektörüne yüklenen baskılar, yolsuzluğun gelişmesi için muazzam fırsatlar sunmaktadır. Yolsuzluk hırsızlığa, israfa ve kıt kaynakların kötüye kullanılmasına neden olabilir. Ülkeler daha dirençli ve kapsayıcı bir ekonomiye giden yola çıktıkça, politika yapıcılar, büyük miktarlarda borç birikimiyle birleşen büyük mali stres bağlamında ekonomiyi yeniden canlandırma zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Kıt kaynakların şeffaf bir şekilde ihtiyatlı kullanımı kritiktir. Bu durum, yolsuzluğun gelişmesine izin veren giriş noktalarını tıkayarak en yüksek bütünlük standartlarını getirerek temiz, hesap verebilir ve şeffaf bir hükümet inşa etme fırsatı sunar. Önümüzdeki yıllarda dar mali alan bağlamında, yolsuzlukla kaybedilen milyarlarca doları, ekonomiyi canlandırmaya ve yolsuzluk nedeniyle orantısız şekilde zarar gören yoksul ve savunmasız grupların korunmasını sağlamaya harcamak çok daha önemlidir.

3. Yolsuzlukla Mücadele Kavram, Yöntem ve Çabalar

Yolsuzluk, kaynakların yanlış yönlendirilmesine sebep olarak temel saiklere zarar vermekte ve kaynakları rant kollama faaliyetleri ile üretken piyasalardan çekmektedir (Aktaş, 2019). Yolsuzlukla mücadele çabaları bir dizi strateji ve araç içermekle birlikte, etkilenen hükümetler benzer bir araç setine güvenme ve bunları belirli bir düzende uygulama eğilimindedir. İlk adım, durumu birkaç önlem ile düzeltilebilir bireysel başarısızlık meselesi olarak yorumlamak ve sonuç olarak “*ibret-i müessire*” olacak şekilde sert cezaların uygulanması paradigmasını benimsemektir. Bu tür suç stratejileri ne etkili ne de verimli olma eğilimindedir. Bunun başlıca nedeni, yolsuzluğun birkaç suçlu kişiye karşı yalıtılmış olmamasıdır, ancak hem yüksek hem de düşük arasında yaygın bir olgudur. Her yolsuzluk olayının soruşturulması, yargılanması ve cezalandırılması, özellikle kolluk kuvvetleri ve yargı yapılarının

kendileri yozlaşmış olduğu durumlarda muazzam kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bir başka sorun da yolsuzluğa karşı reformlar noktasında kampanya benzeri uygulamaların, genellikle insan haklarına duyarlı uluslararası toplum tarafından kuşkuyla karşılanmasıdır.

Bir sonraki adım, idari yolsuzluktaki büyümenin, yeniden yapılanma ve demokratikleşme gibi bir tür radikal reform projesiyle bağlantılı olarak geçici yönetim sorunlarından kaynaklandığını kabul etmektir. Buna uygun “hızlı düzeltme”, reform sürecinin hızlandırılması ve böylece yetkililerin rüşvet alma ve istenmeyen davranış biçimlerinin diğer şekillerine girme olasılıklarını azaltma amaçlı politikalar getirmektir.

Bazen bu tür stratejiler, şeffaflık, hesap verebilirlik vb. sağlayan “yolsuzlukla mücadele yasaları”nın bir araya getirilmesiyle birleştirilir. Barışı geliştirenlerin ve yardım sağlayıcıların cesaretlendirmesi, kriz sonrası bazı devletler daha da ilerler ve yolsuzluğun bir sonucu olarak “iyi yönetim” paradigmasını benimserler. Yönetişim yaklaşımı, genel olarak, geniş kitlelere karşı sorumlu ve özgür ve adil seçimlerde siyasi sağduyu ile belirlenen bir hükümetin varlığını öngörür (Taylor, 2002).

3.1. Analizlerde Kullanılan Veri Türleri ve Ölçme Yöntemleri

Nicel veriler, miktar veya puan gibi bir sayıya atıfta bulunurken, nitel veriler sözel olarak ifade edilir. Genellikle, bir ankette yanıtlayanın bilgisine, algısına, fikrine veya deneyimine bağlı bir derecelendirme istendiğinde olduğu gibi veri toplamada birleştirilirler. Bu aslında nicel olarak ifade edilen nitel bir ölçüdür. Nicel ve nitel, farklı amaçlar için kullanılan verilerin ifadeleridir. Örneğin, bir göstergenin küresel ortalaması için nicel bir ölçüme ihtiyaç vardır. Bir bölgedeki yasal çerçevenin ve algının tespiti için ise nitel bir yöntem gereklidir.

Veriler, temsil ettikleri konulara göre de kategorize edilebilir. Bu yöntemler verilerin size anlatmaya çalıştığı şeyi anlamanın en basit yollarından biridir. Veri türünü ve sınırlamalarını anlamak, örneğin yolsuzluk algılarının gerçek yolsuzluğu yansıttığı varsayıldığında verilerin kötüye kullanımını önler. Aslında algılar, yolsuzluk düzeylerinden veya boyutlarından bağımsız olarak yükselir ve düşebilir. Ülkeler hakkındaki genellemelerin yanıltıcı veya yanlış olmaması için veri türlerindeki farklılıklar konusunda net olmak önemlidir. Yolsuzluk ve yolsuzlukla mücadele ile ilgili veriler genellikle öznel "yumuşak" ile nesnel "sert" arasında bir süreklilikte dört kategoriye ayrılır: Algılar, deneyimler, değerlendirmeler ve idari veriler²

Algı verileri, sıradan vatandaşların, işletme sahiplerinin, öğrencilerin veya uzmanların belirli konulardaki görüşlerinden oluşur. Kamu güveni, sivil alan, büyük veya politik yozlaşma ve müşteri tercihleri gibi nesnel veri toplama için kavramsallaştırılması zor olan konular hakkında bilgi toplamak için faydalıdır. Ayrıca, kamu idaresinin veya hükümetlerin etik değerleri benimsemesi ve yönetim kalitesini içeren idari veriler mevcut olmadığında yararlıdır. Algı verileri genellikle anketler aracılığıyla toplanır ve özellikle anketler çevrimiçi, posta yoluyla veya telefonla yapılıyorsa, veri toplamak için daha düşük maliyetli bir seçenek olarak kabul edilir. Ancak algı anketleri, verilerin çalışılan grubu temsil etmesini ve örneklem büyüklüğünün hata paylarını azaltacak kadar büyük olmasını sağlamak için teknik yeterlilik gerektirir. Algılara ilişkin veriler, genellikle daha fazla araştırma için odak alanlarının belirlenmesinde ilk adımdır.

Deneyimsel veriler, belirli vatandaş deneyimlerinden veya bilgilerinden oluşur. Bu, rüşvetlerin sıklığı, yeri ve maliyetini veya suçların sıklığı ve ciddiyetinin yanı sıra belirli yasalar, politikalar veya uygulamalar hakkındaki bilgilerin kapsamını içerir. Sağlık, eğitim, kanun yaptırımı ve ulaşım gibi hizmet sunumunun kalitesini ölçmek için faydalıdır. Ayrıca, rüşvet veya suç gibi belirli sektörlerdeki küçük yolsuzluğun kapsamını ve doğasını ölçmek için de kullanılır. Devlet kurumları tarafından toplanan ve aynı zamanda devlet-vatandaş ara yüzündeki darboğazları ve sorunları belirlemek için de kullanılabilen performans verilerini desteklemek faydalıdır. Deneyim verileri genellikle anketler yoluyla toplanır, ancak doğruluk önemli olduğu için yüz yüze anket tabanlı görüşmeler en yaygın

² Bu kategoriler özellikle yolsuzluğun ve yolsuzlukla mücadelenin ölçülmesi ile ilgilidir. Genel olarak yönetim verilerinin tartışması için lütfen bkz. “Governance Indicators: A Users’ Guide,” UNDP, 2009.

olanıdır. Algı verilerinde olduğu gibi, deneyim anketleri, hata payını azaltan bir örneklem boyutu sağlamak için daha yüksek veri toplama maliyetlerine neden olabilir.

Şekil 2. Yolsuzluk incelemelerinde değerlendirilmesi gereken veri türleri

Kaynak: (UNDP, 2009)'den derlenmiştir.

Dış değerlendirmeler, puanlama, derecelendirme veya sıralama yoluyla toplanan bir veri türüdür. Skorlar ve derecelendirmeler çeşitli oyunculardan gelir. Genellikle bu değerlendirmeler, ülke içinde veya dışında "uzmanlar" tarafından yapılır ve bunlar aslında en popüler küresel veri kümelerinden bazılarıdır. Veri toplama ve kalite kontrolle ilgili daha düşük maliyetler nedeniyle çok sayıda ülkeyi kapsamaları daha kolaydır. Uzman değerlendirmeleri genellikle vaka çalışmaları, denetim raporları veya kurum istatistikleri gibi idari verilere veya üçüncü taraf raporlarına dayalıdır ve bu şekilde yolsuzluk ve yönetişimin "kanıta dayalı" değerlendirmeleri olarak anlaşılabilir. Değerlendirmeler, sadece konular hakkında genel fikir vermek yerine, göstergeleri derecelendirmeleri veya puanlamaları istenirse sıradan vatandaşlar tarafından da yapılabilir. Bu tür veri toplama çabaları, bir ülkeye veya hatta bir ülke içindeki bir bölüme yerleşme eğilimindedir. Ülke veya topluluk düzeyinde küçük yolsuzluk ve hizmet sunumu hakkında çok daha spesifik veriler sağlayabilir. Uzman değerlendirmeleri ile vatandaş değerlendirmeleri arasında fark vardır. Birincisi ülke veya kurumsal performansa odaklanma eğilimi gösterir. Örneğin, madencilik endüstrilerinde büyük yolsuzluk, kamu maliyesinde şeffaflık gibi. İkincisi ise genellikle mikro düzey etkilere odaklanır. Örneğin Ticaret Bakanlığında yolsuzluk, il sağlık sisteminde dolandırıcılık vb. gibi.

İdari veriler, hükümet yasalarının, faaliyetlerinin ve performansının "katı önlemler" olarak kabul edilenleri kapsar. Genellikle, devletler tarafından kendi faaliyetleri hakkında oluşturulan ajans istatistikleri veya performans verilerinin yanı sıra denetim raporları veya proje / program raporlarından oluşur. Devlet kaynaklarının, süreçlerinin ve performansının kalitesini değerlendirmek için faydalıdır. Bunlar, politika veya ajans uygulamaları reformu gibi eyleme dönüştürülmesi en kolay verilerdir, çünkü veriler zaten mevcut kamu sektörü işlevlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak devletin izleme ve değerlendirme sistemlerinde kendi kendine bildirilen verilerin güvenilirliği hakkında sorular olabilir. Hükümetler tarafından bildirilen verilerin tamamlayıcılarından biri, vatandaşların geri bildirimleri, gözlemleri veya bazı durumlarda STK'ların uyumluluk veya saha testleri yoluyla elde edilen ve hükümet faaliyetlerinin varlığını, durumunu veya tamamlanmasını belgeleyen verilerdir.

3.1.1. Rüşvet Ödeyenler Endeksi (BPI)

Yolsuzlukla mücadele eden toplumlarda hesap verebilirlik için yerel baskı oluşturmak ve reformu teşvik etmek için uluslararası olarak geliştirilmiş çeşitli araçlar bulunmaktadır. Örneğin, Uluslararası Şeffaflık

Örgütü, yukarıda bahsedilen pek çok veriyi birlikte kullanarak dünya ülkelerindeki yolsuzluk derecesinin iki endeksini yayımlamaktadır:

Tablo 1. 2012–2019 Yolsuzluk Algısı Endeksi tablosu

Sıra	Ülke/Bölge	2019 ^[4]	Önceki yıla göre puan değişikliği	2012 ^[10]
		Puan		Puan
1	 Yeni Zelanda	87	—	90
1	 Danimarka	87	▼ 1	90
3	 Finlandiya	86	▲ 1	90
4	 İsveç	85	—	88
4	 İsviçre	85	—	86
4	 Singapur	85	—	87
7	 Norveç	84	—	85
8	 Hollanda	82	—	84
9	 Lüksemburg	80	▼ 1	80
9	 Almanya	80	—	79
80	 Çin	41	▲ 2	39
91	 Türkiye	39	▼ 2	49
176	 Yemen	15	▲ 1	23
177	 Suriye	13	—	26
178	 Güney Sudan	12	▼ 1	
179	 Somali	09	▼ 1	

Kaynak: <https://tr.wikipedia.org/> 'dan derlenmiştir.

*Rüşvet Ödeyenler Endeksi (BPI)*³ yolsuzluğun arz yönünü, yani belirli bir ülkedeki şirketlerin iş ile bağlantılı olarak rüşvet vermesi olasılığını ölçer. Tabloda görüldüğü gibi endeksin en son ölçümlerine göre en iyi ülke Yeni Zelanda ve Danimarka iken en kötü durumda olan ülkenin Somali olduğu görülmektedir. Türkiye ise orta kısımlara doğru ilerleme kat etmekle birlikte 2012 yılından beri 10 puanlık nispi bir gerileme kaydetmiştir.

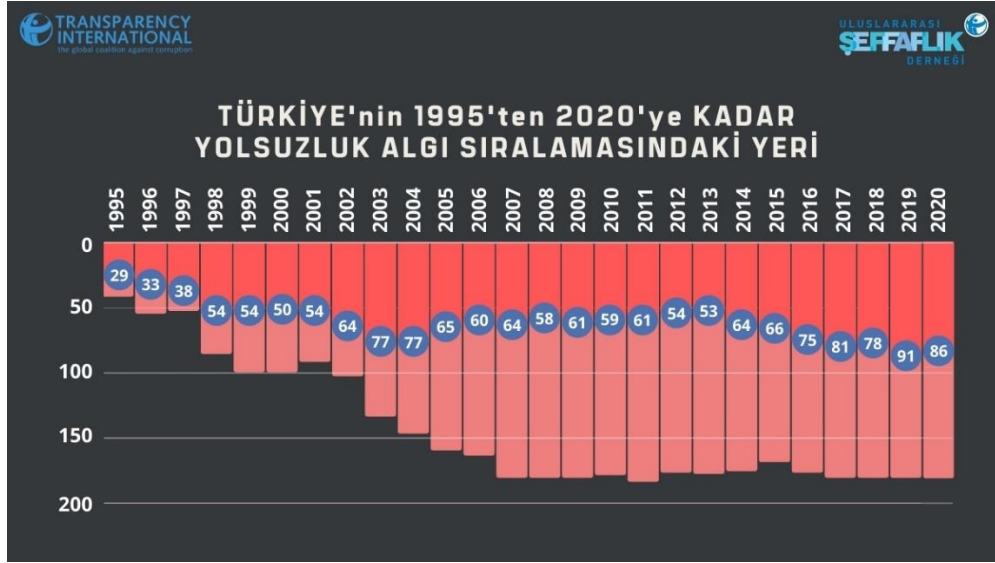
3.1.2. Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI)

Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI)⁴, ticaret ve sanayi, akademi, medya vb. kişileri temsil eden insanların kendi ülkelerindeki yolsuzluk derecelerini nasıl algıladıkları temelinde 180 ülkenin bir yıllık sıralama listesini hazırlamaktadır. En son sıralamada ilk sırayı Yeni Zelanda alırken en son sırada Somali yer almaktadır. Türkiye de 86 ıncı sırada yer alarak sürekli bir iyileşme çabası içerisinde görülmektedir.

³ Geniş bilgi için bkz: <https://www.transparency.org/research/bpi/overview>

⁴ Geniş bilgi için bkz:

https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016?gclid=CjwKCAiAgrfhBRA3EiwAnfF4tm3VDBrnNyFSw3j_V4kYJVj6tTA6ZP83YbMK8W5ELEz68hlkL-pGfBoCIIcQAvD_BwE

Şekil 3. Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI) haritasında 1995-2020 sıralamalarında Türkiye

Kaynak: <https://www.transparency.org>' den alınmıştır.

Bazı yardım sağlayıcılar ve uluslararası kuruluşlar, yolsuzluğun ulusal veya coğrafi olarak sınırlı bir sorun değil, uluslararası çözümler gerektiren bir uluslararası kaygı olduğu düşüncesine bağlı kalmaktadır. Avrupa Konseyi bu doğrultuda, kamu ve özel sektördeki yolsuzluğun cezalandırılması, yolsuzluğun yol açtığı zararlar için sorumluluk ve tazminat, kamu görevlilerinin idaresi ve siyasi partilerin finanse edilmesi gibi konuları ele alan bir dizi güncel araç geliştirmiştir. Bunlardan en önemlileri şunlardır: Yolsuzluğa Karşı 1999 Ceza Hukuku Sözleşmesi (ETS 173); Yolsuzlukla İlgili Medeni Hukuk Sözleşmesi (ETS 174); 2003 Yolsuzlukla Mücadele Ceza Hukuku Sözleşmesi Ek Protokolü (ETS 191); Yolsuzluğa Karşı Yirmi Yol Gösterici İlke (Res. 1997: 24); Kamu Görevlileri için Davranış Kurallarına İlişkin Tavsiye Kararı (Rec. 2000: 10); ve Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyalarının Finansmanında Yolsuzluğa Karşı Ortak Kurallara İlişkin Tavsiye Kararı (Rec. 2003: 4). Avrupa Konseyi ayrıca, Avrupa çapında yolsuzluğun suç haline getirilmesi, suçların kovuşturulmasındaki sınır ötesi iş birliğinin ve Avrupa ile uyumu izleme mekanizmasının oluşturulması için bu araçlara uygun olarak ulusal yasa ve tavsiyelerin kabul edilmesini istemiştir.

3.2. Uluslararası yolsuzlukla mücadele araçları

Yukarıda belirtildiği gibi, yolsuzlukla mücadele konusundaki tüm geleneksel yaklaşımlar, dışarıdaki belirli hukuki ve yargısal kavram ve kurumların “uyarlanmasını” veya “çoğaltılmasını” içerir. Ancak, ulusal politika yapımcılar her zaman kavramın amacı ve düzgün bir şekilde örgütlenmesi konusunda açık olmayabilir ya da yeni kuruma ihtiyaç duyduğu yetki ve kaynakları vermeye istekli olabilir. Hali hazırda var olan mahkemeler ve kolluk kuvvetleri ile yargı yetkisi ve kaynaklar üzerinde çatışmalar da yaygındır. Dışardan ithal edilen ya da teşvik edilen yolsuzlukla mücadele kavramları, en az ihtiyaç duyulan yerlerde, yani yüksek kaliteli genel yönetim yapılarına sahip ülkelerde en iyi şekilde çalışabilirler.

3.2.1. Toplumsal güvenin tesisi ve yönetişim

Konvansiyonel yolsuzlukla mücadele stratejilerinin sınırlamalarını fark eden barışçıl kurumlar ve yardım sağlayıcıları, yolsuzluğun hem kurumların başarısızlığı hem de bir güven sorunu olarak ele alan “güven ve yönetişim” denilen sözlerle denemeye başladılar. Buradaki ana fikir, daha yüksek derecede bir güvenin içselleştirilmesi, bazı kilit organların “temiz bölgelere” dönüştürülebilmesidir. Güvene

dayalı yaklaşımları teşvik etmede öncelikli bir konu, ayrı bir hedef grubun tanımlanmasıdır. Bu grup, ahlaki örnek ve düzenleyici modelin rolünü üstlenmeye yetkin ve istekli olan benzer eğitilmiş ya da yönlendirilmiş insanlardan oluşan bir takımdan oluşabilir. Hukuk mesleği, bu bağlamda, büyük ölçüde, tipik olarak gerçekleştirdiği önemli görevler ve birçok toplumda kendini yönetme yetkisini göstermesi nedeniyle, özellikle dikkat çekmiştir (Kaufman ve diğ., 1996).

Güven ve yönetim yaklaşımları bu nedenle, yeni meslek örgütleri, cemaat ve derneklerin oluşturulmasıyla ve olumlu katkısıyla güçlendirilebilmektedir. Bu sonuca gayri resmi bir yaklaşım, kriz sonrası toplumlarda benzer düşüncelere sahip kişilere, kulüpler veya “*epistemik gruplar*” gibi diyalog, ağ iletişimi için platformlar olarak işlev görebilecek gevşek meslektaşlık ilişkilerine katılmadan elde edilmeye yönelik teşviklerin açıklanması olabilir. Diğer bir karşıt yaklaşım ise, örneğin, yönetime giriş ilkelerinin reformlarını teşvik etmek için resmi ve yukarıdan aşağı önlemlerdir. Bu tür mekanizmaların fizibilitesi, kriz sonrası toplumlarda genellikle yetersiz sayıda eğitilmiş insanın yetersiz olduğu gerekçesiyle sorgulanabilir. Ayrıca, kalıcı iyileştirmeler sağlamak için, işe liyakate göre girişin düzenlenmesine yönelik sistemlerin işe alımdan sonra performans ve bütünlüğü sürdürmek için etkili araçlarla birleştirilmesi gerekmektedir.

3.2.2. Maddi ve manevi koşullarının dikkate alınması

Maddi koşullar, yeni profesyonel sıfatlar, etik değer sistemleri ve kontrol mekanizmaları oluşturma koşullarını ve kurumsal kültürü etkiler. Bir kişinin maaşı ile yaşayabilmek için gereken temel ihtiyaç dışında, maaş seviyesinde belirlendiği üzere mesleğin “prestij” i ile ahlaki olarak hareket etme eğilimi arasında mutlak bir ilişki olmadığı görülmektedir⁵. Başka bir yaklaşım, profesyonel grubun faaliyet göstermesi için gerekli kaynaklara ve özerkliğe, örneğin maaş reformları yoluyla, ayrı bir finansal alan oluşturulmasıdır. Bunun dışında dünya ve içindekilerin geçici olduğu bilinciyle ahiret inancı, başkasının elindekine göz dikmeden kanaat etmek, iktisatlı davranarak mevcut kaynaklarını verimli kullanmak, insanlığın yararına çalışarak ve yardımlaşmanın fazileti gibi erdemli davranışlarla motive edici birer unsur olarak dikkate alınabilir. Ayrıca, kul hakkına dikkat etmek, yolsuzluk ve haksız kazancın hem dünya ve hem de ahirette mutlaka olumsuz sonuçlarının olacağı noktasındaki sağlam imana sahip bireylerin olması da sosyal hayat içerisinde örnek teşkil etmesi ve en yakın çevrelerine bu anlamda rehberlik sağlayabilmeleri açısından önem arz etmektedir.

3.2.3. Medya ve sivil toplum

Bir başka yolsuzlukla mücadele stratejisi, medya ve sivil toplum tarafından raporlama ve izleme üzerine odaklanmaktadır. Bu stratejinin sebebi, hukuk ve yönetim konularında halkın tutumlarının sadece somut gerçekler ve ilk elden deneyimlerle değil, aynı zamanda konu hakkında rapor veren ya da başka türlü bilgi yaymalarının kanılar, tercihler, eğilimler ve önyargılar tarafından belirlenmemiş olmasıdır. Saha çalışması, kriz sonrası ortamların çoğunda medyanın yolsuzluk sorunlarını kamu gündemine taşıyabileceğini ve hesap verebilirlik için baskı oluşturmaya yardımcı olabileceğinin altını çizmektedir. Bazı durumlarda, medya aynı zamanda başka etkili bir yaptırım mekanizmasına sahip olmayan yasa ve politikaların fiili uygulayıcılarının rolünü üstlenebilir; örneğin, ‘*kamuoyu mahkemesinin*’ uygunsuz hükümleri cezalandırma ve iktidarın kötüye kullanımını sınırlamalarına izin vermek: İstismar ve kötüye kullanma koşullarını ele alan televizyon programları, kamuoyunda özel durumlarda ve zorlu yapısal değişikliklerde bulunmada etkili olduğunu kanıtlamıştır (BM, 2004).

Bir başka sorun da çok fazla sansasyonel, haberciliğin bir güvensizlik ve sinizm kültürünü yaratması ya da güçlendirmesidir. Özellikle seçim dönemlerinde farklı gruplar tarafından desteklenen bazı medya kurumları veya sosyal medya ajanları rakipleriyle ilgili yalan ve iftira niteliğinde haberler oluşturarak yolsuzluk algısının artmasına neden olmaktadır. Masum bir şekilde rakiplerine çamur

⁵ AB Kalkınma ve İşbirliğinde İyi Yönetişimin Desteklenmesi El Kitabı, Avrupa Komisyonu, Avrupa Komisyonu, EuropeAid İşbirliği Ofisi, İyi Yönetişim Tematik Ağı, Brüksel 2004.

atmayan adaylar da zamanla kervana katılarak rakiplerine misilleme yaptıklarından dolayı kamuoyunda yöneticilerle ilgili ciddi bir yolsuzluk ve yozlaşma algısı oluşabilmektedir. Özellikle fotoğraf montajı, ses kaydı, yalancı şahit veya kaset gibi uygulamaların yaygınlaşması medya uygulamalarının kitleler üzerindeki yanlış yönlendirici, algı biçimlendirici ve bilgi kirleticisi olumsuz etkilerini arttırmaktadır.

3.2.4. Başvuru, yargılama ve tutuklama süreçlerinde şeffaflık ve kolaylık için e-yargı YBS

Türkiye'de kullanılmakta olan ve UYAP adı verilen ulusal e-yargı sisteminin geliştirilmesi konusundaki uygulamalar giderek genişletilmektedir. 2012 yılında BM'nin Kamu Hizmeti Ödülü'nü kazanan UYAP, her zamankinden daha hızlı, daha şeffaf ve daha uygun maliyetli yargı hizmetleri sunarak Türkiye'deki yargı sisteminin etkinliğini ve erişilebilirliğini önemli ölçüde artırmak için daha da güçlendirilip yaygınlaştırılabilir. UYAP, Türkiye'deki tüm yargı kurumlarını birbirine bağladığından dolayı tüm yargı sürecinin elektronik belge akışı üzerinden yürütülmesine olanak sağlayabilmektedir. Sistem şu anda 3 milyon civarında kullanıcıya sahip ve neredeyse kağıtsız bir çalışma ortamına izin verdiği için önemli çevresel faydaların yanı sıra milyonlarca lira tasarruf sağlayabilmektedir. UYAP, tutuklu ve hükümlülerin mahkemeye sevkine gerek kalmadan tanıklık ve duruşmaların uzaktan gerçekleştirilmesine olanak tanıyan gelişmiş bir video konferans hizmeti ile tamamlanmaktadır. Buna ek olarak, Türkiye Adalet Bakanlığı şu anda e-adalet sistemini daha da geliştirmeyi amaçlayan çeşitli projeler üzerinde çalışmaktadır. Bunlara kayıtlı bir e-posta, bir kanun uygulama portalı, bir adli veri bankasının yanı sıra e-satış, e- haciz ve e-vezne portallarının geliştirilmesi ve kamu kurum ve kuruluşların sistemleriyle entegrasyon dahildir. www.uyap.gov.tr internet sayfasında belirtildiği üzere sistem UYAP'ın yargı sistemine adalet, hız, doğruluk, tutarlılık, şeffaflık, etkinlik ve verimlilik ve tasarruf sağlayan, usulsüzlük ve yolsuzlukları önleyen katkılarından bazıları şunlardır:

- UYAP'ın işletimde olduğu yerlerde yargı birimleri ile Bakanlık birimleri her türlü yargısal ve idari faaliyetlerini bilgisayar ortamında UYAP sisteminde yürütebilmektedirler.
- UYAP'ın işletimde olduğu yargı ve Bakanlık birimlerinin bilgi ve belgeleri, elektronik ortamda tek bir yerde tutulmakta, bu bilgi ve belgelerde doğruluk ve tutarlılık sağlanmaktadır.
- Merkezi yapı ve dahili entegrasyon ile, veriler bir kez girilmekte, aynı verinin yeniden girilmesine gerek kalmamakta, sistem içinde veri tek yerde tutulduğundan eksiksiz, doğru ve güncel veriye, ihtiyacı olan hâkim, savcı ve diğer yargı personeli tarafından yetki dahilinde anında ulaşılabilir.
- Yargı sistemi içindeki birimler arasında yazışmalar, kâğıtsız ofis mantığında elektronik ortamda hızlı bir şekilde yapılabilir.
- Davalarda ve soruşturmalarda posta yoluyla istenen ve aylarca sürebilen talimat işlemleri UYAP'ta online bağlantı sayesinde karşı birime iletilebilmekte, talimatı alan birim işlemi yaptıktan sonra anında cevabını gönderebilmektedir.
- İcra daireleri ile icra hâkimlikleri arasındaki dosya gönderme işlemleri sistem üzerinden yapılabildiğinden, gereksiz beklemler ve mahzendeki dosyaların kaybolması gibi durumlar ortadan kalkmıştır.
- Yargı birimlerinde karar verme sürecinde etkili olan adli tıp raporlarının sistem üzerinden talep edilmesi ve yine bu raporların sistem üzerinde hazırlanarak isteyen yargı birimine gönderilebilmesi imkânı sağlanmıştır.
- Temyiz edilen dosyaların Yargıtay'a, itiraz edilen dosyaların ise üst dereceli mahkemeye gönderilmesi ve geri dönmesi elektronik ortamda anında sağlanmaktadır.
- Görevsizlik, yetkisizlik ve birleştirme gibi nedenlerle başka yere gönderilmesi gereken dosyalar elektronik ortamda anında gönderilebilmektedir.

- Yargı birimlerinde tevzi işlemleri otomatik olarak adil ve objektif şekilde yapılabilmektedir. Böylece dosyaların hangi mahkemeye veya icra dairesine tevzi edileceğinin önceden bilinmesi ve müdahale edilerek değiştirilmesi mümkün olmadığından bu konuda yapılabilecek yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önüne geçilmiştir.
- Dava dosyasındaki tarafların daha önce herhangi bir nedenle sisteme kaydedilmiş bilgilerinin ve aynı konuda varsa daha önce açılmış davaların görülebilmesi sağlanmış, bu suretle kötü niyetli açılan mükerrer davaların tespiti imkânı getirilmiştir.
- Davalarda bir kişi ile ilgili Türkiye'deki tüm dosyalar, hâkimlerimizin ve savcılarının online olarak elinin altındadır. Bu bilgilere anında ulaşılabilmesi ile hem daha doğru hem de daha hızlı karar verilebilmektedir.
- İnfaz edilecek ceza miktarı, harç ve yargılama masrafları gibi bazı hesaplamalar ile borç hesapları, faiz hesabı, kalan borç, tahsilât ve reddiyat hesapları, günlük, aylık kasa dökümleri gibi işlemler sistem yardımı ile kolayca yapılabilmektedir. Ayrıca bu işlemlerde sistemin otomatik kontrolü ile insan unsurundan kaynaklanacak hataların en aza indirilmesi, yapılan yanlışlıkların daha işlemi yaparken anında görülebilmesi ve bu işlemlerin denetimi sağlanmaktadır.
- Yargı birimlerince yapılan parasal işlemlerde kasa hesapları sistem tarafından otomatik kontrol edildiğinden, kasa hesabının tutmadığı anında ortaya çıkarılabilmekte, böylece bir takım usulsüzlük ya da yolsuzlukların önüne geçilmektedir.
- Mahkemelerin yilsonlarında günlerce süren devir işlemleri çok kısa sürede yapılabilmekte ve iş cetvelleri de aynı şekilde birkaç dakikada alınabilmektedir.
- Soruşturma ve davalarda delillerin hızlı ve sağlıklı bir biçimde toplanması sağlanmaktadır.
- UYAP, kamu kesiminde diğer bilgisayar ağlarıyla bütünleşerek bilgi ve belge akışının en kısa zamanda gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Örneğin; Adli Sicil, MERNİS, TAKBİS, POLNET ve Merkez bankası Veritabanları ile sağlanan bütünleşme sayesinde, nüfus kaydı, sabıka kaydı, ehliyet kaydı, tapu kaydı ve döviz kurları birkaç saniye içinde yargı makamları önüne getirilebilmektedir.
- UYAP ile POLNET entegrasyonu sonucunda kolluk güçleri UYAP'ta aranan kişilerin sorgusunu yapabilmektedirler. Böylece yargı birimleri ile kolluk kuvvetleri arasında aranan kişilere ilişkin bilgi alışverişi anında online olarak gerçekleştiğinden aranan kişiler etkin bir şekilde takip edilebilmekte ve daha önce ara süreçlerde gerçekleşen hatalar ortadan kaldırılarak doğabilecek mağduriyetlerin önüne geçilmektedir.
- Yakalama ve gözaltı süreleri yakından takip edilebilmektedir.
- Sistemde gerçekleştirilen iş akışları, belgeler ve formlar açısından ülke genelini kapsayan standart ve tutarlılık sağlanmış ve işlem süreleri kısaltılmıştır. Soruşturmalarda ve davalarda müzekkere, tensip ve duruşma zaptı, karar, tebligat ve benzeri belgeler, sistemde bulunan ve önceden hazırlanan standart şablonlara yine sistemde bulunan gerekli bilgilerin otomatik getirilmesi suretiyle kolayca, standart ve hızlı bir şekilde hazırlanabilmektedir.
- UYAP Karar Destek (Uyarı) Sistemi ile belirlenmiş normal durumların ve mevzuatın dışına çıkıldığında kullanıcıya uyarı mesajları verilerek maddi ve usul hataları en aza indirilmekte ve her an bir denetim sağlanmakta, dolayısıyla kararların gereksiz yere bozulmasının ve davaların uzamasının önüne geçilmektedir. Ayrıca yine bu sistem sayesinde aranan kişilerin takibinde ve yakalanmasında etkinlik sağlanmaktadır.
- UYAP'ta bulunan Doküman Yönetim Sistemi sayesinde evrakların ve iş akışlarının takibi kolayca yapılabildiğinden ve evrak versiyonları saklanabildiğinden bir evrak üzerinde kimin ne zaman ve ne yaptığı, bu işlemi ne kadar sürede yaptığı, bu süre zarfında ilgilinin üzerindeki iş

yükünün ne olduğu gibi hususlar ve bazı savsaklama veya ihmaller kolaylıkla tespit edilebilmekte, böylece etkin bir yönetim ve denetim sağlanmaktadır.

- Yargı birimlerinin karar vermesini destekleyecek alt sistemler düzeyinde sorgulamalar yapabilecekleri ve karar alımına yönelik bilgiler sunabilen, metin biçimindeki dokümanlar içinden tam metin arama (full text search) yetenekleri bulunmaktadır.
- UYAP'ta sağlanan rapor alma ve sorgulama imkânları ile aranan bilgi ya da dosya kolaylıkla bulunabilmektedir.
- Çok değişik parametrelere göre doğru ve tutarlı bilgilere dayalı olarak alınan raporların yorumlanması ile isabetli kararlar verilebilmektedir. Örneğin Türkiye'de rüşvet suçundan açılan davaların sayısı, sonuçları, bu davaların en çok hangi ilde açıldığı, çocuk suçluların sayısı, en çok hangi suçları işledikleri, Türkiye'nin bölgelerine göre bu suçların dağılımına ilişkin raporlar alınabilir ve bunların sonuçlarının yorumlanmasıyla doğru politikalar geliştirilebilir.
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünce aylarca süren yazışmalar neticesinde toplanabilen istatistik verileri, sistem üzerinden otomatik olarak çok kısa sürelerde alınabilmektedir.
- Sistemde teftiş ve denetim etkin bir şekilde yapılabilmektedir. Adliyelerin yapılan teftiş işlemleri esnasında UYAP ortamındaki elektronik verilerin kullanılması ve istenen tüm rapor ve sorgulamaların çok kısa sürelerde gerçekleşmesi ile adalet müfettişlerinin çalışma zamanlarında büyük tasarruf, daha doğru ve tutarlı bilgilere ulaşma ve böylece denetimlerinde etkinlik sağlanmıştır. Ayrıca merkezden taşradaki bir adliyenin denetlenebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu şekilde denetimde zaman ve mekân sınırları kaldırılarak istenilen yerin istenilen zamanda kolayca denetlenebilmesi ile etkin bir denetim mekanizması kurulmuş ve dolayısıyla yolsuzluk ve usulsüzlüklerin tespiti kolaylaşmış, bu durumu bilenler için caydırıcı bir mekanizma olmuştur.
- Ceza infaz kurumlarında bulunan mahkûm ve tutuklu sayıları, bunların kaçının kadın, kaçının erkek ya da kaçının çocuk olduğu, suçlarının ne olduğu gibi hususlarda merkezden anlık raporlar alınabilmektedir. Böylece ceza infaz kurumları etkin bir şekilde takip edilebilmektedir.
- Avukatlar bu bilgi sistemi sayesinde duruşmaya girme dışında adeta tüm işlerini bürolarından yapabilir hale gelmişlerdir.
- Vatandaşlar da şu an itibarıyla dosyaları hakkında basit bir bilgiyi öğrenmek için adliyeye gitmek zorunluluğundan kurtulmuştur.
- Hâkim ve savcılarının evlerinden yetkileri dahilinde dosyalara erişebilmeleri, avukatların bürolarından dosyalarını takip edebilmeleri, vatandaşların da internet üzerinden dosyalarını takip edebilmeleri imkânı getirilerek yargılama faaliyetlerinde mekân sınırı kaldırılmış, ilgililerin dosyalarını daha etkin bir şekilde takip edebilmeleri sağlanmış, böylece zamandan tasarruf sağlanarak yargıya hız ve etkinlik kazandırılmıştır.
- Hâkim ve savcılar ile diğer yargı personeli, tüm mevzuata, içtihatlarla ve kendilerine sık sık lazım olan diğer bilgilere en güncel haliyle mekândan ve zamandan bağımsız olarak istedikleri anda ulaşabilmektedirler. Güncel mevzuat ve içtihatlar duruşma sırasında dahi hâkimin elinin altındadır.
- UYAP'ta hâkim ve savcılar ile adliyelerdeki tüm kadroların süratli ve sağlıklı bir biçimde takibi yapılarak personel hareketleri izlenebilmekte, izin, rapor, yetki ve disiplin gibi özlük işlemleri de pratik ve etkin bir şekilde elektronik ortamda yapılabilmektedir.
- Adli Yargı Adalet Komisyonları tarafından tutulan bütün kayıtların Personel Genel Müdürlüğümüzdeki kayıtlarla tutarlı olması ve bunların merkezden denetlenebilmesi sağlanmaktadır.

- Bakanlığımız merkez teşkilât ile taşra arasındaki her türlü yazışma (personelerle yapılması gereken tebligatlar, özlük haklarına ilişkin bildirimler, duyurular, genelgeler, mütalaalar, ayrılış ve başlayış yazıları, komisyonlar ve başsavcılıklar arasındaki tüm yazışmalar, vb.) elektronik ortamda UYAP programları ile gerçekleştirilebilmektedir.
- UYAP'ta hâkim ve savcılar ile diğer yargı personeline ayrıca elektronik posta (e-mail), serbest kürsü-(sanal tartışma) ve internet kullanımı imkânları getirilerek hızlı bir iletişim sağlanmış, bu suretle sorunların yargı camiası içerisinde tartışılması ve kısa sürede çözümler bulunması mümkün hale gelmiştir.
- Son olarak UYAP hâkim ve savcılar ile diğer yargı personelin bilişim okuryazarlığını çok ciddi derecede artırmıştır.

3.2.5. Yasa yapıcılar ve kurum kurucuları için yardımlar

Yasalar ve normlar eksik olduğunda veya az anlaşıldığında, kanun yapıcılar ve yöneticiler için el kitapları, kontrol listeleri ve diğer rehberlik ve standart belirleme araçlarına ihtiyaç duyulabilir. Saha çalışmasındaki en önemli gözlemlerden biri, politika yapıcılarının ve uygulayıcıların, Kamu Yönetimi Reformu'nun hukukun üstünlüğü boyutundan haberdar olmadıkları ve kural teşkil eden hususlarla ilgili bir tür 'kıstas' veya 'aşgari standartlar' olmasını istemeleridir. Yeni konuların düzenlenmesine rehberlik etmek için kavramsal modeller veya yasalar için birçok durumda bir ihtiyaç olduğuna dair pek az şüphe vardır. Ancak, bu tür araçların geliştirilmesine yatırım yapmadan önce, bir dizi uluslararası trendin yanı sıra saha deneyimleri de dikkate alınmalıdır (BM, 2006):

- *Birincisi*, bu tür araçların geliştirilmesinin, yerel 'talep' yerine uluslararası 'arz' ile yönlendirilmesi, yani hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların gelecekte kullanılmasını bekledikleri bir şeye yatırım yapmaları ve kapasiteye sahip olmaları riski vardır. Bu geleceğin ne olacağını bilmeden ya da yerel karar vericilerin gelecekte ne isteyeceğini bilmeden hareket edilebilmektedir.
- *İkincisi*, tek bir model önerisi yapılmasını farklı coğrafyalardaki değişik problemler ve çözümlerdeki önemli farklılıklar güçleştirebilir.
- *Üçüncüsü*, bir model önerisi için (evrensel/BM) siyasi mutabakatın inşası ve yerel düzeyde meşrulaştırılması için diplomasi ve lobi faaliyetlerinde önemli yatırımlar gerektirir.
- *Dördüncüsü*, mümkün olan en yüksek derecede kapsayıcılık, sahiplik ve meşru otorite sağlamak için kimin ne tür sorumluluklar alması gerektiği ve bu tür araçların geliştirilmesine öncülük etmesi gerektiğini belirlemekle ilgili politik sorular vardır.
- *Beşinci* olarak, bir kuralı geliştirmek ve sahada uygulanmasını sağlamak için gerekli olan kaynaklar (yapısal, kurumsal, mevzuat vb.) kapsamlı bir şekilde değerlendirilmelidir.

4. Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Temel Belgeler ve Kurumlar

Yolsuzluk ile ilgili olarak pek çok uluslararası belge ve bu alanda çalışma yapan kurum mevcuttur. Bunların çoğu da birbirilerine benzemekle birlikte nicelik, kapsamlılık, detay ve sunuş şekli noktalarında farklılıklar mevcuttur. Yolsuzluğun kovuşturulmasının usule ilişkin yönlerini ele alan anlaşmalar olduğunu unutmamak gerekir. Bu tür antlaşmalar ve kurumlar aşağıda listelenmiştir:

4.1. Yolsuzluğun Önlenmesi ve Mücadeleye İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi

Bu sözleşme, Cezayir'de 14 Temmuz 1999'da kabul edilmiş ve 6 Aralık 2002'de yürürlüğe girmiştir. Afrika Birliği'nin web sitesinde onay durumu bilgisi bulunmaktadır.

4.2. Yolsuzluğa Dair Medeni Hukuk Sözleşmesi

Bu sözleşme Fransa'nın Strazburg kentinde 4 Kasım 1999 da kabul edilmiş ve 1 Kasım 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi Antlaşma Bürosu web sitesine göre sözleşme, "üye olmayan" devletlere açıktır.

4.3. Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi

Bu sözleşme, 27 Ocak 1999 tarihinde Fransa'nın Strazburg kentinde kabul edilmiş ve 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi Antlaşma Bürosu web sitesine göre sözleşmeler "kabul eden üye olmayan devletlere" açıktır. Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesine yapılan bir "Ek Protokol" ise yukarıdaki sözleşmeye, ulusal hukuk kapsamında hem kamu hem de özel sektörde aktif ve pasif rüşvetin suç sayılması gerekliliğini teyit etmektedir. Protokol, özellikle yabancı ve yerel parlamento meclislerinin üyelerine ve uluslararası kuruluşların görevlilerine rüşvetten bahsetmektedir. Bu protokol, Fransa'nın Strazburg kentinde 15 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4.4. Amerika Kıtası Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi

Bu sözleşme, Mart 1996'da Venezuela'nın Karakas kentinde kabul edilmiştir. Yolsuzluğa Karşı Amerika Sözleşmesinin (MESICIC) Uygulanmasına İlişkin İzleme Mekanizması, sözleşmenin uygulanmasını desteklemek için kurulmuş hükümetler arası bir organizasyondur.

4.5. Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Yönelik Rüşvetle Mücadele Hakkında OECD Sözleşmesi

Bu sözleşme 17 Aralık 1997'de imzalanmış ve 15 Şubat 1999'da yürürlüğe girmiştir. Tüm OECD ülkelerine ve üye olmayan 6 ülkeye şamildir (Arjantin, Brezilya, Şili, Bulgaristan, Estonya ve Slovenya).

4.6. Birleşmiş Milletler Yolsuzluğa Karşı Sözleşme

Bu sözleşme 14 Aralık 2005 tarihinde 58/4 sayılı kararla yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

- Yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadele amacıyla alınan önlemlerin daha etkin ve verimli kılınması,
- Malvarlığının geri alınması dahil olmak üzere, yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadelede uluslararası iş birliği ve teknik yardımlaşmanın teşvik edilmesi, kolaylaştırılması ve desteklenmesi,
- Bütünlüğünün, hesap verme sorumluluğunun ve kamusal işlemlerin ve kamu malvarlığının uygun yönetimin teşvik edilmesi.

4.7. Birleşmiş Milletler Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme

Bu sözleşme 29 Eylül 2003 tarihinde 55/25 sayılı karar ile yürürlüğe girmiştir. Organize suçlarla mücadelede ilk uluslararası düzenlemedir. 15 Kasım 2000'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş, 12-15 Aralık 2000 tarihinde de Palermo'da imzaya açılmıştır. Türkiye sözleşmeyi 30.01.2003 tarih ve 4800 sayılı Kanun ile kabul etmiştir. Sözleşmenin amacı ; sınır aşan örgütlü suçların önlenmesi ve daha etkili bir şekilde mücadele edilmesi için işbirliğinin geliştirilmesidir. Sözleşmenin kapsamına; sınır aşan nitelikteki ve örgütlü suç gruplarınca işlenen;

- Üst sınırı 4 yıl veya daha fazla hürriyetten mahrumiyeti veya daha ağır bir cezayı gerektiren suçlar (ağır suçlar),
- Örgütlü suç grubuna katılma,
- Karapara aklama,
- Yolsuzluk ve
- Adaletin engellenmesi suçları girmektedir.

4.8. Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticari İşlemlerde Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele Bildirgesi

Bu, kanun hükmünde değil, siyasi bir taahhüt olarak Aralık 1996'da BM tarafından kabul edilmiştir. Onun içinde Suçluların (UNAFEI) çözümü 2004 yılı için Yıllık Raporu ve Kaynak Malzeme Serisi No. 66 bölüm Birleşmiş Milletler yolsuzlukla mücadele Sözleşmesi'nin yolsuzlukla mücadelede daha geniş bir alana uyan bir özetini içermektedir.

4.9. AB Kara Para Aklama: Finansal Sistemin Kullanımının Önlenmesi

Sermayenin serbest dolaşımı ve hizmet sunma özgürlüğü, Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmada yer alan temel özgürlüklerdir. Avrupa Birliği, AB Antlaşmasında belirtilen özgürlükleri engellemeden, finansal sistemin kara para aklama için kullanılmasını önlemek amacıyla Direktifi kabul etmiştir.

4.10. Komisyon'dan Konsey'e, Avrupa Parlamentosuna ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine İletişim- Yolsuzluğa Karşı Kapsamlı AB Politikası Üzerine Tebliğ

Bu, AB tarafından alınan ilgili yasa ve politika eylemlerinin tam bir özetidir. Tebliğ, AB'nin yolsuzlukla mücadeledeki ilerlemesini gözden geçirmekte ve bu çabalara yeni bir ivme kazandırmak için iyileştirmeler önermektedir. Amaç, tüm AB ülkelerinde ve kurumlarında ve hatta AB dışında her düzeyde her türlü yolsuzluğu azaltmaktır. Metin ayrıca, yolsuzlukla mücadelede gelecekte girişimlerde bulunmak için AB'nin uygun bir aktör olabileceği olası alanları belirlemeyi amaçlamaktadır.

4.11. Avrupa Toplulukları veya Üye Devletlerin yetkililerini içine alan yolsuzlukla mücadele konusunda Avrupa Birliği'nin Sözleşmesi

Sözleşme her bir AB ülkesinin kamu görevlilerinin dahil olduğu yolsuzluğu suç haline getirmek için gerekli önlemleri almasını sağlamayı amaçlamaktadır.

4.12. Avrupa Topluluklarının mali çıkarlarının korunması direktifi (PIF)

19 Mayıs 2009'da yürürlüğe girmiştir. PIF Direktifi, Avrupa Birliği (AB) bütçesinin korunmasını güçlendirmek amacıyla Avrupa Komisyonu'nun Dolandırıcılıkla Mücadele Stratejisinin bir parçası olarak görülmektedir. Direktif, AB'nin mali çıkarlarına karşı cezai suçların ortak tanımlarını oluşturmakta ve yaptırımlar ve sınırlama süreleri için asgari kurallar oluşturarak suçların kovuşturulmasını uyumlu hale getirmektedir. PIF Direktifinde ele alınan cezai suçlar, 2020 yılında faaliyete geçen Avrupa Savcılığı (EPPO)⁶ tarafından soruşturulmaktadır.

4.13. Kara para aklama karşıtı Tedbirler Değerlendirilmesi Uzmanlar Komitesi (MONEYVAL)

MONEYVAL, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile daha etkili bir şekilde mücadele için ulusal makamların kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

4.14. Mali Eylem Görev Gücü (FATF)

FATF, 30'dan fazla üye ülkeden oluşan hükümetler arası bir organdır. Mali Eylem Görev Gücü (FATF), küresel kara para aklama ve terörün finansmanı bekçi köpeğidir. Hükümetler arası organ, bu yasa dışı faaliyetleri ve topluma verdikleri zararları önlemeyi amaçlayan uluslararası standartlar belirler. Bir politika belirleme organı olarak FATF, bu alanlarda ulusal yasal ve düzenleyici reformları gerçekleştirmek için gerekli siyasi iradeyi oluşturmak için çalışır.

4.15. Uluslararası Kara Para Aklama Bilgi Ağı (IMOLIN)

IMoLIN, hükümetlere, kuruluşlara ve bireylere yasadışı finansal akışlar, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadelede yardımcı olan internet tabanlı bir ağıdır. IMoLIN, dünyanın önde gelen kara para aklama ile mücadele kuruluşlarıyla etkin iş birliği yapılması amacıyla geliştirilmiştir. Burada, dünya çapında mevzuat ve düzenlemeler hakkında bir veri tabanı (AMLID), elektronik bir kütüphane,

⁶ Detaylı bilgi için Savcılığın internet sayfası ziyaret edilebilir: <https://perma.cc/VBJ7-FUCP>

kara para aklamayla mücadele / terörizm alanlarının finansmanına karşı mücadele etkinlikleri takvimi ve bir içtihat veritabanı bulunmaktadır.

4.16. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC)

UNODC kapsamında, Birleşmiş Milletler Yolsuzluğa Karşı Sözleşme ile ilgili genel esas ve uygulama sorumlulukları ve işlevleri, Antlaşma İşleri Dairesi'ndeki (DTA) Yolsuzluk ve Ekonomik Suçlar Şubesine (CEB) verilmiştir.

4.17. Yolsuzluğa Karşı Devletler (GRECO) Grup (Avrupa Konseyi)

GRECO'nun amacı, dinamik bir karşılıklı değerlendirme ve ifşa süreci aracılığıyla Avrupa Konseyi yolsuzlukla mücadele standartlarına uyumluluğunu izleyerek, üyelerinin yolsuzlukla mücadele kapasitelerini geliştirmektir. Ulusal yolsuzlukla mücadele politikalarındaki eksikliklerin belirlenmesine yardımcı olarak gerekli yasal, kurumsal ve pratik reformları harekete geçirir. GRECO ayrıca yolsuzluğun önlenmesi ve tespitinde en iyi uygulamaların paylaşılması için bir platform sağlamaya çalışmaktadır.

Şekil 4. Devletin insan hakları ile ilgili sorumluluk alanları

5. Yolsuzlukla Mücadelede Devlet Yükümlülükleri

Yozlaşmış veya yolsuz devlet söylemiyle ilişkili bir şekilde insan hakları ihlalleri olup olmadığını belirlemek için, üç tür yükümlülüğün incelenmesi gerekir:

- İnsan haklarına saygı duymak,
- İnsan haklarını korumak,
- Bunlar için gerekli tüm yükümlülükleri yerine getirmek.

Saygı duyma yükümlülüğü, esasen olumsuz bir ihlalden kaçınma yükümlülüğüdür. Koruma yükümlülüğü, öncelikle üçüncü şahıslardan kaynaklanan tehlikelerden korunma anlamına gelir. Yerine getirme yükümlülüğü, devletin olumlu eylemini gerektirir. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ikinci yükümlülüğü kolaylaştırma, sağlama ve teşvik etme şeklinde üç alt kategoriye ayırır (CESCR, 2000).

Daha sonra, yükümlülüklerin tam olarak hangi aktöre bağlı olduğunu açıklığa kavuşturmak gerekir. Bu bağlamda iki temas noktası ayırt edilmelidir:

- Birincisi, bir görevlinin statüsü nedeniyle devlete atfedilen belirli bir yolsuzlukla mücadele politikası ve
- İkincisi, bir bütün olarak devletin genel yolsuzlukla mücadele politikası.

Bir görevlinin yolsuz bir eylemi, bağlama ve söz konusu insan hakkına bağlı olarak, söz konusu yükümlülük boyutlarının her birini potansiyel olarak ihlal edebilir. Bir arazi kullanım planının uygulanması bağlamında, bir görevli rüşvet vermeyen kişileri zorla tahliye ederse, bu durum konut hakkına saygıyı (ICESCR Madde 11) ihlal edebilir.

5.1.Devletin Koruma Yükümlülükleri

Yolsuzlukla mücadele adaletin tecellisi sağlanmadan etkili olamaz. Adaletin tecellisi de müspet ve menfi olarak icra ederek hak sahiplerine hakkın verilmesi ve ihlal edenlerin engellenerek ıslah edilmesidir. Bu hususta Bediuzzaman şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Evet, adâlet iki şıktır: Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adâletin bu dünyada bedâhet derecesinde ihâtası vardır. Çünkü, "Üçüncü Hakikat"te ispat edildiği gibi, herşeyin istidad lisâniyle ve ihtiyac-ı fitrî lisâniyle ve ıztrâr lisâniyle Fâtır-ı Zülcelâlden istediği bütün matlubâtını ve vücud ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu, mahsus mîzanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşâhede veriyor. Demek, adâletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde katî vardır. İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani, haksızların hakkını, tâzib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise, çendan tamamıyla şu dünyada tezâhür etmiyor, fakat o hakikatin vücudunu ihsâs edecek bir sûrette hadsiz işârât ve emârât vardır. Ezcümle, Kavm-i Ad ve Semûd'dan tut, tâ şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar, gelen sille-i te'dib ve tâziyâne-i tâzib, gayet âlî bir adâletin hükümran olduğunu hads-i katî ile gösteriyor.” (Nursi, 1960)

Dolayısıyla yolsuzlukla mücadelede öncelikle kendilerine bir haksızlık yapılmasından dolayı başka yollardan haklarını aldıkları düşüncesinin oluşmaması ve bu anlamda yolsuzluğun meşrulaştırılmaması için hak ve hukuk mekanizmalarının güçlendirilerek muhtemel haksızlıkların ve orantısız tahsilatların engellenmesi önem arz etmektedir. Bunun dışında yolsuzluğa bulaşanların politik ilişkileri, itibar ve imkanları dikkate alınmaksızın eşit bir şekilde hukuk karşısında gereken cezaların verilmesi ve bu zihniyetin güçlenmemesi için eğitim, dini kurumlar ve sivil toplum ile birlikte hareket edilmesi gerekir. Yoksa mevcut kontrolleri baypas edebilecek olan politik ve ekonomik güç sahipleri veya ilgili memurları etkisiz hale getirebilecek olan nüfuslu kimseler suiistimal etmeye devam edebileceklerdir. Peki yolsuzlukla mücadelede etkili önlemlerin eksikliği nasıl nitelendirilmelidir? Etkili yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin yetersiz uygulanması ve icrası esasen devlet tarafından bir ihmâl oluşturmaktadır. İnsan hakları, yukarıda belirtilen aktif olma yükümlülüklerini doğurduğundan, ihmaller insan haklarını ihlal edebilir. Aynı zamanda, etkili yolsuzlukla mücadele önlemleri, yerine getirme (kolaylaştırma, sağlama, teşvik etme) için pozitif yükümlülüğün üç yönünden birine uymanın bir yolu olarak düşünülebilir.

Bununla birlikte, yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerden daha önemli olan, insan haklarını koruma yükümlülüğünün çeşitli cihetleridir. Prensip olarak, bu koruyucu yükümlülükler hükümetin her üç ana erkine de hitap etmektedir. Yasama yetkisini etkili yasaları yürürlüğe koyma, yürütme yetkisini etkili idari tedbirler alma ve yargı yetkisini etkili yasal kovuşturma başlatmaya zorunlu kılarlar (Peters, 2016). Koruma yükümlülüğü, ekonomi operatörleri gibi üçüncü şahıslardan kaynaklanan tehlikelere ilişkin olarak geliştirilmiştir. Dolayısıyla koruma yükümlülüğü, OECD'nin Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi tarafından talep edilen yabancı rüşvetin suç sayılmasına yönelik ek insan hakları desteği sağlamaya uygundur. Devletin, insan haklarına dayanan, ulus ötesi şirketlerin faaliyetlerine ilişkin koruma yükümlülükleri, 2011 BM İş ve İnsan Hakları Yol Gösterici İlkeleri yasasında belirtilmiştir.

İnsan hakları hukuku kapsamında koruma yükümlülüğü, yalnızca devletin bireyleri diğer özel kişilerin eylemlerinden korumasını gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda devletin kendi görevlilerinin dahil olduğu yapısal insan hakları risklerini de azaltır. Örneğin, insan haklarına aykırı polis şiddeti

durumunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), devletin bu tür olaylardan sonra soruşturma ve kovuşturma başlatmasını talep etmektedir (ECtHR, 2009). Aşırı yolsuzluk, otoritelerin yetkisine tabi olan kişilerin sayısız insan hakları için kalıcı bir yapısal tehlike oluşturmaktadır. Bu nedenle, devletin tamamen hareketsiz kalması veya açıkça eksik olan yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin söz konusu olduğu durumlarda, devlet, önleme ve koruma konusundaki insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmemesinden uluslararası hukuka göre sorumludur. İnsan hakları yükümlülüklerinin kabul edilmesi, yolsuzlukla mücadele kanunu kapsamındaki belirli önleyici yükümlülükleri önemli ölçüde güçlendirecektir. UNCAC'ın 2. Bölümü, taraf devletlerin, bir yolsuzlukla mücadele kurumunun kurulmasından ve kamu hizmetinin yeniden düzenlenmesinden, kamu görevlileri için davranış kurallarının yürürlüğe girmesine, kara para aklamanın önlenmesinden kamu alımlarının yeniden düzenlenmesine kadar bir dizi önleyici tedbir almasını gerektirmektedir. Genel uluslararası hukuk açısından, bunlar önleme yükümlülükleridir. UNCAC yükümlülüklerinin formülasyonu oldukça yumuşak olduğundan, yükümlülüklerini yerine getirmede başarısız olursa veya bunu çok kötü yaparsa, bir taraf devleti uluslararası olarak sorumlu tutmak pek mümkün değildir. Burada bahsedilen önlemlerin, insan hakları hukukunda yer alan koruma ve yerine getirme (önlemek dahil) yükümlülüklerini yerine getirmek için aslında etkili bir şekilde alınması gerektiği açıkça görülmektedir (ECOWAS, 2012).

5.2. Usule İlişkin ve Sonuçtan Bağımsız Yükümlülükler

AİHM içtihat hukukunda, bunlar AİHS kapsamındaki hakların 'usule ilişkin kısmını' oluşturur. Sosyal insan hakları kapsamında bunlara 'süreç gereksinimleri' denir (Alston ve Quinn, 1987) Buradaki işlevlerinden biri, ölçülmesi çok zor olan, ilerleyen uygulama yükümlülüğünün yerine getirildiğinin bir göstergesi olarak hizmet etmektir. Usul unsurları da yolsuzlukla mücadelenin merkezinde yer alır. Burada en ilgili olan insan hakları süreci gereksinimleri, büyük olasılıkla planlama yükümlülüklerini ve izleme yükümlülüklerini içerir. Burada da etkin bir şekilde YBS kullanımı ve e-devlet uygulamalarıyla vatandaşların memurlara minnet etmekten kurtarılmasını önem arz etmektedir.

Şeffaflık yükümlülükleri özellikle önemlidir. Tesadüfen değil, dünyadaki en tanınmış yolsuzlukla mücadele STK'sının adı Uluslararası Şeffaflık Örgütüdür. Şeffaflık aynı zamanda UNCAC'ın temel ilkelerinden biridir. Buna göre, UNCAC kapsamındaki usul yükümlülükleri, özellikle yolsuzluğu azaltmanın etkili bir yolu olabilecek açıklama ve yayınlama gereklilikleri, eşit derecede insan haklarına dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu yükümlülüklerin aynı anda yerine getirilmemesi, ilgili insan haklarının ihlali anlamına gelir (Crawford, 2013).

Yolsuzluk şemsiyesi altında özetlediğimiz rüşvet ve diğer suçlar, genel olarak 'tehlikeye atma suçları'dır. Bu, belirli bir zararlı sonuç doğurmasa bile, yasal olarak korunan çıkarları tehlikeye atan bir davranış suç saydıkları anlamına gelir. Bu, geleneksel olarak yolsuzluğun kriminalize edilmesiyle korunan tek hukuki menfaat için uygundur. Bununla birlikte, kamu hizmetine duyulan güven zedelenmiştir ve bu nedenle hukuka aykırı anlaşma rüşvet olarak cezalandırılmalıdır. Mahkemelerde bu gerekçeye şu şekilde değinilmektedir: Adalet sadece yerine getirilmemeli, aynı zamanda açıkça ve şüphesiz yerine getirilmiş görülmelidir. Tersine, örneğin UNCAC'den gelen yolsuzlukla mücadele yükümlülüğü (insan hakları hukuku kapsamında da) devletlerin yolsuzluğu tamamen durdurmasını gerektirmez. Düşük seviyede sistematik yolsuzluğun gerçekleşmesinin tek seferlik bir başarı olmadığı göz önüne alındığında, böyle bir 'olumsuz' sonuç yükümlülüğünün (ve böyle bir sonucun ölçülmesinin) karşılanması imkânsız olacaktır. Bunun aksine, örneğin bir soykırımın işlenmediğini belirlemek kolaydır. Sonuç olarak, bu, devletin gevşekliğine rağmen yolsuzluk seviyesi düşük olsa bile, bir devletin harekete geçmemesi durumunda hem yolsuzlukla mücadele hukuku hem de insan hakları hukuku kapsamındaki önleyici ve diğer usul yükümlülüklerini zaten ihlal ettiği anlamına gelir. Tersine, bir devlet makul koruyucu önlemler alırsa uluslararası sorumluluktan kurtulur.

6. Türkiye'de Yolsuzlukla Mücadele

Türkiye, yolsuzlukla mücadeleye güçlü bir şekilde bağlı kalmaya çalıştığı noktasında gerekli birincil ve ikincil mevzuatın tesis edilmesi açısından sürekli bir gayret içerisinde görünmektedir. Ülke içindeki

yolsuzluğu ortadan kaldırmak ve uluslararası bir karaktere büründüğü için sorunun üstesinden gelmeye yönelik uluslararası çabalara katkıda bulunmak için gerekli yasal ve operasyonel önlemleri almaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Türkiye, yolsuzlukla mücadelede yer alan çeşitli uluslararası kuruluşlarda aktiftir. Bu doğrultuda Türkiye, 2000'li yılların başından itibaren Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeleri imzalamış; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesiyle Mücadele Konvansiyonu; Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi; Sınıraşan Organize Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi; Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Medeni Hukuk Sözleşmesi; Suç Gelirlerinin Aklanması, Aranması, El Konması ve Müsaderesi ve Terörizmin Finansmanı Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesine taraf olmuştur.

Türkiye ayrıca, Mali Eylem Görev Gücü, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Akademisi (IACA) ve Açık Hükümet Ortaklığı gibi uluslararası kuruluşlara üye olarak yolsuzlukla mücadele kararlılığını göstermiştir. Girişim (OGPI). Böylelikle, yolsuzlukla mücadele reformlarının çoğu, bu uluslararası kuruluşların desteğiyle ve uluslararası sözleşmeler ve Avrupa Birliği ile katılım müzakereleri ile üstlenilen yükümlülükler uymak için kabul edildi. Türkiye ayrıca, 2004 yılında GRECO⁷ üyesi oldu. Türkiye, Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF)⁸ bir üyesidir ve Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesi ile Mücadele OECD Sözleşmesi'ne ve OECD Rüşvet Çalışma Grubu'na taraftır. Ancak özellikle 2007 sonrasında pek bir çalışma olmadığı ve bu alandaki aktif pozisyonu töhmet altına bulunduracak şekilde çok görünür bir mücadele verildiğine dair verilerin azaldığı söylenebilmektedir. Nitekim Dış İşleri Bakanlığı'nın internet sayfasında yolsuzlukla mücadele adı altında açılan sayfada 2007'den sonrasına dair bir bilgi verilmemiş olması buna delil olarak gösterilebilir.⁹

Transparency International tarafından yayınlanan 2020 Yolsuzluk Algılama Endeksine göre Türkiye, 198 ülke arasında yolsuzluğun en az olduğu 96. sıradaki ülkesi. Türkiye'de yolsuzlukla ve rüşvetle mücadele konusundaki hukuki manzara son yirmi yılda ciddi değişikliklere uğramasına ve Türkiye yerel kanunlarını uluslararası standartlara uydurmak için önemli çabalar göstermesine rağmen, Türkiye'nin sıralaması, FETÖ ile aktif mücadelenin başladığı 2013 yılından itibaren ve özellikle 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünden sonra arka arkaya üçüncü yılda da düşmeye devam etmiştir. Verilen skorlara göre değişim değerleri ise şekilde görüldüğü üzere azalan bir seyir izlemektedir. Bu durum yolsuzlukla mücadele kontrollerin veya onların etkinliğine dair algıların zayıfladığını, şeffaflığın ve etkinliğin azalma seyri içerisinde olduğunu göstermektedir. Son üç yılda Türkiye arka arkaya seçimler, ciddi güvenlik sorunları, üst düzey yolsuzluk skandalları, büyük bir mülteci akını, birkaç uluslararası kriz ve bir darbe girişimi yaşadı. Doğal olarak bu olağanüstü gelişmeler, yolsuzlukla mücadelede gerilemenin ve Türkiye'nin azalan sırasının potansiyel bir nedeni olarak görülebilir. Ancak yararlı sonuçlara varmak ve çözüm bulmak için bu gerilemenin temel nedenleri ayrıntılı olarak sorgulanmalıdır.

Doğrudan yabancı yatırım girişleri yükselen piyasa ekonomisi olarak bilinen Türkiye ekonomisi için önemlidir. Son on yıllarda, diğer yükselen ekonomilerde olduğu gibi, sermayenin uluslararası akımlarından yararlanma hevesi, Türk politika yapıcılarını politika ve kurumlarda reform yapmaya teşvik etti; yolsuzlukla mücadele etmek ve daha kurumsal, şeffaf ve hesap verebilir olmak noktasında çalışmalar yapılmıştır. Yine de son yıllarda Türkiye uluslararası kuruluşlardan sürekli eleştiriler alıyor. Bu eleştirilerin ortak noktaları, esas olarak son yıllarda soruşturma, kovuşturma ve mahkûmiyet konusunda zayıf sicil; bağımsız yolsuzlukla mücadele kurumunun eksikliği, yargı ve kolluk kuvvetleri hakkında önemli bir ilerleme kaydedilmemesi olarak göze çarpmaktadır. Ülke uluslararası yolsuzluk sıralamasında düşmeye devam ederken, son yıllarda bu eleştiriler küresel ölçekte destek alan politik ve muhalif merciler tarafından tekrarlanmaktadır.

⁷ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: <https://www.coe.int/en/web/greco>

⁸ Mali Eylem Görev Gücü (FATF), küresel kara para aklama ve terörün finansmanı bekçi köpeğidir. Hükümetler arası organ, bu yasa dışı faaliyetleri ve topluma verdikleri zararları önlemeyi amaçlayan uluslararası standartlar belirler. Detaylar için bkz: <https://www.fatf-gafi.org/>

⁹ Detaylı bilgi için bkz: http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-efforts-in-combating-corruption.en.mfa (01.03.2021)

6.1. Üst Perdeden Uygulama Mesajı

Günümüzde her uyum eğitiminde yöneticilere, bir organizasyonun iç kontrolü için en önemli bileşenin “en üstteki üslup” olduğu bilinmektedir. Terim, yönetimin liderliğini ve açıklık, dürüstlük, doğruluk ve etik davranışa bağlılığını tanımlar. Aynı şekilde, siyasi liderlerin eylemlerinin de insanların davranışları ve değerleri üzerinde önemli etkileri vardır. Politikacılar örnek olmalı ve yolsuzluk konusunda halkı bilinçlendirmelidir. Bu bağlamda, hükümet geçtiğimiz on yılda yolsuzlukla ve rüşvetle mücadele konusunda iki strateji hazırladı. İlki 22 Şubat 2010 tarihinde "Hükümetin 2010-2014 için Şeffaflığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi" başlığıyla yayınlandı. Bu strateji komisyon olarak önemliydi ve stratejinin uygulanması için Şeffaflığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi üzerine bir yürütme kurulu oluşturuldu. Bu strateji kapsamında, ombudsmanlık kurumunun kurulması, Sayıştay Kanununun sonuçlandırılması gibi bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ne yazık ki ilk stratejide öngörülen önlemlerin çoğu uygulanmadığı gerekçesiyle Türkiye bu konuda çok fazla eleştirilmiştir.

30 Nisan 2016 tarihinde başbakanlık tarafından 2016–2019 yılları için “Şeffaflığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Eylem Planı (2016-2019)” başlıklı eylem planı yayınlandı. Bu, temelde 2010-2014 yılları için yukarıda bahsedilen stratejinin bir güncellemesiydi. Bununla birlikte, Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Avrupa Komisyonu'nun Türkiye 2016 İlerleme Raporunda da belirtildiği gibi, bu eylem planının kapsamı sınırlıdır. Türkiye'de yolsuzluğun yaygın olduğuna inanılıyor ancak insanlar yolsuzluğun toplum üzerindeki ciddi etkilerinin farkında değillerdir. Bu nedenle, halkın yolsuzluğa tepkisi görece zayıftır ve bu, yolsuzlukla mücadele için ülke içinde motivasyon eksikliğine neden olmaktadır. Yolsuzlukla mücadelede açık ara en iyi değer, geniş bir siyasi fikir birliğidir. Ancak özellikle 2013 yılından itibaren başlayan iç siyasi mücadele özellikle hükümetin itibarını sarsmak ve algısının yolsuzluk ile ilişkilendirilmesine dayanan algı operasyonları ve toplum mühendisliğinin ciddi etkisi olduğu söylenebilir.

6.2. Etkili, orantılı ve caydırıcı cezaların olması

Kuşkusuz, uygulama mevzuatı, özellikle soruşturma, kovuşturma ve mahkûmiyet konusundaki geçmiş performans yetersiz olduğunda, yolsuzluğun getirdiği zorlukları ele almak için yeterli değildir. Yolsuzluğa bulaşmış bir bakan veya belediye başkanı sadece görevden alınmakla yetinilmemeli bağımsız yargının karşısına çıkartılmadığından kamu vicdanı olumsuz etkilenmektedir. Yürürlükte "şemsiye" bir yolsuzluk yasası olmamasına rağmen, yolsuzlukla mücadele konularının çoğunu kapsayan birkaç mevzuat olduğunu söylemek doğru olur. Ancak, ilgili kuralların uygulanmaması ve tespit edilme ve cezalandırılma olasılığının düşük olması, mevzuatın yolsuzluğa eğilimli bireyler üzerindeki caydırıcı etkisini azaltmaktadır. Öte yandan, mevcut uygulama da kurumsal sorumluluğu etkin bir şekilde empoze etmek için yetersiz görülmektedir. Bu konu, OECD tarafından Türkiye'yi düşük yaptırım uyguladığı ve şirketler için yeterince etkili, orantılı ve caydırıcı cezaların bulunmaması nedeniyle son derece eleştiren 3. Aşama Raporunda vurgulanmıştır.

6.3. Muhbirlere yönelik yeterli koruma

Raporlama, yolsuzluk faaliyetlerinin tespit edilmesinde belki de anahtar unsurdur ve bir ihbarcının kimliğinin ve güvenliğinin korunduğu erişilebilir mekanizmalarla kolaylaştırılabilir. Özellikle güçlü insanların yolsuzluğa karıştığı yüksek profilli durumlarda kritik öneme sahiptir. Hem özel sektörde hem de kamu sektöründe, yalnızca güvenli ve yasal olarak emniyete alınmış bir ortam, potansiyel ihbarcılarını yolsuzluk faaliyetlerini bildirmeye ve kanun uygulayıcı kurumlara kanıt sağlamaya teşvik edebilir.

Tanık Koruma Yasası bazı önemli kusurlara sahiptir ve bu nedenle yolsuzlukla mücadele mevzuatı ile ilgili olarak yeterli ve yeterli koruma sağlamamaktadır. 5 Ocak 2008 tarih ve 26747 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nun kapsamı 10 yıl veya daha fazla hapis cezası ile ceza kanununda ve ceza hükümleri bulunan diğer kanunlarda tanımlandığı üzere bir suç örgütünün parçası olarak işlenen suçlar. (Tanık Koruma Yasasının 3. Maddesi), ömür boyu hücre hapsi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılacak suçlarla sınırlı olduğu için ihbarcılar anonim kalamazlar veya tanık koruma programlarından yararlanamazlar. Rüşvet, zimmete para geçirme, kara para aklama

ve gasp gibi yolsuzlukla ilgili suçlar için verilen hapis cezalarının alt sınırı 10 yıllık eşiğin altında olduğundan, bilgi ifşa etmek isteyen ihbarcılar tanık korumasından yararlanamaz. Bu, özellikle Türkiye'de özel sektördeki yolsuzluk uygulamalarının yalnızca yaklaşık %2'sinin iç veya dış denetim yoluyla belirlendiği istatistikler düşünüldüğünde önemli bir sorundur. Yolsuzluk vakaları çoğunlukla ihbarcılar veya sadece tesadüfler sayesinde tespit edilir. Bu nedenle, bilgi uçuran ajan veya ispiyonculara anonimlik ve koruma verilmesi gerçekten önemlidir.

6.4. Yolsuzlukla mücadele kurumlarının yeterli ve etkin kullanımı

Kara para aklama mevzuatı yeterince ayrıntılı ve kapsamlı olmasına ve Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) kurumsal kapasitesini artırmasına rağmen, şu anda operasyonları terörist faaliyetlerle mücadele odaklıdır. Mevcut koşullarda, özel sektörün kara para aklama konusunda yeterince izlenmediğini ve bu nedenle MASAK'ın yolsuzlukla mücadele eden diğer organlara desteğinin sınırlı kaldığını söylemek yanlış olmaz. Özel olarak yolsuzluk soruşturmalarıyla ilgilenen uzman savcılık veya mahkemeler yoktur. Buna ek olarak, son yıllarda Türkiye'nin geçirdiği çok sayıda büyük soruşturma nedeniyle çok sayıda hâkim, savcı ve polis görevden alındı. Sonuç olarak bu, yolsuzlukla mücadele etmesi beklenen kamu ve yargı kurumlarının insan kaynaklarını da azaltmıştır. Bu koşullar altında, Birleşmiş Milletler'in Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ne uygun olarak bağımsız bir yolsuzlukla mücadele kurumunun kurulması, yolsuzlukla mücadele politikalarının etkin bir şekilde uygulanması ve koordine edilmesi, yolsuzlukla mücadele kurallarının etkili bir şekilde uygulanması ve yolsuzluğun önlenmesine ilişkin bilgilerin artırılmasında büyük fayda sağlayabilir.

6.5. Yolsuzluk Algılama Endeksi

Yolsuzluk Algılama Endeksi kamu sektöründeki yolsuzluğu ele alıyor; ancak, yolsuzluk eylemleri genellikle özel sektörden bir partiyi içerir. Örneğin, rüşvet, bir kamu görevlisi ile anlaşma gerektiren karşılıklı bir suçtur. Hem küresel hem de yerel ölçekte ekonomik gerilim, özel kuruluşlar üzerindeki şirket hedeflerine ulaşma baskısını artırıyor ve bu da çalışanları ve yöneticileri yolsuzluğa ve beyaz yakalı suçlara daha yatkın hale getiriyor. Bu ayrıca inşaat, ilaç, enerji veya kamu alımları gibi kamu kurumlarıyla ilişkilerin şirketlerin performansı üzerinde belirleyici olduğu belirli sektörlerde yolsuzluğu artırabilir. Yöneticiler, şirketlerinin mali hedefleri ile dünyadaki ekonomik gerçekler arasında mücadele ediyor. Bu nedenle, gerçekçi şirket hedefleri belirlemek, özel sektörlerdeki yolsuzluğa karşı da etkili bir önlem olabilir. Hem özel sektöre hem de kamu yararına zarar veren bir diğer sorunlu alan ise kamu alımlarıdır. Avrupa Komisyonu'nun 2016 Türkiye İlerleme Raporunda belirtildiği üzere, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu (22 Ocak 2002 tarihli 24648 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır) özellikle yolsuzluğa açıktır. Kanun kapsamında sağlanan istisnalar çok geniştir ve kanun sık sık değiştirilmektedir. Bu da değişikliklerin amacı konusunda şüpheler uyandırır ve hukuki güvenlik kavramını bozar. Bu nedenle, kamu sektöründeki yolsuzluğun temel nedenlerini bulmak için YBS ve e-Devlet mekanizmalarının yaygınlaştırılarak elektronik ortamlar üzerinden şeffaflık ve hesap verebilirlik artırılmalıdır.

6.6. Yolsuzluk Algıları Araştırması

Türkiye Etik ve İtibar Derneği tarafından hazırlanan Yolsuzluk Algıları Araştırması'na göre, katılımcıların %43' ü Türk özel sektöründe yolsuzluğun yaygın olduğunu düşünürken, bu oran 2015 yılında %35 idi. Kamu ve özel sektörde yolsuzluk algısının artması arasında bir korelasyon olduğuna şüphe yoktur. Bu nedenle, özel sektördeki motivasyon, yolsuzlukla mücadelede eşit derecede önemlidir. Maalesef, özel sektörde yolsuzluğa karşı politika oluşturma konusunda iştah yoktur. Transparency International Turkey'in Mart 2017'de yayınlanan Business Integrity Country Agenda-Türkiye'nin son raporu, BIST2 -50 ve BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde listelenen şirketler arasında sadece 13 şirketin yöneticilerden yolsuzluğa karşı olduklarını belirten beyanları aldığını gösterdi. Başka bir deyişle, güçlü olanlar veya içerde adamı olanlar başkalarına karşı özel avantajlar elde ettikleri için yolsuz mekanizmaları aslında desteklemektedirler. Bunun dışında paralel devlet veya paralel bürokrasi sistemleri kurmaya çalışanlar da yeraltı ve hukuksuz işlemler yapmak zorunda olduklarından dolayı menfaat çatışması içerisinde olmak durumunda olduklarından yolsuz anlayışların güçlenmesine neden olmaktadır. Şirketleri, özellikle gelişmekte olan pazarlarda faaliyet gösterenleri, yolsuzluk riskinden

korumanın birincil önlemi, etkili etik ve uyum programları oluşturmak ve yolsuzluğun olmadığı bir şirket kültürü oluşturmaktır. Yolsuzlukla mücadele programlarının kapsamlı ve etkili kullanımı, yolsuzluk kültürünün yayılmasını önlemek için kritik öneme sahiptir. 2016 Yolsuzluk Algılama Endeksi'ne bakıldığında, listeye yeni ülkeler ve aynı puana sahip birkaç ülkenin eklenmesi ile Türkiye'nin yerinin açıklanabileceği sonucuna varılabilir. Ancak bu sıralamanın arkasında daha fazlası olduğu açıktır. Daha basiretli bir bakış açısı bize yürürlükteki yolsuzlukla mücadele yasasının bu mücadelede katkıda bulunmak için burada olduğunu gösterecektir.

7. Sonuç

Yolsuzluk, adalet yönetiminin özünü zayıflatır, tarafsız yargılama hakkına önemli bir engel oluşturur ve halkın yargıya olan güvenini ciddi şekilde zayıflatır. Yolsuzluğun çeşitli yüzleri vardır. Devletin kasasından haksız yere bir şey almamış olmak bu anlamda yeterli değildir, kamu hizmetlerinden yararlanmak, stratejik bilgiyi kullanarak menfaat elde etmek, pozisyon ve itibarını kullanarak mal ve hizmet satmak veya satılmasına aracılık etmek ile nüfuz ticareti ve doğrudan yararlanmalar da aslında bir yolsuzluk eylemi olarak kabul edilmelidir. Geniş eylem yelpazesi, sadece yargı sistemini değil, aynı zamanda devlet idaresinin tüm sektörlerini etkilemesini sağlar. Güçlü ve nüfuz sahibi kimselere karşı etkili olmayan yargı sistemlerinin kendisi yolsuzluğun ve organize suçun hedefi olsa da toplumların yolsuzluğu önlemek ve yolsuzlukla mücadele etmek için temel araçlarının tam olarak yargı sistemleri içinde olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Yolsuzluğa Karşı Sözleşme'nin 11. maddesi yolsuzlukla mücadelede bağımsız yargı organının belirleyici rolünü vurgulayarak bu rolü etkili bir şekilde yerine getirebilmek için yargı organının kendisinin yolsuzluğa maruz kalmaması gerektiğini belirtmektedir. Özellikle yargı kurumları üyelerinin dürüstlikle hareket etmesi, adli süreçleri sürüncemede bırakmaması ve adaletin çabuk tecelli etmesi için çaba sarf etmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Türkiye'nin de dahil olduğu uluslararası resmi ağlar içerisinde yapılan çalışmalar ve sistematik iyileştirme önerilerinin mevzuat, kurumsal süreçler, hızlı ve şeffaf UYAP uygulamaları ile eğitim sistemi ve kültürel öğelere de daha fazla yansıtılması gerekir. Örneğin yargı üyelerine trafik ihlallerinde ceza kesilememesi hukuk devletine bir istisna tutma ve bu anlamda ayrıcalık kültürünün desteklenmesi anlamına gelir ki geniş ölçekte başka alanlarda da istisna ve ayrıcalık hissiyatıyla rahat davranmaya yol açabilir nitelikte olduğundan “sen benim kim olduğumu biliyor musun?” şeklinde ayrıcalık isteyen tutum ve yaklaşımların kültürel kabul görmemesi için sıfır tolerans ile gerekli önlemleri almak gerekir. Elbette, hukuk ve haklar ilgili kurumlar, diğerlerinin yanı sıra belki de mütevazı etkileri olan yalnızca bir yönetim biçimidir. Tüm yönetim şekillerinde olduğu gibi, bunları çalıştırmanın maliyetleri, özellikle alternatiflerle karşılaştırıldığında, uygun şekilde değerlendirilmelidir. Yolsuzlukla ilgili olarak, saf yasal düzenleme ve ceza hukuku yaklaşımı şimdiye kadar pek işe yaramamaktadır ve bu, kültür, eğitim ve YBS sistemleri üzerinden kolaylık ve şeffaflığı sağlayacak olan tamamlayıcı stratejilerin denenmesini gerektirmektedir. Yukarıda yapılan analizler ve incelenen uluslararası aktörlerin raporları ile literatürdeki değerlendirmeler ışığında yolsuzluğu daha fazla önlemek için alınabilecek önlemler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. **Yolsuzluk sadece doğrudan rüşvetle ilgili değildir:** Kaynaklar boşa harcandığında insanlar, özellikle de yoksullar zarar görür. Doğrudan ve dolaylı faydalanma da bir nevi yolsuzluktur. Örneğin bir kamu kurumundaki yöneticinin kendi şirketinden mal ve hizmet almaya karar vermesi bu anlamda yolsuzluktur. Akıllı yanıtlar geliştirmek için farklı yolsuzluk türlerini anlamak bu nedenle çok önemlidir. Kamu görevlilerinin nerelerden hangi şekilde ve ne dereceye kadar yararlanabileceklerinin etik ilkelerinin ve sınırlarının daha net olarak belirlenmesi ve bunların tüm ilgilere iyice belletilmesi gerekir. Etik ilkelerle ilgili detaylı hususların eğitim müfredatları yanı sıra kamu görevlisi giriş ve terfi sınavlarında yoğun bir şekilde konu edilmesi bu anlamda önem arz etmektedir.

2. **Halkın güveni ve samimi inancın gücüne dayanmak:** Vatandaşların yönetime katılabilmeleri için çeşitli katılım fırsatlarının oluşturulması, toplumsal güvenin tesis edilmesi,

toplumsal sorunların belirlenmesi ve önceliklere göre çözümlenmesi oldukça önemlidir. Vatandaşın yolsuzluk ile ilgili olumsuz bir algıya sahip olması toplumsal güven ve emniyet duygusuna zarar vereceğinden dolayı sistemi tamamen bozar. Hz. Ömer'in halife iken kendisini ziyarete gelen misafiri için devletin mumunu söndürüp kendi mumunu yakması ve devlet hazinesinden kendisine düşen kumaş parçasının bir elbise yapmaya yetmemesinden dolayı oğlunun payını alarak bir elbise yapması karşısında biz yapamadık sen nasıl yapabildin diye sorabilecek bir özgürlük ortamının sağlanmasının gerektiği örnek olarak verilebilir. “*İtibardan tasarruf edilmez*” anlayışının düzeltilerek asıl itibarın kamu kaynaklarıyla gösteriş ve fiyaka ile değil, kamusal sorumluluklarının yerine getirilmiş olması, vatandaşın refahı ve küresel endekslerdeki prestij olduğunun iyi anlaşılması gerekir.

3. Bürokrasiyi azaltıp karamsarlığı ortadan kaldırmak: Davranışı kalıcı olarak makul ölçüde değiştirmek ve ilerlemeyi izleyebilmek için resmi ve gayri resmi süreçlerde, hükümet ve sivil toplum gruplarının birlikte çalışması gerekir. Bunun için de YBS olanaklarından olabildiğince yararlanarak denetim, gözetim, kontrol ve yönetim mekanizmaları daha etkili kılınmalıdır. YBS ve e-devlet uygulamaları daha denetlenebilir ve hesap verebilir bir yönetim olmasında büyük katkıda bulunacaktır. Devlet, vatandaşlar, iş dünyası, sivil toplum grupları, medya, akademi vb. gibi kilit paydaşlar arasında dinamik ve sürekli ilişkiler oluşturmak için teknolojinin gücünü kullanmak önem arz etmektedir. Toplumdaki algı, ilişki ve koşulların değişkenliği nedeniyle iyileştirme sürecinin devamlılığı önemlidir. Yapılan iyileştirme çalışmalarına süreklilik kazandırılmalıdır.

4. İyimsellik için hizmet ve doğru teşvik mekanizmalarını geliştirmek: Kurumlara ve politikaya yatırım yapılarak bir hükümetin kamusal hizmetleri sağlama şeklindeki sürdürülebilir iyileştirme, kurumlardaki insanların tevarüs etmiş gelenek, kültür ve miraslardan en iyi şekilde yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Bu da sosyal ve kültürel değişime izin veren mantıklı kuralları ve uygulamaları kapsaması durumunda etkili olabilir. Başka yerlerden taklit edilerek içe aktarılan modeller genellikle çalışmaz. Yolsuzlukla mücadele tedbirlerini piyasa, davranışsal ve sosyal güçlerle uyumlu hale getirip doğru teşvik mekanizmalarıyla güçlendirmek ve UYAP sistemini şeffaflık ve hesap verebilirliği desteklemek anlamında güçlendirmek ve kapsamını genişletmek gerekir.

5. Tavizsiz yaptırımlar ile sürekli kapasite geliştirmek: Kronik kırılma, çatışma ve şiddetten mustarip ülkeler genellikle yolsuzlukla mücadele için en az iç kaynağa sahip olan ülkelerdir. Yolsuzluğun cezalandırılması ve ayrıca herhangi bir etkili yolsuzlukla mücadele çabasının hayati bileşenlerinin kötü algılanması için olumsuz sosyal mühendislik ve toplumsal algı yönetimi özellikle dikkate alınmalıdır. Özellikle sosyal medyada negatif dezenformasyon kapsamında yapılabilen sürekli karalama, ümitsizliğe düşürme ve topyekûn bozulmuşluk algısı da oluşturulabilmektedir. Özellikle kitlelerde mevcut olan “*zaten herkes öyle*”, “*bal tutan parmağını yalar*” veya “*bu devletin çivisi çıkmış*” şeklindeki yolsuzluğun yaygın olduğu algısını ve negatif propagandayı engellemek gerekir. Bu nedenle vatandaşların yerel, ulusal, uluslararası ve küresel düzeylerde yolsuzluğun ölçeği ve kapsamına uygun olarak yolsuzluktan olabildiğinde uzak durmasını sağlamaya ve dezenformasyonları bertaraf ederek sürekli güven ortamı tesis etmeye yönelik program ve projeler geliştirmek lazımdır. Gelişmiş batı ülkelerinde medya organları her türlü olumsuzluğu halk kitleleri üzerindeki negatif etkileri olmaması ve genellemeleri için medya etiği gereğince servis etmemektedirler. Bunun için de kültürel öğeleri, kamu denetim mekanizmaları, STK, dini yapılar ve eğitim kurumlarının desteğiyle güçlendirmek gerekir. İyi yönetimi desteklemek ve sürdürmek için herhangi bir iyi strateji, mevcut durumlar değiştiğinde kolayca adapte edilebildiğinden emin olmak için sürekli olarak uygulamalar ve toplumsal algı izlenmeli, değerlendirilmeli ve açık bir şekilde raporlanmalıdır.

Kaynakça

- AB (2000) Cotonou Ortaklık Anlaşması, AB ile Afrika, Karayipler ve Pasifik (ACP) Devletleri arasında yapılan anlaşma.
- AB Komisyonu (2010) Turkey Progress Report, SEC (2010) 1327, Brussels, 2010, pp. 77 –80; GRECO, Compliance Report on Turkey, Joint First and Second Round Evaluation, Greco RC-I/II (2008) 2E, Strasbourg, 4 April 2008, pp. 14 –15.
- AB Komisyonu, (2008) Turkey Progress Report, SEC (2008) 2699, Brussels, 2008, p. 11; European Commission, Turkey 2009 Progress Report, SEC (2009) 1334, Brussels, 2009, p. 12.
- AB, (2004) Kalkınma ve İşbirliğinde İyi Yönetişimin Desteklenmesi El Kitabı, Avrupa Komisyonu, Avrupa Komisyonu, EuropeAid İş birliği Ofisi, İyi Yönetişim Tematik Ağı, Brüksel.
- ABD Güvenlik Konseyi, (2004) Çatışma ve Çatışma Sonrası Toplumlar Hukuk Kuralı ve Geçici Adalet: Genel Sekreter Raporu. (S / 2004/616), 23 Ağustos [<http://www.unrol.org/files/2004%20report.pdf>].
- Adaman F., Ali C., Arkoğlu and Burhan S., (2003) Household View on the Causes of Corruption in Turkey and Suggested Preventive Measures, Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV).
- Alston and Quinn, '(1987) The Nature and Scope of State Parties' Obligations under the International Covenant on Economic, *Social and Cultural Rights*', 9 HRQ156, at 180
- Aktaş, E. (2019). Küresel gelir dağılımının seyri ve boyutu: 1980-2016 dönemi için bir inceleme. *Journal of Politics Economy and Management*, 2 (2), 59-76. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jopem/issue/51386/661328>
- Bergling, P., (2006) Uluslararası Gündem Yasası Kuralı: Uluslararası İdare, Geçiş ve Kalkınma İşbirliğinde Yasal ve Yargı Reformuna Uluslararası Destek, Antwerpen ve Oxford: Intersentia Publishers.
- Bingham, T., (2010) *Hukukun Üstünlüğü*, Londra: Penguin Books,
- BM, (1948) 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı Genel Kurul Kararı ile kabul edilen ve ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi (İHEB).
- BM, (1985) 26 Ağustos- 6 Eylül 1985 tarihleri arasında Milano'da düzenlenen ve 29 Ağustos 1985 tarih ve 40/32 tarihli Genel Kurul kararları ile kabul edilen Yargının Bağımsızlığına İlişkin Temel İlkeler ve 13 Aralık 1985'te 40/146.
- BM, (2003) Adalet İdaresinde İnsan Hakları: Hakimler, Savcılar ve Avukatlar İçin İnsan Hakları El Kitabı, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi.
- BM, (2004) Adil Uygulamaya Erişim Notu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- BM, (1945) Anlaşmalar ve Beyanlar Birleşmiş Milletler Şartı, 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girdi.
- BM, (2000) Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu / Güvenlik Konseyi, A / 55/305, S / 2000/809.
- BM, (2006) Çatışma Sonrası Devletler İçin Hukuk Kuralı Araçları: Hukuk Sistemlerini İzleme, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi.
- BM, (1995) Çatışma Sonrası Kamu İdare Makinelerinin Yenilenmesi ve Yeniden Yapılandırılması Barış inşası, Birleşmiş Milletler Kamu İdaresi Ağı, ST / SG / AC.6 / 1995 / L.10.
- BM, (1995) İnsani Gelişme Raporu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı.
- BM, (1976) Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESCR), 16 Aralık 1966'da yürürlüğe girdi ve 3 Ocak 1976'da yürürlüğe girdi.
- BM, (1966) Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR), 23 Mart 1976'da yürürlüğe giren 16 Aralık 1966'yı kabul etti.
- Braithwite, J. (1998) Güven ve Yönetişim'de "Güvensizliği Kurumsallaştırmak, Güveni Teşvik Etmek" (ed: Braithwite, V. And Levi, M.). New York: Sage.
- CESCR, (2000) General Comment no. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12) 37.
- Crawford J., (2013) *State Responsibility: The General Part*. Cambridge

- Çetin S., (2010) Türkiye’de Kamu Yönetimi Reform Sürecinin Değerlendirilmesi: Aksayan ve İşleyen Yönleri, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 19, Sayı 3, Sayfa 23-38 23 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50617>
- EC, COM (2003) 615, Komisyondan Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine, Yönetişim ve Kalkınma konulu final, 20 Ekim 2003, Brüksel.
- ECOWAS Court, (2012) Socio-Economic Rights and Accountability Project (SERAP) v. Federal Republic of Nigeria, Judgment of 14 December, para. 32
- ECtHR, (2009) Maiorano and Others v. Italy, Appl. no. 28634/06, Judgment of 15 December, para. 128.,
- Güneş A. (2000) 'Roots and trends of clientelism in Turkey', in Luis Roniger and Ayşe Güneş,-Ayata (eds), Democracy, Clientelism, and Civil Society, Lynne Rienner, Boulder, CO, 1994, pp. 49 –63; Zeynep Baran, 'Corruption: the Turkish challenge', *Journal of International Affairs*, 54(1), , pp. 127–146.
- Hammergren, L. (2002) Yargı Performansının Teşhis Edilmesi: Yargı Reform Programlarına Yönelik Yardım İçin Bir Araca Doğru, Uluslararası Şeffaflık Örgütü 9. Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Konferansı için Hazırlanan makale, Washington, D.C.: Dünya Bankası.
- Kaufmann, D., Kraay, A. ve Mastruzzi, M. (2005) Yönetişim Konuları IV: 1996–2004 Yönetişim Göstergeleri, Dünya Bankası Politika Araştırmaları.
- Landman T. ve Schudel C.J.W., (2007) Corruption and Human Rights, Empirical Relationships and Policy Advice, Working Paper controlling for other explanatory variables (democratic level, prosperity, population size, and government spending ratio).
- Nursi, B.S. (1960) *Sözler*, Envar Neşriyat, İstanbul
- Olanıyan K., (2014) *Corruption and Human Rights Law in Africa*, Hart Publishing
- Ömürgönülşen U. (2009) Ethics for the Prevention of Corruption in Turkey (TYEC), System Studies Report, Council of Europe, June, p. 37.
- Ömürgönülşen U. ve Doig A., (2010) ‘Why the gap? Turkey, EU accession, corruption and culture’, *Turkish Studies*, 13(1), pp. 7–25; Demet Yalcın Mousseau, 'Is Turkey democratizing with EU reforms?: an assessment of human rights, corruption, and socioeconomic conditions', *Southeast European and Black Sea Studies*, 12(1), 2012, pp. 63–80.
- Ömürgönülşen U. ve Öktem M. Kemal (2009) 'Is there any change in the public service values of different generations of public administrators? The case of Turkish governors and district governors', *Journal of Business Ethics*, 88, pp. 144–145.
- Pellet, A. (2003) Human Rightism" and International Law,' 10 *Italian Yearbook of International Law* 3.
- Peters A., (2016) *Beyond Human Rights*, at 267–269. Cambridge University Press
- Pillay N., (2013) High Commissioner for Human Rights, Opening Statement of the Panel on the Negative Impact of Corruption on Human Rights, 13 March, at 8–10.
- Posner E., (2014) *The Twilight of Human Rights Law* Oxford University Pres
- Rose, (2016) 'The Limitations of a Human Rights Approach to Corruption', 65 *International and Comparative Law Quarterly* 405.
- Savaşan, F., Yardımcıoğlu, F., Demir, İ. (2016) "Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi: Zaman Serisi ve Panel Veri MIMIC Tahminleri". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 4 / 2 (Nisan): 161-201
- Taylor, V. (2002) “Asya’da Yolsuzluk ve Hukuki Meslekler”, Asya’da Yolsuzlukta ed.: Lindsey, T. ve Dick, H., Federation Press.
- Temizel H., “Kamu Yönetimi Reformları ve Reformların Temel Özellikleri”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289111>
- Tepav, (2011) "Türkiye Reform Yorgunu, Ankara, 19 Ocak, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1871>
- UN, (2015) Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, GA Res. 70/1, 25 September, Points 16.4, 16.5.

UNDP, (2009) Governance Indicators: A Users' Guide,". <http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/democratic-governance/dg-publications-for-website/a-users-guide-to-measuring-local-governance-LG%20Guide.pdf>

Wennerström, E. (2007) "Hukukun Kuralı ve Avrupa Birliği", Uppsala: Iustus förlag.

Extended Summary

Corruption undermines the essence of the administration of justice, constitutes a significant obstacle to the right to an impartial trial, and seriously undermines the public's trust in the judiciary. Corruption has many faces. In this sense, it is not enough to limit it by not taking anything unjustly from the state's coffers. Taking advantage of public services unfairly, obtaining benefits by using strategic information, selling or intermediating in the sale of goods and services by using its position and reputation, and influence trading and direct exploitation should also be considered an act of corruption. Its wide range of action enables it to affect the judicial system and all sectors of state administration. Although judicial systems that are not effective against powerful and influential people are themselves targets of corruption and organized crime, it seems that societies' main tools to prevent and fight corruption are precisely within the judicial systems. Article 11 of the United Nations Convention against Corruption emphasizes the decisive role of the independent judiciary in combating corruption and states that to fulfill this role effectively, the judiciary itself must not be subject to corruption. It underlines that the members of especially judicial institutions should act with integrity, not delay judicial processes, and ensure that justice is rendered quickly.

Turkey also is included in the official international networks of systematic studies and legislative proposals to improve corporate processes; fast and transparent UYAP applications must also be reflected in the education system and more cultural elements. For example, failure to punish members of the judiciary for traffic violations means holding an exception to the rule of law and supporting a culture of privilege in this sense, which can lead to a sense of abnormality and privilege in other areas on a large scale, so "do you know who I am?" It is necessary to take the required precautions with zero tolerance to prevent cultural acceptance of attitudes and approaches that demand privilege. Of course, the law and rights-related institutions are, among others, only one form of government with perhaps modest effects. As with all forms of governance, the costs of operating them must be appropriately evaluated, especially when compared to alternatives. As regards corruption, the pure legal regulation and criminal law approach has not worked so far, requiring complementary strategies through culture, education, and MIS systems. In the light of the above analyzes and the reports of the international actors examined, and the evaluations in the literature, the measures that can be taken to prevent more corruption can be listed as follows:

1. Corruption is not just about direct bribery: when resources are wasted, people, especially the poor, suffer. Direct and indirect exploitation is also a form of corruption. For example, when a manager in a public institution decides to purchase goods and services from his own company, it is corruption in this sense.

2. The power of the people and faith: It is essential to provide citizens with the relevant means to participate and participate in their governments and seek social priorities, identify problems, and find solutions. The citizen's misperception of corruption completely disrupts the system.

3. Reducing bureaucracy and eliminating pessimism: It is necessary to bring formal and informal processes to work with government and civil society groups to change behavior and monitor progress permanently. It is essential to make the inspection, surveillance, control, and governance mechanisms more effective by using MIS facilities as much as possible. MIS and e-government applications will significantly contribute to creating a more controllable and accountable management.

4. Developing services for optimism and the right incentive mechanisms: Sustainable improvement in how a government provides public services by investing in institutions and politics is only possible if institutions approve the logical rules and practices that allow change while making the most of tested traditions and heritage.

5. Continuous capacity building through severe sanctions: Countries suffering from chronic fragility, conflict, and violence often have the least internal resources to fight corruption. Negative social engineering should be mainly considered to punish corruption and to misperceive the vital components of any effective anti-corruption effort. It is necessary to develop programs and projects to ensure that citizens stay away from corruption as much as possible by the scale and scope of corruption at local, national, international, and global levels.

Research Article**Hatay’da büyükşehir belediyesi kurulması sonrasında yerel siyaset: 2014 ve 2019 yerel seçim sonuçları üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme**Şenol ADIGÜZEL¹Assoc. Prof., Political Science and Public Administration
Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
sadiguzel@mku.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-6781-0599**Geliş Tarihi/Received Date:** 06.10.2021 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 24.11.2021**Önerilen Alıntılama/Suggested Citation:** Adıgüzel, Ş. (2021). Hatay’da Büyükşehir Belediyesi Kurulması Sonrasında Yerel Siyaset: 2014 ve 2019 Yerel Seçim Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme [Local Politics after the Establishment of the Metropolitan Municipality in Hatay: A Comparative Evaluation of the 2014 and 2019 Local Election Results]. *Journal of Politics, Economy and Management*, 4(2): 87-109.

Öz: Seçimlerde sonuçlar üzerinde etkisi olan faktörlerden birisi de seçim çevresi ve ölçeğidir. Ölçeğin geniş ya da dar tutulması, kenti ya da kırsal kapsamı seçim sonuçlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, çalışmamızda, 6360 sayılı Yasa düzenlemeleri ile gerçekleştirilmiş olan 2014 ve 2019 yerel seçimleri mercek altına alınmıştır. Yasa kapsamında Hatay’da büyükşehir belediyesi kurulurken, büyükşehir ve ilçe belediye sınırlarının mülki sınırlarla örtüştürülmesi, beraberinde yeni ilçeler kurulması ve sınırlarının değiştirilmesi yeni sonuçlar yaratmıştır ve yerel siyaseti önemli ölçüde etkilemiştir. Çünkü bu düzenlemeler, seçim çevresi ölçeğinin genişletilmesi ve değiştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu yeni düzenlemeler, ilk kez 2014 ve 2019 yerel seçimlerinde uygulanırken, 2019 yerel seçimleri farklı bir siyasal iklim içerisinde gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin yaratmış olduğu yeni ittifak anlayışı yerelde, ilk kez 2019 Yerel Seçimleri’nde denenmiş ve seçimler Türkiye genelinde olduğu gibi, Hatay yerelinde de ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Çalışma içerisinde 2014 ve 2019 yerel seçim sonuçları “seçim çevreleri” üzerinden değerlendirilmiş ve sonuçlar, karşılaştırmalar yapmak suretiyle irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yerel Siyaset, 6360 sayılı Yasa, Büyükşehir Belediyesi, Hatay Büyükşehir Belediyesi**Local politics after the establishment of the metropolitan municipality in Hatay: a comparative evaluation of the 2014 and 2019 local election results**

Abstract: One of the factors that influence the results in elections is the electoral environment and its scale. Keeping the scale wide or narrow, covering the city or the countryside, can directly affect the election results. In this framework, this study aims to examine 2014 and 2019 local elections after the regulations of the Law No. 6360. While the metropolitan municipality was established in Hatay by the law, the metropolitan municipality border was expanded to the provincial borders and new districts were established. As these amendments caused the enlargement and change of the scale of the election zone, they created new results and significant impact on local politics. While these new regulations were enforced for the first time in the 2014 and 2019 local elections, the 2019 local elections took place in a specific political atmosphere. The new understanding of alliance brought by the “presidential government system” was tested for the first time in the 2019 Local Elections and the elections revealed interesting results in Hatay as well as throughout Turkey. This research aims to figure out the 2014 and 2019 local election results through “electoral districts” and to consider the results with a comparative analysis.

Keywords: Local Politics, Law No. 6360, Metropolitan Municipality, Hatay Metropolitan Municipality**JEL Sınıflandırması/Classification:** H75, R5

---

¹ Correspondence author: Hatay Mustafa Kemal University, Turkey, sadiguzel@mku.edu.tr

1. Giriş

Türkiye’de son iki yerel seçimden, 2014 yerel seçimleri, 6360 sayılı Yasa kapsamında yapılmış olan düzenlemelerin damga vurduğu, 2019 yerel seçimleri ise merkezi düzeydeki ittifaklar oluşturma stratejisinin yerel seçimlere ve yerel siyasete de yansıdığı seçimler olarak hatırlanacaktır. Yerel siyaseti etkileyen çok önemli etkenler olmakla birlikte, söz konusu son iki yerel seçimde, “seçim çevresi ölçeği” ve “yeni ittifak” anlayışı seçim sonuçlarını etkileyen en önemli etkenler olarak öne çıkmıştır. Seçim çevresinin geniş ya da dar tutulması, kırsal ya da kenti kapsamaması yerel siyaseti farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Örneğin seçim çevresinin sadece kentsel alanlarla sınırlı tutulması ile seçim çevresinin kırsal alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi farklı siyasal sonuçlar yaratabilmektedir.

2012 yılında yasalaşan, ancak 2014 yılında yapılmış olan yerel seçimlerle birlikte yürürlüğe giren 6360 sayılı Yasa, büyükşehir belediyesi (BŞB) dizgesinde çok önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yeni yasa ile büyükşehir tanımı değiştirilmiş, bu doğrultuda BŞB sınırları ilin mülki sınırları ile örtüştürülmüş, il özel idaresi, belde belediyeleri ve köylerin tüzel kişilikleri sona erdirilmek suretiyle, il düzeyinde tüm yerel hizmetlerden, ilçe belediyeleri ile birlikte büyükşehir belediyeleri sorumlu tutulmuştur. Bu düzenlemeler seçim çevresi değişikliğini de beraberinde getirmiş, seçim çevreleri, büyükşehir belediyelerinde ilin mülki sınırı, ilçelerinde ise ilçenin mülki sınırı olarak belirlenmiştir. 2014 Yerel Seçimlerine kadar, BŞB seçimlerinde yalnızca BŞB’nin bulunduğu kentsel alanlardaki seçmenler oy kullanabilirken, yani düzenleme ile artık il sınırları içerisindeki tüm seçmenler oy kullanabilmektedir. Yani artık BŞB başkanlarını, ilin hem kentsel hem de kırsal alanlarında yaşayan seçmenlerin oyları belirlemektedir ki bilindiği gibi, seçmen davranışlarını etkileyen faktörlerden birisi de seçmenlerin kırsal ya da kentsel alanlarda yaşıyor olmalarıdır.

6360 sayılı Yasa ile kurulan yeni 14 BŞB’den birisi de Hatay Büyükşehir Belediyesi’dir. Söz konusu yasa diğer BŞB’lerde olduğu gibi, Hatay’da da büyükşehir seçim çevresi ilin mülki sınırı ile örtüştürülürken, aynı zamanda Hatay’ın büyük ilçeleri olan Merkez İlçe, İskenderun ve Dörtöyöl ilçelerinin sınırları içerisinde dört yeni ilçe kurulmuş ve ilçe sayısı 15’e yükselmiştir. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin seçim çevreleri mülki sınırları ile örtüştürülürken, aynı zamanda söz konusu ilçelerin seçim çevreleri de köklü bir şekilde değiştirilmiştir.

2014 yerel seçimleriyle yürürlüğe girmiş olan bu yeni düzenlemeler, seçmen davranışlarını önemli ölçüde etkilerken, ülke genelinde olduğu gibi Hatay’da da parlamentoda grubu bulunan ve kırsal alanlarda güçlü olan siyasal partilerin lehine sonuçlar yaratmıştır. Beş yıl sonra yapılmış olan 2019 yerel seçimleri ise farklı bir siyasal iklimde gerçekleşmiştir. 16 Nisan 2017 Referandumu sonucunda kabul edilen Anayasa değişiklikleri ve 2018 yılı 24 Haziran seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Bu yeni sistemde cumhurbaşkanı seçilebilmek için %50’den bir fazla oy alma gerekliliği, yeni siyasal ittifakların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, ana eksenini AKP ve MHP’nin oluşturduğu “Cumhur İttifakı” ve ana eksenini CHP ve İYİ Parti’nin oluşturduğu “Millet İttifakı” gibi yeni ittifaklar ortaya çıkmış, 2019 yerel seçimleri bu yeni ittifak anlayışı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Çoğu seçim çevresinde özellikle de büyükşehirlerde, bu iki ittifakın kendi içerisinde ortaklaşa belirledikleri adaylar ile seçime gidilmiştir. Hatay İli’nde de büyükşehir ve ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde benzer yöntemle adaylar belirlenmiştir.

Türkiye geneli ve Hatay için 2019 yerel seçimleri, hem “seçim çevrelerinde ölçek genişletme ve değiştirme” düzenlemelerinin ilk kez uygulandığı 2014 yerel seçim sonuçlarının sağlamasının yapıldığı bir seçim olması açısından, hem de yeni ittifak anlayışının şekillendirdiği bir siyasal iklim içerisinde gerçekleştirilmiş olması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmamız, daha önce yapmış olduğumuz 2014 yerel seçimlerine yönelik çalışmalardan da yararlanılmak suretiyle, hem 2014 ve 2019 yerel seçim sonuçları üzerinden 6360 sayılı Yasa’nın, Hatay’ın yerel siyasetine etkilerinin karşılaştırmasını yapmayı, hem de 2019 yerel seçim sonuçları üzerinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin getirmiş olduğu “yeni ittifak” anlayışının Hatay yerel siyasetine etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır.

2. Türkiye’de büyükşehir belediyeciliğinin evrimi ve Hatay Büyükşehir Belediyesi

Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında durağan bir seyir izleyen kentleşme süreci 1950’li yıllarla birlikte ivme kazanırken, düzensiz, çarpık ve hızlı kentleşmenin özellikle büyük yerleşim alanlarında önemli kentsel sorunlara neden olduğu gözlenmiştir. 1960’dan 1980’e yirmi yıllık dönemde kentsel nüfusun 7 milyondan 20 milyona ve kentsel nüfus oranının % 25’ten % 45’e yükselmesi (Keleş, 2017: 67) kentlerde artan nüfusun büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Kentsel nüfusun hızlı artışı, özellikle anakent alanlarının yönetilmesi konusunda önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş, artık söz konusu bu kentsel alanlar 1930’lu yılların belediyecilik anlayışı ile yönetilemez hale gelmiştir. Bu süreçte 1580 sayılı Belediye Yasası’na yönelik eleştirilerle birlikte, bir takım yeni kentsel alan yönetim modelleri tartışılmaya başlanmıştır. 1956 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Yasası ile belediyelere, “mücvir alan” veya “komşu alan” olarak adlandırılan belediye sınırlarının dışındaki alanlara da hizmet götürme yetkisi verilirken, bu düzenlemeyle hızla artan belediye sayısını dengelemek ve belediye sınırları dışında bulunan ama zamanla belediye sınırlarına dâhil olacak veya kendisi yeni bir belediye olacak bu alanlara kentsel hizmetleri daha baştan götürmek amaçlanmıştır (Güler, 2019: 10). 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı’nın kurulmasıyla birlikte başlatılan kentsel alanların çözümüne yönelik girişimler, Coşkun vd. (2019: 303,304) vurguladıkları gibi, 1962 yılında merkezi idarenin yeniden düzenlenmesinin esasları kapsamında gündeme gelen MEHTAP Projesi ile sürdürülmüştür. Yine bu doğrultuda, İç-Düzen Projesi çerçevesinde İçişleri Bakanlığınca başlatılan ve 1971 yılında sonuçlandırılan kanun tasarıları vardır ki, bu tasarılarından Metropolitan Hizmet Birliği Tasarısı, nüfusu 100 bini aşan yerleşim birimlerinin zorunlu olarak katılacakları hizmet birliklerine dayalı bir büyükşehir yönetimi öngörmüştür. Ancak bilindiği gibi, anakent alanların yönetilmesi kapsamında hazırlanmış olan tasarıların 12 Eylül Dönemi’ne kadar hayata geçirilemediği bir süreç yaşanmıştır.

Büyük kentlerin yönetim modeline yönelik girişimler, 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında hızlanmış ve 11 Aralık 1980’de Milli Güvenlik Konseyi’nin (MGK) 34 nolu kararı ile büyük kentlerin çevrelerinde yer alan küçük belediyelerin ana belediyeye bağlanması (Resmi Gazete, 1980: 11) kararı BŞB dizgesine geçişin ilk evresi olmuştur. 4 Aralık 1981 yılında çıkarılan yasa ile bazı büyükşehirlerin etrafındaki küçük belediyelerin ve köylerin tüzel kişilikleri sona erdirilmiş ve büyükşehirlerle birleştirilmiştir (2561 sayılı Kanun). Böylece MGK’nın çıkardığı 34 No’lu karar yasal çerçevesine kavuşturulmuştur. Bu değişikliklerden sonra 1982 Anayasası’nın 127. Maddesinde “*büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri geliştirilebilir*” hükmü düzenlemesi ile birlikte BŞB dizgesinin anayasal alt yapısı da oluşturulmuştur. Nüfus bakımından üç büyük kent olan İstanbul, Ankara ve İzmir’de yerel yönetsel yapı yeniden düzenlenmiş, ancak asıl uygulama 1984 Yerel Seçimleri sonrasında yapılmış ve aynı yılın temmuz ayında 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa, belediye sınırları içerisinde birden fazla ilçe bulunan kentleri büyük kent olarak tanımlamış, büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyesi olmak üzere iki düzeyli ve merkezi bir anakent yapısı öngörmüştür. Daha sonra 1986 yılında Adana’da, 1987 yılında Bursa, Gaziantep ve Konya’da, 1988 yılında ise Kayseri’de BŞB kurulmuştur (Tortop vd., 2008: 262). Büyükşehir dizgesinde *ikinci kuşak* oluşturacak olan bu belediyelerle birlikte büyükşehir sayısı sekize yükselmiştir. Ayrıca 1988 yılında çıkarılan kanun hükmünde kararname ile anakent belediye sınırları içinde ilçe belediyelerinin yanı sıra, bu belediyelerin tüzel statüsüne sahip yeni belediyeler kurulması sağlanmıştır.

BŞB ile ilgili düzenlemeler, büyükşehir statüsünde bulunan belediyelere ek mali olanaklar sağlamış olması nedeniyle, birçok kentte beklentiler yaratmıştır. Bu beklentileri karşılamak amacıyla çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle büyükşehir olma niteliğine sahip olmayan bazı orta büyüklükteki kentlerde de BŞB kurulmuştur (Ulusoy ve Akdemir, 2019: 340). 1993 yılında çıkarılan 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulmuş olan ve *üçüncü kuşak* büyükşehirler olarak adlandırılacak olan Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun Büyükşehir Belediyeleri farklı bir statüdedir. Yedi ilde daha BŞB kurulmasını sağlayan bu kararnameye göre, büyükşehir belediyesinin sınırları içerisinde ilçe belediyesi kurulması koşulu aranmaksızın alt belediyeler kurulması ve bu alt belediyelerin ilçe belediyelerinin fonksiyonlarını yerine getirmeleri öngörülmüştür (RG, 1993: 504 No’lu KHK). Böylece o dönemde, var olan büyükşehir belediyelerinin

sekizinde ilçe belediyeleri, söz konusu KHK ile kurulan ikinci gruptaki yedi büyükşehir belediyesinde ise alt/ilk kademe belediyeleri gibi ikili bir durumla karşı karşıya kalmıştır. 2000 yılında ise 593 sayılı KHK ile kurulan Adapazarı Büyükşehir Belediyesi her iki grubun da özelliklerini taşıyan karma bir model ile kurulurken, büyükşehir belediyesi sayısı da 16'ya yükselmiştir.

İkibinli yıllarla birlikte, yerel kamuoylarında artan büyükşehir olma beklentilerini azaltmak amacıyla, Kamu Yönetimi Reformu çerçevesinde BŞB kuruluşunu oldukça zorlaştıran 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası çıkarılmıştır. 2004 yılında çıkarılan bu yasa ile büyükşehir belediyeleri, “en az üç ilçe veya ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında koordinasyonu sağlayan; kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; idari ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenlere tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri”, şeklinde tanımlanmıştır (5216 sayılı Kanun). Yeni yasa, büyükşehir ve onun altında ilçe ve alt kademe belediyelerinden oluşan mevcut iki düzeyli yönetim yapısını korumuştur. Yasaya göre, BŞB kurulabilmesi için bir il merkezi belediyede ve o belediyenin sınırlarına 10 kilometrelik yarıçaplı bir mesafe içerisinde yaşayan nüfusun 750.000'den fazla olması ölçütü asgari şartlardan en önemlisidir. Yasadaki nüfus büyüklüğünün yanı sıra, o yerin fiziki yerleşim durumu ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin de BŞB kurulması için uygun olması koşulu öngörülmüştür (Özgür vd., 2007).

3030 sayılı Yasaya göre daha nesnel ölçütler getiren 5216 sayılı Yasa, mevcut büyükşehirlerin alanını Kocaeli ve İstanbul'da mülki sınırlara genişletirken, diğerlerinde ise 20, 30 ve 50 km. yarıçap formülleri uygulamak suretiyle elde edilecek sınırların daha gerçekçi olması hedeflenmiştir. Yasaya göre, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırları içerisinde kalmak koşuluyla nüfusu bir milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 20 km., nüfusu bir milyondan iki milyona kadar olan büyükşehirlerde yarıçapı 30 km. ve nüfusu iki milyondan fazla olan büyükşehirlerde yarıçapı 50 km. olan dairenin sınırı büyükşehir belediyesinin sınırı olacaktır (5216 sayılı Kanun). Daha sonra, 2008 yılında çıkarılan 5747 sayılı “*Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*” ile büyükşehir sınırları içerisinde ilk kademe belediyesi kurulması yöntemine son verilmiş (5747 sayılı Kanun), bu kapsamda on altı BŞB sınırı içinde bulunan 240 belde belediyesi, belediye statülerine son verilerek mahalleye dönüştürülmüştür.

2012 yılının Kasım ayında çıkarılan 6360 sayılı Yasa, Türkiye'nin büyükşehir belediyeçiliği deneyiminde yeni bir döneme, çok farklı bir aşamaya geçilmesine neden olmuştur. Yeni yasa, BŞB yapısında çok önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 6360 sayılı “*Onüç İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”, öncelikle büyükşehir tanımını değiştirmiş ve bu doğrultuda büyükşehir belediyesi sınırları ilin mülki sınırları ile örtüştürmüştür. Yeni yasada, “toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir” biçimindeki düzenleme sonucunda 13 ilde daha BŞB kurulmuştur (6360 sayılı Kanun). Daha sonra 2013 yılı Mart ayında kabul edilen kabul edilen 6447 sayılı Yasa ile Ordu ilinde de büyükşehir kurulmasına karar verilmiş, böylece Türkiye'deki BŞB sayısı 30'a yükselmiştir. 6360 sayılı yasayla birlikte, 5216 sayılı Yasa kapsamında sadece İstanbul ve Kocaeli için tasarlanan büyükşehir ölçeği ile il mülki sınırının örtüştürülmesi, yeni yasada tüm büyükşehir belediyeleri için de geçerli hale getirilmiştir (Adıgüzel, Karakaya, 2017: 35).

6360 sayılı Yasa ile BŞB kurulmuş olan illerde neredeyse 150 yıllık bir geçmişi olan il özel idareleri statüsüne de son verilmiş, belde belediyeleri ve köylerin tüzel yapıları sonlandırılarak, bağlı buldukları ilçelerin birer mahallesine dönüştürülmüş, ayrıca nüfusu 500'ün altına düşen köyler ile varsa mahalleler kaldırılmıştır. Yasayla diğer illerde bulunan ve nüfusu 2000'nin altına düşen belde belediyeleri de köy statüsüne indirilmiştir. Bu kapsamda, 16.561 köy ve 1358 belde belediyesinin tüzel kişilikleri sona ermiş, büyükşehir belediyesi olmayan diğer illerde bulunan ve nüfusu 2000'in altına düşmüş olan 153 belde belediyesi mahalleye, 559 belde belediyesi ise köye dönüştürülmüştür. Bu belde belediyelerini de eklediğimizde yeni yasa kapsamında kapanmış olan belde belediyesi sayısı toplam 1635'e yükselmiştir. Ayrıca yeni yasa ile BŞB kurulan illerde valiye bağlı “Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı” adıyla yeni bir birim oluşturulmuştur (Adıgüzel ve Tek, 2014: 80).

6360 sayılı Yasa kapsamında BŞB kurulan illerden biri de Hatay'dır. Büyükşehir belediyesi olma yönündeki talep ve arayışların uzun bir geçmişi olmakla birlikte, özellikle 2011 yılı genel seçimleri sürecinde bu talepler daha somut bir şekilde gündem oluşturmuştur. Ancak bu talep ve tartışmaların gündeme geldiği dönemde, Antakya kent özeği ile çevresi kentsel alanın nüfus toplamı yalnızca 400.000 civarındaydı ki, bu nüfus miktarı büyükşehir kurulabilmesi için 5216 sayılı Yasa'nın koymuş olduğu nüfus ölçütünün çok uzağındaydı. Bu nedenle de Antakya ve diğer aynı beklenti içerisinde olan orta büyüklükteki kentlerde büyükşehir kurulabilmesi için ya 5216 sayılı Yasa'nın koymuş olduğu nüfus ölçütünün aşağıya çekilmesi gerekmekteydi ya da farklı bir büyükşehir belediyeçiliği yaklaşımı ile yeni bir yasal düzenlemeye gidilmeliydi. İşte 6360 sayılı yeni yasa bu yeni yaklaşımın bir ürünüdür (Adıgüzel, 2014: 60). 6360 sayılı Yasa'nın, "toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri yasayla BŞB'ye dönüştürülebilir" biçimindeki düzenlemesi sonrasında, yasanın çıktığı 2012 yılı verilerine göre toplam nüfusu 1.483.674 olan Hatay İli'nde de BŞB kurulmuştur.

3. Hatay'da 6360 sayılı yasa öncesi ve sonrasında yerel yönetim dizgesi

6360 sayılı Yasa ile Hatay'da BŞB kurulurken, ilin yerel yönetsel yapısı da önemli ölçüde değişime uğramıştır. Bu başlık altında, Hatay'da BŞB kurulmadan önce var olan yerel yönetsel dizge ile BŞB kurulduktan sonra ortaya çıkan yeni yerel dizge kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1. Hatay'da 6360 sayılı yasa öncesinde yerel yönetsel yapı

1939 yılında Hatay İli kurulduğunda, merkez ilçe Antakya ile birlikte İskenderun, Dört Yol, Kırıkhan, Yayladağı, Reyhanlı, Belen ve Hassa ilçeleri olmak üzere toplam sekiz ilçesi bulunmaktaydı. 1945 yılında Altınözü, 1948 yılında Samandağ, 1987 yılında Erzin, 1990 yılında ise Kumlu ilçeleri kurulmuş ve ilçe sayısı 12'ye yükselmiştir (Adıgüzel, Karakaya, 2017: 36). Son olarak, 2012 yılında çıkarılmış olan 6360 sayılı Yasa ile merkez ilçe içerisinde Antakya ve Defne ilçeleri, İskenderun kentsel alanı ve çevresinde de Arsuz ve Payas ilçeleri kurulmak suretiyle ilçe sayısı 15'e yükselmiştir.

BŞB kurulmadan önce Hatay İli, merkez ilçe Antakya, İskenderun, Dört Yol, Kırıkhan, Reyhanlı gibi orta büyüklükte ilçelere sahip olmasına karşın, kırsal nüfusunun büyüklüğü açısından Türkiye'de ilk sıralarda yer alan bir il konumundadır. İlin günümüz nüfus dağılımı incelendiğinde, nüfusun büyük bir bölümünün ticaret merkezi konumunda olan Antakya ve Defne kentsel alanı ile sanayi tesislerinin konumlandığı İskenderun, Payas ve Dört Yol akseni üzerinde toplandığı görülmektedir. Örneğin, ilin ticaret merkezi olarak bilinen Antakya ve çevresi kentsel alanlarda yaklaşık olarak 537.000, sanayi merkezi olarak bilinen İskenderun-Dört Yol aksı ve çevresindeki kentsel alanlarda ise 510.000 civarında nüfus bulunmaktadır (Hatay Valiliği, Nüfus ve Dağılımı, 2021). BŞB kurulmadan önce on iki ilçeye sahip olan Hatay'da, belde belediyelerinin belli kentsel alanlarda yoğunlaşması önemli kentsel ve yönetsel sorunlara neden olmaktadır. 6360 sayılı Yasa öncesinde var olan yerel yönetim dizgesini yansıtan Tablo 1'de görüleceği gibi, ildeki kentsel nüfusun yoğunlaştığı kentsel alanlarda belde belediyesi sayısı dikkat çekici ölçüde yüksektir.

Tablo 1. 6360 sayılı yasa öncesinde Hatay İli'ndeki yönetim birimleri

6360 Öncesi Hatay İlindeki Yönetim Birimleri				
İlçe	Bucak	Belde Belediyesi	Köy	Mahalle
Merkez	5	21	70	43
Altınözü	3	3	42	2
Belen	-	-	11	6
Dört Yol	2	6	6	7
Erzin	-	-	10	10
Hassa	2	5	28	6
İskenderun	2	13	37	28
Kırıkhan	2	1	56	16

Kumlu	-	-	13	3
Reyhanlı	-	-	31	16
Samandağ	2	12	31	9
Yayladağı	3	3	33	3
Toplam	21	64	368	149

Kaynak: (Adıgüzel, Ş, 2018)

Tablo 1'e yansıdığı gibi, 6360 sayılı Yasa öncesinde merkez ilçe Antakya, İskenderun, Samandağ gibi kentsel alanlarda çok sayıda belde belediyesi bulunmaktadır. Özellikle Antakya kentsel alanı içerisindeki belde belediyesi yoğunluğu, bu alandaki önemli kentsel sorunların en temel nedenidir. 6360 sayılı Yasa öncesinde merkez ilçe Antakya kentsel alanı ve çevresinde, ilçeye 1-18 km. mesafe aralığında 21 belde belediyesi ve 70 köy bulunmaktaydı. Yasa'nın yürürlüğe girmesi ile kapatılmış olan belde belediyelerinin ikisi dışında tümü söz konusu kentsel alan içerisinde konumlanmıştı ve bu belediyelerin mesafe açısından merkez ilçeye olan yakın konumları, Antakya Belediyesi'nin hareket alanını önemli ölçüde daraltmaktaydı (Adıgüzel, Karakaya, 2017:37). Büyükşehir düzenlemesi öncesinde Antakya kentsel alanında yaşanmış olan çok başlılık ve farklı imar uygulamaları ile ifadesini bulan kentsel alanın "yönetilememesi sorunu", İskenderun-Dörtyol aksı üzerindeki kentsel alanlar için de geçerli bir durumdu.

3.2. Hatay'da Büyükşehir Belediyesi'nin kurulması ve yerel yönetsel yapı üzerine etkileri

2012 yılının sonlarında yürürlüğe girmiş olan 6360 sayılı Yasa, BŞB yapısında çok önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. 6360 sayılı "On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", öncelikle büyükşehir tanımını değiştirmiştir. Yeni tanımlamaya göre, BŞB sınırları ilin mülki sınırlarını kapsamaktadır. Yeni yasanın, "toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri yasayla BŞB'ye dönüştürülebilir" biçimindeki düzenlemesi sonrasında, artık bir kentte büyükşehir kurulabilmesi için ilin toplam nüfusu dikkate alınmaktadır. Hatay BŞB de bu kapsamda kurulmuş olan 14 yeni BŞB'den biridir.

6360 sayılı Yasa kapsamında Hatay'da büyükşehir belediyesinin kurulması, ilin yerel yönetim dizgesinde çok önemli değişikliklere neden olmuştur. Yasa kapsamında, diğer büyükşehir belediyesi kurulmuş olan illerde olduğu gibi, Hatay'da da il özel idaresi, belde belediyeleri ve köy yönetimlerinin tüzel kişilikleri sona erdirilmiştir. Ayrıca Hatay'da, Antakya, Arsuz, Defne ve Payas ilçeleri kurulmuştur (Adıgüzel, 2014: 60).

Tablo 2. 6360 sayılı yasa kapsamında Hatay İli'nde kurulan yeni ilçeler

<i>İlçe</i>	<i>Bağlanan Belde Belediyesi Sayısı</i>	<i>Bağlanan Mahalle Sayısı</i>	<i>Bağlanan Köy Sayısı</i>
Antakya	12	41	42
Arsuz	7	-	25
Defne	10	4	23
Payas	-	-	3
Toplam	29	45	93

Kaynak: 6360 sayılı Yasa

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, 6360 sayılı Yasa ile 2014 Yerel Seçimleri sonrasında birer mahalleye dönüştürülmüş olan belde belediyelerinden 29'u yeni kurulan ilçelere bağlanmıştır. Bu kapsamda, daha önce merkez ilçeye bağlı olan 12 belde belediyesi Antakya İlçesi'ne, merkez ilçe

sınırları içerisinde bulunan 8, Samandağ İlçesi sınırları içerisinde bulunan 2 belde belediyesi Defne İlçesi'ne, daha önce İskenderun İlçesi sınırları içerisinde olan 7 belde belediyesi de Arsuz İlçesi'ne mahalleye dönüştürülmek suretiyle bağlanmıştır. Merkez ilçeye bağlı Şenköy Belediyesi mahalle olarak Yayladağı İlçesi'ne bağlanırken bazı ilçelerin sınırlarında da önemli değişiklikler yapılmıştır (6360 sayılı Yasa). Ayrıca Tablo 2'de görüldüğü gibi, yeni kurulmuş olan ilçelere, 2014 yerel seçimleri sonrasında mahalleye dönüştürülmüş olan 93 köy bağlanmıştır.

2014 yılı Mart ayında yapılan yerel seçimlerle birlikte uygulanmaya başlanmış olan 6360 sayılı Yasa ile aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi, Hatay'da 21 bucak ile 64 belde belediyesinin ve 368 köyün tüzel kişiliği sonlandırılmıştır (Adıgüzel, 2018: 19). Yasa gereğince, 64 belde belediyesi ve 368 köy yönetiminin mahalleye dönüştürülmesi ile birlikte, Hatay'da mahalle sayısı 581'e yükselmiştir (6360 sayılı Yasa).

Tablo 3. 6360 sayılı yasanın Hatay İli'ndeki yönetim birimlerine etkileri

Hatay	İlçe	Tüzel Kişiliği Kaldırılan			Mahalle Sayısı		
		Bucak	Belde	Köy	6360 Öncesi	6360 Sonrası	Yeni Mahalle
1	Merkez İlçe	5	21	70	43	91	134
2	Altınözü	3	3	42	2	45	47
3	Belen	-	-	11	6	11	17
4	Dörtöyl	2	6	6	7	12	19
5	Erzin	-	-	10	10	10	20
6	Hassa	2	5	28	6	33	39
7	İskenderun	2	13	37	28	50	78
8	Kırıkhan	2	1	56	16	57	73
9	Kumlu	-	-	13	3	13	16
10	Reyhanlı	-	-	31	16	31	47
11	Samandağ	2	12	31	9	43	52
12	Yayladağı	3	3	33	3	36	39
Toplam		21	64	368	149	432	581

Kaynak: 6360 sayılı Yasa

4. 6360 Sayılı Yasa'nın Hatay'da yerel siyaset üzerine etkileri

Bu başlık altında, 6360 sayılı Yasa'nın Hatay yerel siyaseti üzerine etkileri değerlendirilmeden önce, yerel siyasette seçmen davranışlarının, genel seçimlere göre farklılaşmasının nedenleri üzerine irdelemeler yapılmış, devamında da söz konusu yasa öncesinde, 2009 Yerel Seçim sonuçları perspektifinden yerel siyaset ve yasanın yürürlüğe girmesinin yerel siyasete olan etkileri kapsamında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

4.1. Yerel siyasette seçmen davranışları

Siyaset kurumunun bir işlevi de var olan sorunları çözmek, ortaya çıkması muhtemel sorunları daha ortaya çıkmadan önlemek ve bu doğrultuda politikalar geliştirmektir. Bu bağlamda, merkezi düzeyde siyaset ile yerel düzeyde siyasetin ilgi ve sorun alanları, çözüm yöntemleri, söylemleri ve hedef kitleleri de büyük ölçüde farklılıklar göstermektedir. Bu değişken dinamikler, seçimlere katılım oranlarını ve seçmen eğilimlerini de farklı şekillerde etkilemekte ve çoğu zaman yerel siyaset gerek katılım oranları, gerekse parti tercihleri açısından ulusal siyasetten farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, yerel seçimlerdeki ile genel seçimlerdeki seçmen davranışları ve eğilimleri farklılaşmakta ve Görmez ve Sancak'ın (2009:272) da vurguladıkları gibi, seçmenler bu seçimlerde çoğu zaman farklılaşan faktörlerin etkisi altında oy verme davranışı sergilemektedir.

Yerel ve genel seçimlerde seçmen eğilimlerini farklılaştıran etkenlerden biri, belki de en önemlisi seçimlerde uygulanan seçim sistemlerinin özelliğidir. Türkiye özelinde, nispi temsil ile geniş seçim çevresi sisteminin uygulandığı genel seçimler ve il genel meclisi seçimlerinde, çoğu zaman bazı

seçmenler ülke barajı kaygısı ile hareket etse de genellikle parti ve ideolojik tercihlerinde ısrar edebilmekte ve bu yönde oy verme eğilimi içerisinde olmaktadır. Buna karşılık basit çoğunluk sisteminin uygulandığı belediye başkanlığı seçimlerinde ise çoğu seçmen “oyunun boşa gidebileceği” kaygısıyla ideolojik tutumlarını bir yana bırakarak, genellikle kendisine en yakın gördüğü ikinci ya da üçüncü adaya yönelebilmektedir (Adıgüzel, 2012: 163). Bu durum, belediye başkanlığı seçimlerinde, siyasal parti tercihi, adayın niteliği ve adayın iktidar partisinden olup olmadığı vb. önemli rol oynamakla birlikte, seçmenlerin farklı stratejiler üretmelerine, kendi parti ve ideolojik tercihlerinden ayrılarak, adayların özelliklerini ve seçim vaatlerini daha fazla dikkate almalarına neden olabilmektedir. Ayrıca belediye seçimlerinde seçmenle aday arasındaki anonim ve yüz yüze iletişim ve etkileşim de seçmen davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Yerel seçimlerde ortaya çıkan bu farklılaşmış siyasal tavır, “stratejik oy kullanma davranışı” olarak nitelendirilebilir (Kamalak, Kiriş, Gül, 2013:7).

Yerel seçimlerde seçmen davranışlarını farklılaştıran etkenler olduğu gibi, seçim sonuçlarını önemli ölçüde etkileyen faktörler de vardır. Seçim çevrelerinde “ölçek genişletme” ve “sınır değiştirme” gibi düzenlemeler yerel seçim sonuçlarını derinden etkileyen önemli faktörlerdir. Bilindiği gibi, yerel yönetim birimleri olarak belediyeler kentsel alanlara özgüdür ve kentsel alanlara hizmet sunmaktadırlar. Bu kentsel alanlarda bulunan belediye örgütlerinin organları söz konusu kentsel alanda bulunan seçmenlerin oylarıyla belirlenir. Ancak 6360 sayılı Yasa'nın büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerinin seçim çevrelerinde ölçek genişletme ve sınır değiştirme düzenlemeleri, bu belediyelerin kentsel alanlara özgü, yalnızca kentsel alanlara hizmet sunan yapılarının değişmesine, artık kırsal alanlara da hizmet götüren yeni bir yapıya evrilmelerine neden olmuştur. Yeni büyükşehir dizgesi ile seçim çevreleri il ve ilçelerin mülki sınırları ile örtüştürülmüş, yerel seçimlerde kentsel ve kırsal alanlarda bulunan tüm seçmenlerin oy kullanmaları söz konusu olmuştur. Bu türden düzenlemeler çalışma konumuz olan Hatay İli özelinde de söz konusu olmuş ve yeni ilçeler kurmak ve birçok ilçenin sınırları değiştirilmek suretiyle, yeni seçim çevreleri oluşturulmuştur (Adıgüzel, Karakaya, 2017: 41).

6360 sayılı Yasa kapsamında yapılmış olan bu düzenlemeler, 2014 yerel seçimlerinde seçmen davranışları ve seçim sonuçları üzerinde önemli ölçülerde etkili olurken, beş yıl sonra yapılan 2019 yerel seçimlerinde seçmen davranışlarını ve seçim sonuçlarını etkileyen çok daha farklı etmenler ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi, 16 Mart 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7102 sayılı Yasa çerçevesinde, ilgili bazı yasalarda değişiklikler yapılarak, “seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasal partilerin ittifak yaparak seçimlere katılabilmelerinin” önü açılmıştır. (7102 sayılı Yasa). Dolayısıyla 2019 yerel seçimleri 2014 yerel seçimlerinden farklı bir siyasal iklimde gerçekleştirilmiş, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte ulusal siyaset düzeyinde ortaya çıkan “yeni siyasal ittifak” anlayışı ilk kez bu yerel seçimlerde denenmiştir. 2019 yerel seçimlerinde denen bu yeni anlayış, seçmenlerin oy verme eğilimlerini ve davranışlarını, dolayısıyla da seçim sonuçlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Savut'un (2020: 43) da vurguladığı gibi, ittifak ortağı partiler, birçok seçim çevresinde diğer ittifak ortağının adayını desteklemek suretiyle birlikte hareket etmiş olsalar da ittifak ortaklığının kurulmayıp, her partinin kendi adayı ile yarışa katıldığı seçim çevreleri de söz konusu olmuştur.

4.2. Hatay'da Büyükşehir Belediyesi kurulmadan önce yerel siyaset

Hatay, BŞB kurulmadan önce çok farklı siyasal görüşlerin ve küçük siyasal partilerin önemli oranlarda oy alabildikleri bir il konumundaydı ve 6360 sayılı Yasa yürürlüğe girmeden önce yapılmış olan, 2009 yerel seçimlerinde Hatay'ın bu özelliğini yansıtan sonuçlar alınmıştır. 2009 yerel seçimlerinde ortaya çıkan görünümü şu şekilde özetlemek mümkündür: (Adıgüzel, Karakaya, 2017: 45).

-Yerel seçimlerde, o dönemde parlamentoya giremeyen Demokrat Parti (DP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) gibi küçük siyasal partilerin anlamlı oranlarda oy aldıkları görülmüş, örneğin ÖDP bu seçimlerde Türkiye genelinde % 0.06 oranında oy alırken, Samandağ İlçesi'nde % 34.2'lik bir oy oranıyla belediye başkanlığını kazanmış, DP ise Türkiye genelinde % 3.6 oy alırken, Hatay genelinde % 9.8 oranında oy alarak 3 belde belediye başkanlığını kazanmıştır.

- CHP, ülke düzeyinde genellikle kırsal alanlara kıyasla kentsel alanlardan daha fazla oy alırken, Hatay İli'nde ise kentsel alanlara oranla kırsal alanlardan daha fazla oy toplayabilmiştir.

- 2009 yılı yerel seçimlerinde Hatay İli düzeyinde ilçe ve belde belediye başkanlığı seçim sonuçları ise Tablo 4'de de görüleceği gibi AKP, 4'ü ilçe olmak üzere 18 belediye başkanlığı, CHP, 1'i ilçe olmak üzere 29 belediye başkanlığı, MHP ise 6'sı ilçe olmak üzere toplam 16 belediye başkanlığı kazanmıştır. Ayrıca DSP 6, DP 3, ANAP 2 belde belediye başkanlığı, ÖDP ise 1'i ilçe olmak üzere 2 belediye başkanlığı kazanmıştır. Bu sonuçlara göre, o dönemde parlamentoda temsil edilemeyen küçük siyasal partiler, Hatay'da 1'i ilçe olmak üzere toplam 13 belediye başkanlığı elde etme başarısı göstermişlerdir.

Tablo 4. Hatay İl'inde 2009 yerel seçim sonuçlarına göre belediye başkanlıklarının siyasal partilere dağılımı

	CHP	AKP	MHP	DSP	DP	ANAP	ÖDP
İlçe Belediyesi	1	4	6	-	-	-	1
Belde Belediyesi	28	14	10	6	3	2	1
Toplam	29	18	16	6	3	2	2

Kaynak: (Adıgüzel, Ş. ve Karakaya, S., 2017)

2009 Yerel Seçimlerinde, Hatay'da özellikle küçük siyasal partilerin belde belediyelerinde başarılı olmalarını, kısmen Hatay'a ve o döneme özgü faktörlerle açıklamak mümkündür. 2009 Yerel Seçimleri'nin yapıldığı dönemde, ulusal siyasetin yerele etkilerinin daha az yansıdığı gerçeğinin yanı sıra, seçmenlerin adayların etnik, mezhepsel vb. özelliklerine göre de oy verme eğilimi içerisinde olabileceklerini, özellikle belirtmek gerekir.

4.3.6360 sayılı yasal düzenlemeler sonrasında Hatay'da yerel siyaset

6360 sayılı yasal düzenlemenin tüm BŞB'lerde olduğu gibi Hatay yerel siyasetine de iki yönlü etkisi söz konusu olmuştur:

Birincisi, büyükşehir sınırlarının ilin mülki sınırları, ilçe belediye sınırlarının ise ilçenin mülki sınırları ile eşleştirilmesi ve bu kapsamda seçim çevreleri ölçeğinin de genişletilmesi düzenlemelerinin seçim sonuçları üzerinde farklı bir etki yaratmış olması;

İkincisi ise yeni kurulan ilçeler ve buna koşut olarak bazı ilçe sınırlarının değiştirilmesinin, ilçe belediyeleri seçim sonuçları üzerine etkisidir.

Şekil 1. Hatay'da 6360 sayılı yasa öncesi ve sonrasında ilçe sınırları

6360 Sayılı Yasa Öncesinde İlçe Sınırları

6360 Sayılı Yasa Sonrasında İlçe Sınırları

Kaynak: <https://www.google.com>

Şekil 1'e yansıdığı gibi 6360 sayılı Yasa kapsamında Hatay'ın ilçe mülki haritası önemli ölçüde değişime uğramıştır. Hatay'ın demografik anlamda büyük ilçeleri olan merkez ilçe, İskenderun ve Dörtöyl ilçeleri içerisinde Antakya, Defne, Arsuz ve Payas ilçeleri kurulmuş, bu ilçe sınırları köklü bir şekilde değiştirilmiş ve bu çerçevede yeni seçim çevreleri oluşturulmuştur. Şekil 1'e yansıyan 6360 sayılı Yasa öncesi ve sonrası ilçe sınırları dikkatli incelendiğinde, özellikle yeni kurulmuş olan Antakya ve Defne ile İskenderun içerisinde kurulmuş olan Arsuz'un ilçe sınırlarında normal olmayan düzenlemeler göze çarpmaktadır. Yasa kapsamında yeni kurulan Defne İlçesi'nin dar bir alana sıkıştırıldığı, buna karşılık Yayladağı İlçe sınırlarına kadar indirilen dar bir koridorla Antakya ilçe sınırlarının çizildiği, yeni kurulan Arsuz İlçesi'nin sınırlarının çok geniş tutulurken ilin en fazla nüfusa sahip ikinci ilçesi İskenderun'un dar bir alana sıkıştırıldığı açıkça görülecektir. Bu yeni düzenlemeler çerçevesinde, il içerisinde "yeni seçim" çevreleri oluşturulmasının seçim sonuçları üzerinde önemli etkileri söz konusu olmuştur (Adıgüzel, Tek, 2014).

6360 sayılı Yasa'nın büyükşehir belediyesi dizgesi üzerine etkilerini, Hatay Örneği üzerinden değerlendirdikleri çalışmalarında (Adıgüzel, Tek, 2014), yazarlar, yasa ile Hatay'da yeni ilçeler kurulması ve yeni seçim çevreleri oluşturulması vb. gibi düzenlemelere dikkat çekerek, 2014 yılı Mart ayında yapılacak olan yerel seçimler öncesinde bir takım öngörülerde bulunmuşlardır. Bu öngörüler özetle;

"Belde belediyelerinin kapatılmış olmasının, küçük siyasal partilerin aleyhine sonuçlar yaratabileceği; ilçe belediyesi seçim çevrelerinin ilçenin mülki sınırları ile örtüştürülmesi ve yeni ilçeler kurmak suretiyle yeni seçim çevreleri oluşturma düzenlemelerinin, yeni kurulmuş olan ilçelerin dışında, diğer ilçe belediye ve BŞB başkanlığı seçimlerinde, çoğu ilçe kırsalında AKP'nin güçlü konumu nedeniyle, bu partinin lehine bir durum yaratabileceği; 2009 yerel seçim sonuçlarına göre Antakya kırsalında ve İskenderun İlçesi'nde güçlü bir konumda olan CHP'nin, yeni düzenlemelerle, büyük ilçelerin bölünmesi ve bu ilçeler içerisinde Defne ve Arsuz ilçelerinin kurulmuş olmasının Antakya ve İskenderun gibi büyük ilçelerin belediye başkanlıklarını kazanmasını güçleştirebileceği; MHP'nin 2009 Yerel Seçimleri'nde 6 ilçe belediye başkanlığı kazanmışken, yeni düzenlemelerin bu partinin gücünü zayıflatabileceği", yönündedir.

Söz konusu çalışmada yazarlar, bu yönde öngörülerde bulunurken, 2014 yılı Mart ayında yapılan yerel seçimlerde ortaya çıkan sonuçlar, aşağıdaki tablolara yansıtıldığı biçimde gerçekleşmiştir. Tablo 5'de 2014 Yerel Seçimlerinde Hatay İli'nde siyasal partilerin BŞB ve ilçe belediye başkanlığı, Tablo 6'da ise BŞB ve ilçe belediye meclisi seçimlerinde almış oldukları sonuçlar verilmiştir.

Tablo 5: Hatay İli'nde, 2014 yerel seçimlerinde bazı siyasal partilerin BŞB ve ilçe belediye başkanlığı seçimleri oy oranları (%)

Birimler	AKP	CHP	MHP	Saadet P.	BBP	HDP	Diğer
Hatay BŞB	40.4	41.0	15.4	0.9	0.2	1.3	-
Altınözü	65.5	10.0	22.8	1.2	-	-	-
Antakya	49.6	36.3	12.2	0.8	0.4	0.4	-
Arsuz	17.2	66.1	10.3	0.1	-	-	ÖDP:2.8
Belen	48.4	6.3	43.6	0.9	0.3	-	-
Defne	3.3	82.0	0.7	-	-	0.8	TKP: 7.6
Dörtöyl	37.5	15.8	39.4	0.9	0.3	5.3	-
Erzin	38.2	24.8	27.5	0.8	-	8.1	-
Hassa	52.3	1.3	43.1	1.8	0.5	-	-
İskenderun	37.5	35.4	23.2	0.6	0.3	2.0	-
Kırıkhan	65.0	3.1	28.4	2.6	0.3	-	-
Kumlu	41.3	20.2	37.3	0.6	-	-	-
Payas	46.6	5.7	13.7	31.8	0.2	1.4	-
Reyhanlı	58.8	11.4	27.9	1.1	0.4	-	-
Samandağ	4.2	80.9	1.6	0.1	-	1.3	İP: 11.2
Yayladağı	60.1	-	38.7	0.8	0.1	-	-

Kaynak: (www.haberturk.com./secim/2014); (secim.haberler.com/2014).

2014 yılı Yerel Seçim sonuçlarına göre, Hatay BŞB başkanlığını CHP 5 bin oy gibi küçük bir farkla kazanırken, 15 ilçe belediye başkanlığından 11'ini AKP, 3'ünü CHP, 1'ini de MHP kazanmıştır.

Tablo 6: Hatay İli'nde, 2014 yerel seçimlerinde bazı siyasal partilerin belediye meclisi seçimleri oy oranları (%)

Birimler	AKP	CHP	MHP	Saadet P.	BBP	HDP	Diğer
BŞB	40.4	36.0	19.3	1.5	0.5	1.4	İP/1.3
Altınözü	62.8	12.0	21.6	1.1	1.9	-	-
Antakya	47.8	38.1	12.4	0.8	0.4	0.2	ÖDP/2.8
Arsuz	17.8	64.0	10.6	0.1	-	-	DSP/3.5
Belen	49.1	8.5	40.4	1.2	0.4	-	-
Defne	3.3	82.0	0.7	-	-	0.8	TKP/7.6
Dörtöyl	37.0	16.8	38.3	1.1	0.6	4.7	-
Erzin	35.6	24.8	29.3	0.8	0.3	8.2	-
Hassa	54.1	3.1	38.8	2.1	0.9	-	-
İskenderun	36.9	33.8	23.2	1.1	0.9	1.9	-
Kırıkhan	62.9	6.3	26.1	2.5	0.5	-	-
Kumlu	38.5	21.8	36.1	1.7	1.6	-	-
Payas	48.5	8.6	15.7	22.8	0.3	2.4	-
Reyhanlı	52.7	17.4	27.6	1.2	0.7	-	-
Samandağ	5.1	75.9	2.8	0.08	-	3.2	İP/11.0
Yayladağı	61.7	-	36.6	0.8	0.2	-	-

Kaynak:(www.haberturk.com./secim/2014); (secim.haberler.com/2014).

2014 Yerel Seçimleri sonrasında, Hatay BŞB Meclisi'nde oluşan üye dağılımı aşağıda tabloya yansıtılmıştır.

Tablo 7: 2014 yerel seçimlerinde ilçe belediye başkanlıkları ve Hatay BŞB Meclisi'nde üyelerin siyasal partilere dağılımı

Siyasal Partiler	İlçe Belediye Başkanlığı	BŞB Meclis Üye Sayısı
AKP	11	50
CHP	3	25
MHP	1	11
SAADET PARTİSİ	-	1
TOPLAM	15	87

Kaynak: (<http://www.hatayolay.com/kirikhan-ve-hatay/hatay-buyuksehir-belediye-meclis-uye-listesi-h452594.html>)

5. 6360 Sayılı Yasa'nın Hatay'da yerel siyasete etkileri üzerine bir değerlendirme

2014 Yerel Seçim sonuçları, 6360 sayılı Yasa çerçevesinde yapılan düzenlemelerin yerel siyaset üzerine etkilerini Hatay İli özelinde de somut bir şekilde göstermiştir. Yeni düzenlemelerle Hatay'da ortaya çıkan yerel dizgenin, 2014 Yerel Seçim sonuçları üzerine etkisini, 2009 Yerel Seçim sonuçlarıyla karşılaştırma yaparak değerlendirmek mümkündür. Bu karşılaştırma, büyük ölçüde Adıgüzel ve Karakaya (2017)'nin çalışmaları temel alınarak yapılmıştır:

- a. 6360 sayılı Yasa ile belde belediyelerinin kapatılmış olması ve “ölçek genişletme-değiştirme” düzenlemeleri, Hatay İli’nde, 2014 Yerel Seçim sonuçlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Söz konusu düzenlemelerin, öncelikle parlamento dışında kalmış küçük siyasal partileri olumsuz yönde etkilediği ve bu partilerin aleyhine bir siyasal sonuç yarattığı gözlenmiştir. 2009 Yerel Seçimleri’nde bu partiler Hatay’da 1’i ilçe olmak üzere toplam 13 belediye başkanlığı kazanma başarısı gösterirken, 2014 Yerel Seçimleri’nde hiç bir belediye başkanlığı kazanamamışlardır. 6360 sayılı Yasa çerçevesinde belde belediyelerinin kapatılmış olması ve seçim çevresi ölçüklerinin genişletilmiş olması seçmen davranışları üzerinde etkili olmuş, 2014 Yerel Seçimleri’nde, “oylarının boşa gideceği” düşüncesiyle, seçmenler, büyük bir olasılıkla daha büyük siyasal partilere yönelmişlerdir. Parlamentoda grubu bulunmayan siyasal partilerin, Hatay yerelinde başarılı olamamalarını, seçmenlerin büyük bir bölümünün 2014 seçimlerinde “stratejik oy verme” eğilimi içerisinde hareket etmelerine bağlayabiliriz.
- b. 6360 sayılı Yasa ile büyükşehir seçim çevrelerinde belde belediyelerinin kapatılması, sınır değişiklikleri, ölçek genişletme ve yeni seçim çevreleri oluşturma gibi düzenlemeler ile vücut bulan yeni yerel dizge, kuşkusuz ki en fazla AKP’yi olumlu yönde etkilemiştir. AKP, Türkiye’nin hemen her bölgesinde yüksek oranlarda oy potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu potansiyelinin kırsal alanlarda daha güçlü olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle AKP, yeni büyükşehir belediyesi düzenlemelerinden dolayı, diğer büyükşehir belediyelerinde olduğu gibi Hatay’da da güçlü bir konum elde etmiştir. 2014 Yerel Seçimleri’nde, bir önceki yerel seçimlerde MHP’nin kazanmış olduğu 5 ilçe ve CHP’nin kazanmış olduğu İskenderun İlçesi’ni, sınır ve ölçek genişletme değişiklikleri sonrasında AKP kazanmıştır. Bu ilçelerin çoğunun kırsal alanlarında AKP daha güçlü bir oy potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu ilçelerdeki “sınır” ve “seçim çevresi” değişiklikleri, bu gücün etkisini daha da arttırmıştır. Dolayısıyla AKP, Hatay İli’nde 2009 Yerel Seçimleri’nde 4 olan ilçe belediye başkanlığı sayısını 11’e yükseltmiştir.
- c. 6360 sayılı Yasa ile Hatay’da seçim çevrelerinde ölçek genişletme düzenlemeleri, yeni ilçeler kurulması, buna koşut olarak bazı ilçe sınırlarının değiştirilmiş olması, CHP üzerinde belirgin bir olumsuz etki yaratmıştır. 2009 Yerel Seçim sonuçlarına göre, Hatay’ın belli kırsal alanlarında CHP güçlü bir siyasal parti olduğu gibi, bu alanlarda Türkiye ve Hatay ortalamaları üzerinde bir kırsal oya sahiptir. 6360 düzenlemeleriyle merkez ilçe ve İskenderun gibi büyük ilçeler içerisinde Antakya, Defne ve Arsuz ilçelerinin kurulması, sınır değişiklikleri ve ilçe seçim çevresinde ölçek genişletme düzenlemeleri sonucunda ortaya çıkan yeni yerel yapı, CHP’nin özellikle İskenderun İlçesi’ndeki konumunu olumsuz yönde etkilemiştir. CHP, 2014 Yerel Seçimleri’nde İskenderun’da belediye başkanlığını AKP’ye kaptırmış, yalnızca yeni kurulmuş olan Defne, Arsuz ve sosyal demokrat geleneğin güçlü olduğu Samandağ İlçesi’nde belediye başkanlığını kazanabilmiştir. Oysa 2009 İl Genel Meclisi Seçim sonuçları verilerine göre, CHP Antakya merkez ilçe ve İskenderun ilçelerinde, yeni ilçeler kurulmadan ve sınırları değiştirilmeden önceki durumda her iki ilçede de kır ve kent oyları ortalamasına göre birinci parti konumundaydı.
- d. Parlamentoda grubu bulunan siyasal partilerden olan MHP de 6360 sayılı Yasa ile gerçekleştirilen “ölçek genişletme” değişikliğinden olumsuz yönde etkilenmiştir. MHP’li seçmenlerin bir bölümü, özellikle büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde “stratejik oy verme” eğilimi içerisinde hareket etmişlerdir. MHP önceki seçimlerde almış olduğu oy oranlarını korumasına rağmen, 2014 seçimlerinde yalnızca Dörtöyl İlçesi’nde belediye başkanlığını kazanabilmiştir. MHP, 2009 Yerel Seçimleri’nde Hatay’da 6 ilçede belediye başkanlığı kazanmış olmasına rağmen, bu ilçe merkezlerindeki güçlü konumu, seçim çevrelerinin ilçe mülki sınırı ile örtüştürülmüş olması nedeniyle sarsılmıştır. Çünkü MHP’nin 2009 yılı seçimlerinde kazanmış olduğu ilçelerin genelinde kır oyları AKP’ye göre daha düşüktür ve belediye başkanlığı seçimlerine kır seçmeni eklendiğinde, bu ilçelerde ciddi bir MHP-AKP rekabeti söz konusu olmuştur. Bu nedenle de MHP Kırıkhan, Hassa, Yayladağı, Belen ve Kumlu ilçelerinde belediye başkanlıklarını AKP’ye kaptırmıştır. MHP’nin başarılı olduğu diğer bir ilçe olan Dörtöyl’de ise MHP’nin AKP’ye oranla kır

oyları daha yüksektir ve bu ilçe sınırları içerisinde Payas İlçesi kurulmuş olmasına rağmen Dörtöyol'da belediye başkanlığını MHP kazanmıştır. Dolayısıyla, “ölçek genişletme” değişiklikleri MHP'yi derinden etkilemiş, 2014 seçimlerinde, bir önceki seçimlerdeki oy oranlarına ulaşmasına rağmen, sahip olduğu 6 ilçe belediye başkanlığından Dörtöyol İlçesi dışında tümünü AKP'ye kaptırmıştır.

- e. 2009 seçim sonuçlarına göre, CHP nispi temsil ile geniş seçim çevresi sisteminin uygulandığı ve il genelinde bütün seçmenlerin oy kullandığı il genel meclisi seçimlerinde, Hatay İli genelinde AKP'nin gerisinde bir oy oranına sahiptir. Buna rağmen CHP, bütün seçmenlerin oy kullandığı ve basit çoğunluk sisteminin uygulandığı 2014 Yerel Seçimleri'nde, BŞB başkanlığını küçük bir farkla da olsa kazanmıştır. CHP'nin bu başarısının en önemli nedenlerinden birisi, belki de en önemlisi aday gösterme konusundaki stratejisidir. CHP, o dönemde Suriye'de yaşanmakta olan gelişmelerin Hatay'a olan yansımalarını doğru okumuş ve aday belirlerken stratejik bir karar vermiştir. CHP, kentte yaşanmakta olan mezhepsel gerginliği azaltacağı ve daha kucaklayıcı olacağını düşündüğü, 2004-2009 yılları arasında da AKP'den seçilerek Antakya belediye başkanlığı yapmış olan Lütfü Savaş'ı BŞB başkanlığı için aday göstermiştir. CHP, Lütfü Savaş'ın hem sağ, hem de sol seçmenden oy alabileceğini hesaplamış, nitekim bu hesabı da doğru çıkmıştır. Tablo 5 ve 6'da görüldüğü gibi, CHP BŞB meclisi seçimlerinde AKP'nin dört puan gerisinde kalarak % 36 oranında oy alırken, BŞB başkan adayı Lütfü Savaş % 40.8 oranında oy alarak belediye başkanı seçilmiştir. 2014 seçimlerinde Lütfü Savaş'ın CHP'li seçmenlerle birlikte özellikle MHP'li seçmen tarafından da tercih edildiği gözlenmiştir. Çünkü MHP, BŞB meclisi seçimlerinde % 19.3 oranında oy alırken, BŞB başkanlığı seçimlerinde % 15.4 oranında oy alabilmiştir. Bu da göstermiştir ki MHP'li seçmenlerin bir bölümü BŞB başkanlığı seçimlerinde “stratejik oy verme” eğilimi içerisinde, CHP adayını kendisine yakın görerek desteklemiştir.
- f. 6360 sayılı Yasa'nın ortaya çıkarmış olduğu yeni yerel dizge, 2014 Yerel Seçimleri'nde Hatay BŞB Meclisi'nde “sorunlu” bir meclis aritmetiğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tablo 6 ve 7'de görüleceği gibi, BŞB meclisi seçim sonuçlarına göre, AKP % 40.4, CHP % 36, MHP % 19.3, Saadet Partisi ise % 1.5 oranında oy almıştır. Bu oy oranlarına karşılık Hatay BŞB Meclisi'nde AKP 50, CHP 25, MHP 11 ve Saadet Partisi 1 üye kazanmıştır. BŞB başkanlığının CHP'de, meclis üye çoğunluğunun ise AKP'de olması, aslında uzlaşma, hoşgörü ve birlikte yaşama kavramalarıyla özdeşleşmiş Hatay için bir şans olması ve bu yeni durumun “uzlaşma kültürü” adına fırsata dönüştürülmesi gerekirken, süreç içerisinde bu olumlu beklentilerin gerçekleşmesinin çok zor olduğu ortaya çıkmıştır. Hatay BŞB, belediye başkanı ile büyükşehir meclisi arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle bir yıl süreyle görev yapamaz hale gelmiş, sorunlar ancak bir yıl gecikmeyle aşılabilmektedir.

6. Yeni ittifak anlayışı ve Hatay'da 2019 yerel seçim sonuçları

6360 sayılı Yasa düzenlemelerinin ilk kez uygulandığı 2014 Yerel Seçimleri'nde, yürürlüğe giren yeni düzenlemeler seçmen davranışları üzerinde oldukça etkili olmuş ve tüm ülke genelinde olduğu gibi Hatay'da da parlamentoda grubu bulunan ve kırsal alanlarda güçlü konumda olan büyük siyasal partilerin lehine siyasal sonuçlar yaratmıştır. 2014 Yerel Seçimleri'nden beş yıl sonra yapılmış olan 2019 Yerel Seçimleri ise yeni hükümet sisteminin biçimlendirdiği farklı bir siyasal iklimde gerçekleşmiştir.

16 Nisan 2017 Referandumu sonucunda kabul edilen Anayasa değişiklikleri sonrasında, 16 Mart 2018'de yürürlüğe giren 7102 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun” ile bazı yasalarda bir takım değişiklikler yapılmış ve bu yeni düzenlemelerle, seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasal partilerin ittifak yaparak seçimlere katılabilmelerinin önü de açılıyordu. (Savut, 2020: 41). Çünkü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilirken, yeni sistem cumhurbaşkanı seçilebilmek için % 50'den fazla oy alma gerekliliğini ortaya çıkarmış, bu gereklilik yeni siyasal ittifakların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, bazı küçük siyasal partilerin de destek verdiği ancak ana

eksenini AKP ve MHP'nin oluşturduğu “Cumhur İttifakı” ve ana bileşenlerini CHP ve İyi Parti'nin oluşturduğu “Millet İttifakı” gibi yeni ittifaklar ortaya çıkmış, 2019 Yerel Seçimleri’ne ülke genelinde bu yeni ittifak anlayışının biçimlendirdiği siyasal iklim içerisinde girilmiş, Savut’un (2020: 43) da belirttiği gibi, yeni kurulan bu ittifaklar, birçok seçim çevresinde ittifak ortağının adayını desteklemek suretiyle birlikte hareket etmişler, bazı seçim çevrelerinde de ittifak ortaklığı kurulmadan, her parti kendi adayı ile yarışa katılmıştır.

Türkiye geneli ve Hatay için 2019 Yerel Seçimleri, hem “seçim çevrelerinde ölçek genişletme ve değiştirme” düzenlemelerinin ilk kez uygulandığı 2014 Yerel Seçim sonuçlarının sağlamasının yapıldığı bir seçim olması açısından, hem de yeni ittifakların şekillendirdiği bir siyasal iklim içerisinde gerçekleştirilmiş olması açısından çok önemlidir. 2019 Yerel Seçimleri’nde Hatay’da Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı hem BŞB, hem de ilçe belediye başkanlıkları seçimine ittifak anlayışıyla belirledikleri adaylarla seçime girdiler. Cumhur İttifakı, büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde ve AKP’nin güçlü olduğu ilçelerde AKP kökenli, MHP’nin güçlü olduğu ilçelerde ise MHP kökenli adaylarla seçime girerken, Millet İttifakı büyükşehir ve CHP’nin güçlü olduğu ilçelerde CHP kökenli, sağ seçmenin yoğun olduğu ilçelerde de İyi Parti’nin belirlemiş olduğu adaylarla seçime girmişlerdir.

Hatay İli seçim çevresinde 2019 Yerel Seçim sonuçları, aşağıda tablolar halinde verilmeye çalışılmıştır. Önce Tablo 8’de büyükşehir ve ilçe belediye başkanlığı seçim sonuçları, daha sonra da Tablo 9’da belediye meclisi seçim sonuçları, 2014 Yerel Seçim sonuçları ile birlikte verilmiştir. Karşılaştırmada kolaylık sağlanması açısından, Tablo 8’de 2019 seçim sonuçları koyu puntolarla, belediye başkanlığını kazanan partinin oy oranları ise italik koyu puntolarla verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8: Hatay İli’nde, 2014-2019 yerel seçimlerinde bazı siyasal partilerin BŞB ve İlçe Belediye Başkanlığı seçimlerindeki oy oranları

Birimler		AKP	CHP	MHP	İYİ P.	HDP	Saadet P.	BBP	Diğer
Hatay BŞB	2014	40.4	41.0	15.4	-	1.3	0.9	0.2	
	2019	42.8	55.1	--	--	--	0.8	--	DSP:0.7
Altınözü	2014	65.5	10.0	22.8	-	-	1.2	-	-
	2019	63.1	--	--	--	--	36.0	--	BTP:0.7
Antakya	2014	49.6	36.3	12.2	-	0.4	0.8	0.4	-
	2019	55.2	42.5	--	--	--	1.4	--	
Arsuz	2014	17.2	66.1	10.3	-	-	0.1	--	ÖDP:2.8
	2019	25.5	71.9	--	--	--	--	--	DSP:1.1
Belen	2014	48.4	6.3	43.6	-	-	0.9	0.3	-
	2019	--	--	61.0	37.2	--	1.1	--	
Defne	2014	3.3	82.0	0.7	-	0.8	-	-	TKP:7.6
	2019	6.1	68.5	--	--	--	--	--	DSP:24.3
Dörtöyl	2014	37.5	15.8	39.4	-	5.3	0.9	0.3	-
	2019	--	--	47.7	46.5	3.4	1.6	--	
Erzin	2014	38.2	24.8	27.5	--	8.1	0.8	-	-
	2019	38.4	60.4	--	--	--	--	--	
Hassa	2014	52.3	1.3	43.1	-	-	1.8	0.5	-
	2019	55.0	--	--	43.1	--	--	--	
İskenderun	2014	37.5	35.4	23.2	-	2.0	0.6	0.3	-
	2019	40.3	36.6	--	--	--	--	--	DP: 21.3
Kırıkhan	2014	65.0	3.1	28.4	-	-	2.6	0.3	-
	2019	58.8	--	--	38.6	--	--	1.5	

Kumlu	2014	41.3	20.2	37.3	--	-	0.6	-	-
	2019	--	37.1	60.7	--		--	1.5	
Payas	2014	46.6	5.7	13.7	--	1.4	31.8	0.2	-
	2019	42.9	40.0	--	--	--	16.6	--	
Reyhanlı	2014	58.8	11.4	27.9	--	--	1.1	0.4	-
	2019	59.1	37.4	--	--	--	--	--	Bağ.:2.4
Samandağ	2014	4.2	80.9	1.6	--	1.3	0.1	--	İP: 11.2
	2019	6.9	63.2		3.1	--	--	--	DSP:26.3
Yayladağı	2014	60.1		38.7			0.8	0.1	-
	2019	55.6	--	--	--	--	1.5	41.5	BTP: 1.2

Kaynak: www.haberturk.com./secim/2014; secim.haberler.com/2014;
<https://www.sozcu.com.tr/secim2019/hatay/>; <http://rapory.tuik.gov.tr/29-01-2021-17:01:58-209603931111478268852120029626.html>

Tablo 8’de, görüleceği üzere, siyasal partilerin 2014 ve 2019 yılı Hatay Büyükşehir ve ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde almış oldukları oy oranları verilirken, aşağıda ise belediye meclisi seçim sonuçları verilmiştir.

Tablo 9: Hatay İli’nde, 2014-2019 yerel seçimlerinde bazı siyasal partilerin belediye meclisi seçimleri oy oranları

Birimler		AK P	CHP	MHP	İYİ P.	HDP	Saadet P.	BBP	Diğer
Hatay BŞB	2014	40.4	36.0	19.3		1.4	1.5	0.5	İP:1.3
	2019	37.3	37.6	5.6	8.4	1.1	2.4	1.5	DSP:3.2 DP:2.3
Altınözü	2014	62.8	12.0	21.6		-	1.1	1.9	-
	2019	66.2					32.5	0.5	BTP:0.4
Antakya	2014	47.8	38.1	12.4		0.2	0.8	0.4	ÖDP:2.8
	2019	54.2	43.3				1.2	0.4	
Arsuz	2014	17.8	64.0	10.6		-	0.1	-	DSP:3.5
	2019	26.1	71.3				0.3		DSP:1.0
Belen	2014	49.1	8.5	40.4		-	1.2	0.4	-
	2019			61.1	36.7		1.6		TKP:0.3
Defne	2014	3.3	82.0	0.7		0.8	-	-	TKP:7.6
	2019	6.4	75.7			0.8			DSP:16.2
Dört Yol	2014	37.0	16.8	38.3		4.7	1.1	0.6	-
	2019			49.0	43.3	4.2	1.8	0.5	
Erzin	2014	35.6	24.8	29.3		8.2	0.8	0.3	-
	2019	39.9	49.8			8.4	1.0		
Hassa	2014	54.1	3.1	38.8		-	2.1	0.9	-
	2019	57.2			39.5		1.0	1.6	
İskenderun	2014	36.9	33.8	23.2		1.9	1.1	0.9	-
	2019	41.8	39.2			2.0		1.0	DP:13.9

Kırıkhan	2014	62.9	6.3	26.1		-	2.5	0.5	-
	2019	60.3			36.3	0.4	0.6	1.7	
Kumlu	2014	38.5	21.8	36.1		-	1.7	1.6	-
	2019		37.4	56.5			2.0	3.6	
Payas	2014	48.5	8.6	15.7		2.4	22.8	0.3	-
	2019	46.2	38.8			0.8	13.4	0.4	
Reyhanlı	2014	52.7	17.4	27.6		-	1.2	0.7	-
	2019	61.3	36.2				1.2	0.5	
Samandağ	2014	5.1	75.9	2.8		3.2	0.08	-	İP/11.0
	2019	7.1	67.7		3.7	0.5			DSP:19.8
Yayladağı	2014	61.7	-	36.6		-	0.8	0.2	-
	2019	59.2					1.7	37.5	BTP:1.1

Kaynak: www.haberturk.com./secim/2014; https://www.sozcu.com.tr/secim2019/hatay/;

http://rapory.tuik.gov.tr/29-01-2021-17:01:58-209603931111478268852120029626.html?

Aşağıdaki Tablo 10'da ise 2014 ve 2019 Yerel Seçim sonuçlarına göre, Hatay İli'nde siyasal partilerin kazanmış oldukları belediye başkanlıkları ve BŞB meclisi üye sayıları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 10: Hatay İli 2014-2019 yerel seçimleri karşılaştırmalı sonuçları (BŞB Başkanlığı, İlçe Belediye Başkanlıkları ve BŞB Meclis Üye Sayıları)

Siyasal Partiler	Hatay BŞB Bşk.	Hatay BŞB Bşk.	İlçe Belediye Bşk.	İlçe Belediye Bşk.	BŞB Meclis Üye Sayısı	BŞB Meclis Üye Sayısı
	2014	2019	2014	2019	2014	2019
AKP			11	8	50	38
CHP	X	X	3	4	25	30
MHP			1	3	11	11
İYİ PARTİ			-	-	-	6
SAADET P.			-	-	1	1
BBP			-	-	-	1
TOPLAM			15	15	87	87

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

7. Hatay 2014 ve 2019 yerel seçim sonuçları üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme

6360 sayılı Yasa ile büyükşehir seçim çevrelerinde belde belediyelerinin kapatılması, sınır değişiklikleri, ölçek genişletme ve yeni seçim çevreleri oluşturma gibi düzenlemeler, 2014 Yerel Seçimleri'nde tüm ülke genelinde olduğu gibi Hatay İli'nde de seçim sonuçları üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Beş yıl sonra, çok farklı bir siyasal atmosferde gerçekleştirilmiş olan 2019 Yerel Seçimleri, hem 6360 sayılı Yasa düzenlemeleriyle girilen ikinci yerel seçim olması hem de son dönemlerde yerel siyasette görülmeyen yeni bir ittifak anlayışı içerisinde gerçekleştirilmiş olması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda 2019 Yerel Seçimleri, 6360 düzenlemelerinin 2014 Yerel

Seçimleri’nde göstermiş olduğu etkinin benzerini yeni seçimlerde gösterip göstermediğinin ölçüldüğü ve sağlamlasının yapıldığı bir seçim olurken, aynı zamanda, bu yerel seçim seçimler merkezi düzeyde gerçekleştirilen yeni ittifak anlayışının yerel düzeyde de denendiği ilk yerel seçim olmuştur.

Siyasal partilerin 2014 ve 2019 yılı Hatay BŞB ve ilçe belediye başkanlığı ve belediye meclisi seçimlerinde almış oldukları oy oranlarını yansıtan yukarıdaki tablolardan hareketle, karşılaştırmalı olarak, şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

- a. 2014 Yerel Seçimleri’nin Hatay İli seçim çevresinde ortaya çıkarmış olduğu önemli sonuçlardan biri, “6360 sayılı Yasa ile belde belediyelerinin kapatılması ve “ölçek genişletme-değiştirme” düzenlemelerinin, parlamento dışında kalmış küçük siyasal partileri olumsuz yönde etkilemiş” olmasıydı. Çünkü, 2009 Yerel Seçimleri’nde bu partiler, Hatay’da 1’i ilçe olmak üzere toplam 13 belediye başkanlığı kazanma başarısı gösterirken, 2014 Yerel Seçimleri’nde Hatay genelinde hiçbir belediye başkanlığı başarısı gösterememişlerdi. 6360 sayılı Yasa’nın getirmiş olduğu söz konusu düzenlemeler, aynı etkiyi 2019 Yerel Seçimleri’nde de göstermiş, üstelik yeni ittifak anlayışı, parlamento dışındaki partilerin, büyük partilerin yanlarında konumlanmalarına, dolayısıyla yerel düzeyde daha da küçülmelerine neden olmuştur. Bu nedenle parlamento dışındaki partiler 2019 yerel seçimlerinde de 2014 yerel seçimlerinde olduğu gibi, Hatay’da belediye başkanlığı kazanma başarısı gösterememişlerdir.
- b. 2014 Yerel Seçimleri’nde, 6360 sayılı Yasa kapsamında büyükşehir seçim çevrelerinde ölçek genişletme ve sınır değişikliklerine paralel yeni seçim çevreleri oluşturma ve beraberinde belde belediyelerinin kapatılması vb. düzenlemeleri kuşkusuz ki en fazla AKP’yi olumlu yönde etkilemişti. Kırsal alanlarda daha güçlü bir oy potansiyeline sahip olduğu gerçeğinden hareketle, AKP 2014 yerel seçimlerinde, yeni BŞB dizgesinin de etkisiyle, diğer BŞB’lerde olduğu gibi Hatay’da da güçlü bir konum elde etmiş, 2009 Yerel Seçimleri’nde 4 olan ilçe belediye başkanlığı sayısını 11’e yükseltmişti.
2019 Yerel Seçimleri’ne ise Cumhuriyet İttifakı ortak adaylarla girerken, bir önceki dönemde AKP’li başkanların yönetmiş olduğu Belen ve Kumlu belediyelerini, ittifakın diğer bileşeni olan MHP’li adaylar kazanmıştır. Bir önceki dönem AKP’nin kazanmış olduğu Erzincan Belediyesi’ni, sürpriz bir şekilde Millet İttifakı’nın CHP’li adayına karşı kaybetmesi ile Cumhuriyet İttifakı bileşeni AKP’nin ilçe belediye başkanlığı sayısı 11’den 8’e inmiş, dolayısıyla 2014 seçimleriyle kıyaslandığında yeni ittifak anlayışının Hatay için kaybedeni AKP olmuştur.
- c. 6360 sayılı Yasa ile Hatay’da ilçe seçim çevrelerinde ölçek genişletme, sınır değiştirme düzenlemeleri ve özellikle merkez ilçe ve İskenderun gibi büyük ilçeler içerisinde Antakya, Defne ve Arsuz ilçelerinin kurulması, 2014 Yerel Seçimleri’nde CHP üzerinde belirgin bir olumsuz etki yaratmış, 2009 Yerel Seçim sonuçlarına göre Hatay’ın belli kırsal alanlarında Türkiye ve Hatay ortalamaları üzerinde bir oya sahipken, yeni yerel dizge, CHP’nin Antakya ve İskenderun İlçesi’ndeki konumunun olumsuz yönde etkilenmesine ve İskenderun Belediyesi’ni de kaybetmesine neden olmuştu. CHP, 2014 seçimlerinde yalnızca yeni kurulmuş olan Defne ve Arsuz İlçeleri ile geleneksel olarak güçlü olduğu Samandağ Belediye Başkanlığı kazanabilmişti. Oysa 2009 İl Genel Meclisi Seçim sonuçları verilerine göre CHP, Merkez İlçe ve İskenderun ilçelerinde yeni ilçeler kurulmadan ve bu ilçe belediyelerinin sınırları değiştirilmeden önceki durumda, her iki ilçede de kır ve kent oyları ortalamasına göre birinci parti konumunda bulunmaktaydı.
2019 Yerel Seçimleri’nde, CHP bu iki büyük ilçede de ittifak anlayışı ile belirlenmiş adaylar ile seçime girmiş olsa da 2014 seçim sonuçları tekrarlanmış, Antakya ve İskenderun ilçe belediye başkanlıklarını Cumhuriyet İttifakı adayları kazanmıştır. CHP, 2014 Yerel Seçimleri’nde olduğu gibi, sadece yeni kurulmuş Defne ve Arsuz İlçeleri ile çok güçlü olduğu Samandağ İlçesi belediye başkanlıklarını kazanırken, Millet İttifakı Erzincan İlçesi’nde sürpriz bir şekilde, belediye başkanlığını kazanmayı başarmıştır. 2014 seçimlerinde, CHP’nin il genelinde 3 olan ilçe belediye başkanlığı sayısı 2019 seçimlerinde 4’e yükselmiştir.
- d. Parlamentoda grubu bulunan siyasal partilerden olan MHP de 6360 sayılı Yasa ile gerçekleştirilen “ölçek genişletme” değişikliğinden olumsuz yönde etkilenmiş, 2009 Yerel Seçimleri’nde Hatay İli genelinde 6 ilçe belediye başkanlığı kazanmış olmasına rağmen, MHP

2014 Yerel Seçimleri'nde Kırıkhan, Hassa, Yayladağı, Belen ve Kumlu ilçelerinde belediye başkanlıklarını AKP'ye kaptırmış ve yalnızca Dört Yol İlçesi'nde belediye başkanlığını kazanabilmişti.

2019 Yerel Seçimleri'nde ise, Cumhuriyet İttifakı bileşeni olan MHP, güçlü olduğu Dört Yol, Belen ve Kumlu ilçelerinde kendi partisine mensup adayları ittifakın ortak adayları olarak gösterilmelerini sağlamış ve söz konusu ilçelerde belediye başkanlıklarını kazanma başarısı göstermiştir. MHP, bir önceki yerel seçimlerde Hatay genelinde sadece 1 ilçede belediye başkanlığı kazanabilmişken, 2019 seçimlerinde bu sayı 3'e yükselmiştir.

- e. 2019 Yerel Seçimleri'ne Millet İttifakı bileşeni olarak giren İyi Parti, Hatay genelinde belediye başkanlığı kazanamazken, Dört Yol İlçesi'nde Millet İttifakı'nın İyi Partili adayı seçimi kıl payı kaybetmiştir. Yeni kurulmuş bir parti olmasına rağmen ilçe belediye meclislerinde anlamlı ölçüde oy alan İyi Parti, Hatay BŞB meclisinde % 8.4'lük oy oranı ile 6 üyeye sahip olma başarısı göstermiştir.
- f. 2019 seçimlerinde denenmiş olan ittifak yöntemi Antakya, İskenderun, Kırıkhan, Dört Yol vb. gibi büyük ilçelerde Cumhuriyet İttifakı adaylarına başarı getirirken, büyükşehirde Millet İttifakı'na başarı getirmiştir. 2014 seçimlerinde AKP-MHP'nin toplamda 12 olan ilçe belediye başkanlığı sayısı, 2019 seçimlerinde denenilen ittifak yöntemi ile 11'e düşmüştür. CHP, 2014 seçimlerinde toplam 3 ilçe belediye başkanlığı kazanmışken, İyi Parti ile oluşturduğu Millet İttifakı 2019 seçimlerinde 4 ilçe belediye başkanlığı kazanmıştır.

2014 Yerel Seçimleri'nde, şu an Cumhuriyet İttifakı bileşeni olan AKP ve MHP'nin bu seçim çevrelerinde almış oldukları oy oranları ile 2019 Yerel Seçimleri'nde Cumhuriyet İttifakı'nın aynı seçim çevrelerinde almış olduğu oy oranlarının karşılaştırılması ilginç sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

2014 seçimleri, BŞB sonuçlarına göre AKP % 40.4, MHP % 15.4 oranında oy almışken, 2019 seçimlerinde bu iki partiden oluşan Cumhuriyet İttifakı'nın BŞB adayı yalnızca % 42.8 oranına oy alabilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hatay'ın büyük ilçelerini Cumhuriyet İttifakı adayları kazanmış olsa da ittifak bileşenleri partilerin oy oranları, 2014 Yerel Seçimleri'nde almış oldukları oy oranlarının çok gerisinde kalmıştır. Örneğin, Antakya İlçesi 2014 Yerel Seçim sonuçlarına göre AKP % 49.6, MHP % 12.2 oranında oy almışken, 2019 seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı'nın ortak adayı % 55.2 oranında oy alabilmiştir. Aynı şekilde İskenderun İlçesi'nde 2014 seçim sonuçlarına göre AKP % 37.5, MHP ise % 23.2 oranlarında oy alırken, 2019 seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı'nın ortak adayı toplam % 40.3 oranında oy alabilmiştir. Büyük ilçelerden olan Kırıkhan İlçesi'nde 2014 seçim sonuçlarına göre AKP % 65.0, MHP ise % 28.4 oranlarında oy alırken, 2019 seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı'nın ortak adayı toplam % 58.8 oranında oy alabilmiştir. Bir başka büyük ilçe olan Dört Yol İlçesi'nde 2014 seçim sonuçlarına göre AKP % 37.5, MHP ise % 39.4 oranlarında oy alırken, 2019 seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı'nın ortak adayı toplam % 47.7 oranında oy alabilmiştir.

Bu karşılaştırmalar sonrasında, söz konusu ilçelerde Cumhuriyet İttifakı bileşeni partilerin, göstermiş oldukları ortak adaylara oy vermeleri konusunda seçmenlerini ikna edebilmede tam olarak başarılı olamadıkları görülmektedir. Bu nedenle, 2014 Yerel Seçimleri'nde bu partilere oy vermiş seçmenlerin bir bölümü, 2019 Yerel Seçimleri'nde Cumhuriyet İttifakı'nın göstermiş olduğu ortak adaylara oy verme konusunda ikna olmamış ve partilerine rağmen farklı adaylara yönelmişlerdir. Bu sonuçları, "tavanda sorunsuzmuş gibi görünen Cumhuriyet İttifakı birlikteliğinin, benzer özellikler gösteren kıyı illerinde olduğu gibi Hatay İli genelinde de önemli sorunlar barındırdığı, tabanda ve yerelde beklenen düzeyde gerçekleşmediği", şeklinde de yorumlamak mümkündür.

8. Sonuç

Son dönemlerde yerel yönetimlerin göstereceği performanslar ulusal siyasetin başarı düzeyinin de bir ölçütü haline gelmiştir. Bu nedenle merkezi düzeyde iktidar mücadelesinde başarılı olmayı hedefleyen siyasal partiler ya da aktörler seçmenleri ikna etme konusunda, yerel düzeyde gösterdikleri başarıları bir referans olarak gösterme eğilimindedirler. Yerel yönetimlerde göstermiş oldukları başarılı

performansları ile ulusal düzeye sıçrama yapmış siyasal aktörler olduğu gibi, yerel yönetim düzeyinde başarılı olup da merkezi düzeyde önemli konulara gelmiş olan siyasal partiler de söz konusudur. Yerelde başarı, ulusal düzeyde başarının da bir anahtarı olarak görülürken, aynı zamanda merkezi düzeyde gücün sürdürülebilirliği açısından da önemsenmektedir.

Yerel siyasette başarılı olmak önemsenirken, elbette ki bu süreçte seçim sistemi, seçim çevresi ve ölçeği gibi konular daha da önemli hale gelmektedir. Yerel seçimlerde uygulanan seçim sistemi ve seçim çevresi ölçeği, partilerin yerel seçim başarılarını farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. 2012 yılı sonlarında yasalaşan 6360 sayılı Yasa, gerek yasalaşma, gerekse uygulama sürecinde önemli ölçüde tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur. Yasaya yönelik olumlu eleştirilerin yanı sıra olumsuz yönde eleştiriler de söz konusu olmuştur. Yerel düzeyde “*seçim çevresi ve ölçeği genişletme-değiştirme*” gibi düzenlemelere önemli ölçüde eleştiriler getirilmiştir. Bu tür düzenlemeler, “*iktidarın, iktidar gücünü kullanarak seçim çevrelerinde kendi lehine sonuçlar yaratma arzusunun*” bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

6360 sayılı Yasa kapsamındaki düzenlemeler ile vücut bulan yeni dizge, 2014 yılında yapılmış olan yerel seçim sonuçları üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. Yeni düzenlemeler ile büyükşehir alanlarında büyükşehir ve ilçe belediyelerinin sınırları il ve ilçe mülki sınırları ile örtüştürülmüş ve seçim çevrelerinde ölçek genişletilmesine gidilmiştir. Artık büyükşehir alanlarında büyükşehir belediyelerinin seçim çevresi ilin tüm mülki sınırı, ilçe belediyelerinin seçim çevresi de ilçenin mülki sınırıdır. Bilindiği gibi, kırsal alanlarda yaşayanlar ile kentsel alanlarda yaşayanların siyasal tercihlerini etkileyen değişkenler farklılaşmaktadır. Bir yerel yönetim birimi olarak belediyeler, kentsel ve kent özelliği gösteren alanlara özgüdür ve bu alanlardaki yerel hizmetleri sunma sorumluluğu olan kurumlardır. Dolayısıyla belediye organları, belediye örgütünün kurulmuş olduğu kentsel alanlardaki seçmenlerin oylarıyla belirlenir. Ancak 6360 sayılı Yasa ile ortaya çıkan yeni BŞB dizgesinde, seçim çevreleri il ve ilçelerin mülki sınırları ile örtüştürülmüş olduğundan, 2014 ve 2019 Yerel Seçimleri’nde kır ve kentsel alanlarda bulunan tüm seçmenlerin oy kullanabilmeleri mümkün olmuştur. Söz konusu son iki yerel seçim, bu yeni yerel dizge ile gerçekleştirilirken, 2019 seçimlerinin farklı bir siyasi iklim içerisinde, yeni dönemin ruhuna uygun bir ittifak anlayışı içerisinde yapıldığını da belirtmek gerekir.

6360 sayılı Yasa ile Hatay’da da BŞB kurulurken, yasanın getirmiş olduğu düzenlemelerin yanı sıra, ilde bulunan büyük ilçelerin içerisinde yeni ilçelerin kurulmuş olması, bu kapsamda birçok ilçenin sınırlarının ve seçim çevrelerinin değiştirilmesi, 2014 ve 2019 yerel seçimlerinde somut bir şekilde görüldüğü gibi seçim sonuçlarını derinden etkilemiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki 6360 sayılı Yasa ile Hatay İli’nde belde belediyeleri tüzel yapılarının sona erdirilmesi ve büyükşehir, büyükşehir ilçe belediyeleri seçim çevrelerinde ölçek genişletme düzenlemeleri, 2014 ve 2019 yerel seçimlerinde, parlamentoda temsil edilemeyen siyasal partileri olumsuz yönde etkilemiştir. Gerek bu düzenlemelerin etkisi, gerekse ülkede ortaya çıkan siyasal kutuplaşmanın etkisi ile seçmenler stratejik oy verme eğilimi içerisinde daha büyük siyasal partilere yönelmişlerdir. Parlamentoda temsil edilemeyen siyasal partiler, 2009 yerel seçimlerinde Hatay’da, il genel meclisi düzeyinde toplamda yaklaşık % 18.5 oranında oy alırken, belediye seçimlerinde 1’i ilçe, 12’si belde olmak üzere toplam 13 belediye başkanlığı kazanma başarısı göstermişlerdir. Oysa 2014 seçimlerinde bu partiler yalnızca % 4.7 oranında oy alabilmişler ve hiç bir belediye kazanamamışlardır.

6360 sayılı Yasa’nın ortaya çıkarmış olduğu yeni yerel dizge, 2014 Yerel Seçimleri’nde parlamentoda grubu bulunan siyasal partileri de farklı şekillerde etkilemiştir. Yasa kapsamında seçim çevresi ölçeklerinin genişletilmesi ve beraberinde Merkez İlçe ve İskenderun ilçeleri içerisinde yeni ilçeler kurulması ve bu ilçe sınırları ile birlikte diğer bazı ilçe sınırlarının değiştirilmiş olması CHP ve MHP’yi olumsuz yönde etkilemiştir. CHP, BŞB seçimlerini kıl payı kazanırken, 2009 Yerel Seçimleri’ne göre oy oranlarını arttırmış olsa da söz konusu düzenlemelerin olumsuz etkisiyle İskenderun belediye başkanlığını kaybetmiş, sadece yeni kurulan 2 yeni ilçe belediye başkanlığını kazanabilmiştir. Bu yöndeki düzenlemelerden olumsuz yönde etkilenen MHP ise 2009 Yerel Seçimleri’nde kazanmış olduğu 6 ilçe belediye başkanlığını, 2014 seçimlerinde Dört Yol dışında kaybetmiştir. AKP ise yeni düzenlemelerden olumlu yönde etkilenen tek partidir. Seçim çevrelerinde

ölçek genişletme düzenlemeleri, bu partinin kırsal alanlardaki güçlü konumunun da etkisiyle Hatay'da 4 olan ilçe belediye başkanlığı sayısının, 2014 seçimlerinde 11'e yükselmesini sağlamıştır. İlçe sınırları değiştirilmeksizin sadece ölçek genişletmesi değişikliği söz konusu olsaydı, 2009 yılı il genel meclisi seçim sonuçları verileri ölçü alındığında, AKP büyük olasılıkla iki büyük ilçeden Antakya'da belediye başkanlığını CHP'ye kaybedecek, İskenderun'u da bu partiden alamayacaktı. Dolayısıyla 6360 sayılı Yasa kapsamında Hatay İli ölçeğinde yapılmış olan yeni düzenlemeler iktidar partisini olumlu yönde, o dönemdeki muhalefet partilerini ise olumsuz yönde etkilerken, parlamento dışı partilerin ise il düzeyinde neredeyse yok olmalarına neden olmuştur.

2019 Yerel Seçimleri'ne ise tüm Türkiye'de olduğu gibi, Hatay'da da yeni bir siyasi iklim ve yeni bir ittifak anlayışıyla girilmiştir. Yeni oluşan Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı kendi aralarında üzerinde oydaştıkları belediye başkanı adayları ile seçimlere girmişlerdir. Parlamento dışındaki partiler, 2019 Yerel Seçimleri'nde de tıpkı 2014 Yerel Seçimleri'nde olduğu gibi, Hatay genelinde hiçbir başarı gösteremezken, ittifak anlayışının da etkisiyle söz konusu bu partiler yerel düzeyde daha da küçülmüşlerdir. 2014 Yerel Seçimleri'nde 11 ilçe belediye başkanlığı kazanabilme başarısı gösteren AKP, 2019 Yerel Seçimleri'nde Cumhur İttifakı bileşeni olarak yalnızca 8 ilçe belediye başkanlığı kazanabilmiştir. MHP, güçlü olduğu Dört Yol, Belen ve Kumlu ilçelerinde kendi partisine mensup adayların Cumhur İttifakı'nın ortak adayları olarak gösterilmelerini sağlamış ve söz konusu ilçelerde belediye başkanlıklarını kazanma başarısı göstermiştir. MHP, bir önceki yerel seçimlerde Hatay genelinde sadece 1 ilçede belediye başkanlığı kazanabilmişken, 2019 seçimlerinde bu sayı 3'e yükselmiştir. Dolayısıyla Cumhur İttifakı bileşenleri olarak AKP ile MHP, toplamda 2014 seçimine göre 1 eksikle 11 ilçe belediye başkanlığı kazanırken, MHP daha avantajlı bir konum elde etmiştir.

2019 Yerel Seçimleri'nde CHP ve İyi Parti, BŞB ve tüm ilçelerde ittifak anlayışıyla hareket etmiş olsalar da neredeyse 2014 seçim sonuçlarının tekrarlandığı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Millet İttifakı, BŞB başkanlığını daha yüksek bir oy oranıyla kazanırken, Antakya ve İskenderun ilçe belediye başkanlıklarını yine Cumhur İttifakı adayları kazanmıştır. CHP, sadece yeni kurulmuş Defne ve Arsuz İlçeleri ile çok güçlü olduğu Samandağ İlçesi'ni kazanırken, Erzin İlçesi'ni de sürpriz bir şekilde AKP'den almıştır. 2014 seçimlerinde, CHP'nin il genelinde 3 olan ilçe belediye başkanlığı sayısı 2019 seçimlerinde 4'e yükselmiştir. Ayrıca 2014 seçimleri sonuçlarına göre, Hatay BŞB meclisinde CHP'nin 25 olan belediye meclisi üye sayısı, 2019 seçimlerinde, Millet İttifakı bileşeni İyi Parti ile birlikte 36'ya yükselmiştir. (CHP:30, İyi Parti:6)

Hatay İli genelinde, 2019 Yerel Seçimleri'nde ittifak bileşenlerinin almış oldukları oy oranları ile bir önceki seçimlerde almış oldukları oy oranları karşılaştırıldığında, yerel seçimlerde ilk kez denemiş olan ittifak yönteminin, Millet İttifakı'na sınırlı da olsa bir başarı getirdiği görülecektir. 2014 yerel seçimleri BŞB sonuçlarına göre Cumhur İttifakı bileşenleri olan AKP % 40.4, MHP % 15.4 oranında oy almışken, 2019 seçimlerinde bu iki partinin oluşturduğu Cumhur İttifakı'nın BŞB adayı yalnızca % 42.8 oranına oy alabilmiştir. BŞB başkanlığını 2014 Yerel Seçimleri'nde CHP, % 41.0 oranında bir oy alarak küçük bir farkla kazanırken, 2019 yerel seçimlerinde Millet İttifakı oy oranını % 55.1'e çıkararak, seçimi kazanmıştır. Cumhur İttifakı bileşeni olan AKP ve MHP, Hatay genelinde 11 ilçe belediye başkanlığı kazanmış olsalar da özellikle büyük ilçelerde 2014 seçimlerinde almış oldukları toplam oy oranlarının çok gerisinde kalmışlardır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan ittifak yönteminin, Hatay İli düzeyinde olduğu gibi Türkiye düzeyinde de genellikle muhalefet açısından olumlu ve anlamlı sonuçlar yaratmış olduğu söylenebilir. 2014 Yerel Seçimleri'nde AKP:48, MHP:8 olmak üzere toplam 56 ilde belediye başkanlığı kazanırken, 2019 Yerel Seçimleri'nde Cumhur İttifakı bileşenleri olarak AKP: 41, MHP:11 olmak üzere toplam 52 ilde belediye başkanlığı kazanabilmişlerdir. Yeni sistem, Cumhur İttifakı içerisinde MHP'ye küçük de olsa bir avantaj sağlamıştır. Sonuçlar muhalefet partileri için değerlendirildiğinde, 2014 Yerel Seçimlerinde yalnızca 14 ilde belediye başkanlığı kazanmış olan CHP, 2019 seçimlerinde Millet İttifakı'nın avantajını kullanarak bu sayıyı 21'e çıkarmıştır. Yeni sistem, Millet İttifakı içerisinde CHP'ye büyük bir avantaj sağlarken, bu başarıda, hiçbir il belediyesini kazanamasa da ittifakın diğer bileşeni olan İyi Parti'nin anlamlı bir düzeyde katkısının olduğunu da belirtmek gerekir (<https://www.haberler.com/secim/2014>; <https://tr.wikipedia.org/wiki/2019>)

2019 Yerel Seçim sonuçları, Cumhuriyet İttifakı bileşeni partilerin ülke düzeyinde, özellikle de çoğu kıyı kentinde olduğu gibi Hatay'da da taban birlikteliğini sağlama konusunda yeterince başarılı olamadıklarını, seçmenlerini ortak adaylara oy vermeleri yönünde ikna edemediklerini göstermiştir. Her ne kadar son dönemlerde merkezi siyaset, yerel siyaseti daha derinden etkilemeye ve kuşatmaya çalışsa da bu sonuçlar, ulusal düzeyde siyaset ile yerel düzeyde siyaset dinamiklerinin farklı işlediklerini göstermiş, yerel siyasetteki anonim ve yüz yüze iletişimin önemini daha da öne çıkarmıştır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ş. (2012). "6360 Sayılı Yasa'nın Türkiye'nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerine Etkileri: Eleştirel Bir Değerlendirme". *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 6(13), 153-176.
- Adıgüzel, Ş. (2014). "Hatay Büyükşehir Belediyesi". *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Özel Sayı, 54-76.
- Adıgüzel, Ş. (2018). "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Çerçevesinde Büyükşehir-Bütünşehir Düzenlemeleri". *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 27(4), 1-28
- Adıgüzel, Ş. ve Karakaya, S. (2017). Yerel Siyasete Etkileri Açısından 6360 Sayılı Yasa: Hatay Örneği *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 31-56.
- Adıgüzel, Ş. ve Tek, M. (2014). "6360 Sayılı Yasa ve Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Değişim: Hatay Örneği", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23(3), 73-102
- Coşkun, B., Pank, Ç. ve Şen, E. (2019). "Metropolitan Kent Yönetimine Geçiş: Türkiye ve İtalya Örnekleri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(2), 301-314.
- Görmez, K., Sancak, H. Ö. (2009). "Türkiye'de Yerel Siyasette Seçmen Davranışının Dönüşümü: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği", Kemal Görmez, Mustafa Ökmen (Ed.), *Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları, Küresel Bölgesel ve Yerel Perspektifler* (ss. 271-295), İstanbul: Beta Yayınları.
- Güler, M. (2019). *Uygulama Sonuçlarıyla Yeni Büyükşehir Belediye Modeli: Tekirdağ Örneği*, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Kamalak, İ., Kiriş, H. M., ve Gül, H. (2013). Türkiye'de Siyasal Partilerin Belediye Başkan Adayı Belirleme Etkinliğinin 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 22(3), 1-30.
- Keleş, R. (2017). *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi
- Özgür, H., Yavuzçehre, P. S. ve Cığercioğlu, M. (2007). "Türkiye'de Orta Ölçekli ve Metropolitan Kentsel Alanların Yönetimi", B. Eryılmaz, M. Eken, M. L. Şen (Ed.), *Kamu Yönetimi Yazıları* (ss. 475-513). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- R.G. (1980), *Milli Güvenlik Konseyi 34 Nolu Karar*, Sayı: 17187.
- R.G. (1981), *2561 sayılı Büyükşehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana Belediyelere Bağlanmaları Hakkındaki Kanun*, Sayı: 17538.
- R.G. (1993), *504 Nolu Yedi İlde Büyükşehir Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*,
- R.G. (2004), *5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu*, Sayı: 25531.
- R.G. (2008), *5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, Sayı: 26824
- R.G. (2012), *6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, Sayı: 28489.

- R.G. (2018), *7102 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, Sayı: 30362
- Savut, E. (2020). "Geçmişten Bugüne Türkiye Siyasetinde Seçim İttifakları: Tercih Mi? Zorunluluk Mu?", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 33-48.
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H., Özer, M.A. (2008). *Mahalli İdareler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2019). *Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

- <http://www.hatay.gov.tr/nufus-ve-dagilimi#:~:text=,2021>
- <https://www.antakyagazetesi.com/hatay-buyuksehir-meclisinde/>
- [https://www.haberturk.com./secim/2014\);](https://www.haberturk.com./secim/2014);)
- <https://www.sozcu.com.tr/secim2019/hatay/>,
- <http://rapory.tuik.gov.tr/29-01-2021-17:01:58-209603931111478268852120029626.html?>
- [https://www.google.com/search?q...secim.haberler.com/2014\).](https://www.google.com/search?q...secim.haberler.com/2014).)
- <http://www.hatayolay.com/kirikhan-ve-hatay/hatay-buyuksehir-belediye-meclis-uye-listesi-h452594.html>
- <https://www.haberler.com/secim/2014/>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/2019_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri
- TÜİK (2020), *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları V. Tabanı* <http://rapory.tuik.gov.tr/29-01-2021-17:01:58-209603931111478268852120029626.html?>

Extended Abstract

The electoral system and constituency scale applied in local elections can affect the local election success of the political parties in different ways. New regulations of Law No. 6360 influenced differently on the results of the 2014 local elections and the new metropolitan system leads to structural changes in terms of political geography. The borders of metropolitan and district municipalities in metropolitan areas were overlapped with provincial and district property boundaries, and the scale was expanded in electoral districts.

With these recent amendments, a metropolitan municipality was established in Hatay, and the borders and electoral districts of many districts were modified by creating new districts within the big districts in the province. In this context, these transformations affected the election results, as seen in the 2014 and 2019 local elections: First, it should be noted that political parties that could not be represented in the parliament were adversely affected. Both the implement of these principles and the effect of the political polarization in the country, the voters have shifted to larger political parties with the tendency to vote strategically. The new local system also affected the political parties that had a group in the parliament in the 2014 Local Elections in different ways. The enlargement of the electoral district scales within the law, the establishment of new districts in Antakya and İskenderun districts, and that the borders of these districts and some other district borders were changed negatively affected the CHP and MHP. AKP is the only party who is positively affected by the new regulations.

With the effect of the powerful position of this party in rural areas, the scale-enlargement arrangements in the electoral environment increased the number of district mayors from 4 in Hatay to

11 in the 2014 elections. Although CHP narrowly won the Hatay Metropolitan Municipality elections and increased its votes compared to the 2009 Local Elections, it lost the İskenderun mayorship because of the negative effect of the said regulations and could win only 2 newly established district mayorships. The MHP lost the 6 districts mayorship that it won in the 2009 Local Elections, except for Dörtyol in the 2014 elections.

On the other hand, the 2019 Local Elections were begun with a new political atmosphere and a new understanding of alliance in Hatay, as in all of Turkey. The newly formed People's Alliance and the Nations Alliance entered the elections with the mayoral candidates on which they agreed among themselves. Parties outside the parliament got no success in the 2019 Local Elections throughout Hatay Province and shrank even further at the local degree. Having won 11 district mayoralties in the 2014 Local Elections, the AKP could achieve only 8 mayoralties as a component of the People's Alliance in the 2019 Local Elections. In the district of Dörtyol, Belen, and Kumlu, where it is strong, the MHP ensured that the candidates belonging to its own party were nominated as the joint candidates of the People's Alliance and won the mayorship in these districts. While MHP could win mayorship in only 1 district in Hatay in the previous local elections, this number increased to 3 in the 2019 elections. Therefore, as components of the People's Alliance, AKP and MHP won 11 district mayoralties with 1 less than the 2014 elections, while the MHP gained a more helpful position.

In the 2019 Local Elections, although the CHP and Good Party acted with the understanding of alliance in the Hatay Metropolitan Municipality and all districts, the results were approximately the 2014 elections results. While the Nations Alliance won the Hatay Metropolitan Municipality presidency with a higher percent of votes, the People's Alliance candidates won the Antakya and İskenderun district mayorships. While the CHP won only the newly established Defne and Arsuz districts and Samandağ District, where it was very powerful, it also took the Erzin District from the AKP. In the 2014 elections, the number of mayors of the CHP, which was 3 throughout the province, increased to 4 in the 2019 elections. In addition, according to the results of the 2014 elections, the numbers of CHP's municipal council members, which was 25 in the Hatay Metropolitan Municipality council, increased to 36 together with the National Alliance component, the Good Party, in the 2019 elections.

The results of the 2019 Local Elections showed that the People's Alliance components parties were unsuccessful sufficient in ensuring the unity of the grassroots in Hatay, as in most coastal cities, and that they could not convince their voters to choose for the common candidates. Although central politics has tried to influence and encompass local politics more deeply in recent years, these results showed that politics at the national level and political dynamics at the local level operate differently, further highlighting the importance of anonymous and face-to-face communication in local politics.

Acente, tek satıcı ve franchise alanın hakları ve borçlarının hukuki düzenleme bakımından karşılaştırılması

Ferhat KALKMAZ

Prelector, Department of Accounting and Taxation, Kırıkkhan Vocational School, Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
fkalkmaz@mku.edu.tr, ORCID 0000-0001-6309-4428

Received date: 03.11.2021 **Accepted date:** 25.11.2021

Suggested citation: Kalkmaz, F. (2021). Acente, tek satıcı ve franchise alanın hakları ve borçlarının hukuki düzenleme bakımından karşılaştırılması [Comparison of the rights and obligations of the agency, the exclusive and the franchisee]. Journal of Politics, Economy and Management, 4(2), 110-127.

Öz: Borç ilişkilerini kendi amaç ve koşullarına daha uygun olacak tarzda düzenlemeye çalışan piyasa aktörleri, çerçevesi yasal düzenleme ile belirlenen sözleşmeler ile bunu sağlayamadıkları takdirde sözleşme serbestisi çerçevesinde sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu durum giderek birçok sözleşmenin özelliklerini bünyesinde barındıran yeni sözleşmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Acente, tek satıcılık ve franchise sözleşmeleri benzer yükümlülükler getiren sözleşmelerdir. Bu çalışmada kendine has bir tip olarak ortaya çıkan tek satıcılık ve franchise sözleşmesi taraflarının hak ve borçlarının kapsamı ile yasal düzenleme gereği olup olmadığı acentelik sözleşmesi göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma sonunda acentenin yasal olarak düzenlenmesinin tarafların hak ve borçlarının ana çerçevesinin belirlenmesini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat tek satıcılık ve franchise sözleşmeleri halen yasal olarak düzenlenmemiştir. Bu durumun hukuk düzenimizde bir boşluk oluşturduğu kanaati oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Acente, tek satıcılık, franchise sözleşmesi, sözleşme serbestisi

Comparison of the rights and obligations of the agency, the exclusive and the franchisee

Abstract: Market actors, who try to regulate their debt relations in a way that are more suitable for their purposes and conditions, try to achieve this within the framework of contract freedom, if they cannot achieve this with the contracts whose framework is determined by the legal regulation. This situation gradually leads to the emergence of new contracts that incorporate the features of many contracts. Agency are agreements which impose similar obligations exclusivity and franchise agreements. In this study, the scope of the rights and obligations of the parties to the exclusive and franchise agreements, which emerged as a unique type, and whether it is a requirement of legal regulation, has been tried to be evaluated by considering the agency agreement. At the end of the study, the legal regulation of the agency ensures that the main framework of the rights and obligations of the parties is determined. However, exclusivity and franchise agreements are still not regulated legally. It has been concluded that this situation creates a gap in our legal order.

Keywords: Agency, exclusive, franchise agreement, contract freedom

JEL Classification: K12

1. Genel olarak acente, tek satıcı ve franchise sözleşmelerinin unsurları

1.1. Acentenin unsurları

Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi

ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimse acente olarak tanımlamıştır (TTK md. 102) (Cengiz, 2011: 146).

Kanun hükmüne göre acentenin unsurlarının, acentenin tacirden bağımsız olduğu, bir sözleşmeye dayalı olarak, ticari bir işletmeye ait sözleşmelere aracılık etmeyi veya bizzatıhi yapmayı kendisine meslek edinen acente tarafından tacir adına yapılmasını sürekli şekilde yerine getirme taahhüdü içerdiği görülmektedir (İmregün, 2005: 132).

1.2. Franchise sözleşmesinin unsurları

Franchise sözleşmesi; franchise alan ile franchise veren arasında konusu bir mal veya hizmetin sürümü veya dağıtımını konusunda sürekli bir sözleşmedir (Avrasi, 2000: 143). Franchise sözleşmesi ile franchise veren ürettiği mal veya hizmetleri belirli bir yer veya bölgede; adı, sembolü, markası gibi gayri maddi mal ve değerleri kullanarak sürümünü yapma hakkını franchise alana devretmeyi; bununla birlikte mal veya hizmetlerin pazarlanmasını sağlamak amacıyla bir organizasyon kurmak, franchise alanları bu organizasyona dâhil etmek, pazar araştırması ve reklam yapmak yükümlülüklerini üstlenir (Avrasi, 2000: 143). Bunun yanında franchise alanda; franchise verene ücret ödemek ve mal veya hizmetin sürümünü artırmayı, franchise veren tarafından verilecek eğitimlere katılmayı, faaliyetin yürütüldüğü süreçte elde ettiği bilgi ve tecrübeleri franchise verenle paylaşmayı ayrıca mal veya hizmetlerin sürümünü yaparken franchise verenin pazarlama ilkelerine ve vereceği talimatlara uygun davranmayı taahhüt eder (Avrasi, 2000: 136).

Bu tanımlamadan franchise sözleşmesinin unsurları bir anlaşmaya bağlı olarak franchise alanın ücret ödeyerek, sürekli bir şekilde belirli bir yer veya bölgede belirlenmiş mal veya hizmetlerin franchise verene ait gayri maddi malların kullanılmak suretiyle sürümünü yapma hakkının alındığı ve buna karşılık mal veya hizmetin sürümünü artırma yükümlülüğünün üstlenilmesinden oluştuğu görülmektedir (Avrasi, 2000: 143).

1.3. Tek satıcılık sözleşmesinin unsurları

Tek satıcılık sözleşmesi; üretici ile tek satıcı arasında sürekli olarak kurulan hukuki ilişkiyi düzenleyen bir sözleşmedir. Bu sözleşmede üretici belirli bir yer veya bölgede mamullerinin tamamının veya bir miktarının tek satıcı tarafından tekel hakkına sahip olacak şekilde kendi nam ve hesabına satmak üzere tek satıcıya sürekli olarak göndermeyi üstlenir. Tek satıcı da belirlenen yer veya bölgede bu mamullerin sürümünü artırmak için faaliyette bulunmayı taahhüt eder (Nilüfer, 2015: 171).

Buna göre tek satıcılık sözleşmesinin unsurları da; sürekli bir sözleşmeye bağlı olarak, belirli bir yer veya bölgede, üreticiye ait malların tekel hakkına sahip olacak şekilde, tek satıcının kendi nam ve hesabına pazarlamayı, üreticinin de tek satıcıya ürünleri gönderme taahhütlerini içerdiği görülmektedir (Nilüfer, 2015: 172).

2. Acente, tek satıcı ve franchise alanın hakları ve borçları

2.1. Acentenin hakları ve borçları

Acentelik karşılıklı iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme ile kurulur. Bu bakımdan acentenin hakları, müvekkilin borçlarını, müvekkilin hakları ise acentenin borçlarını oluşturmaktadır. Sözleşme içeriğindeki hak ve borçlara ilişkin hükümler TTK'nın acentelik ile ilgili faslında düzenlenen emredici hükümlere aykırı olmamak kaydıyla taraflarca düzenlenebilir (Cengiz, 2011: 148). Acentelik sözleşmesi borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olduğundan (BK md. 26 ve 27) sözleşme özgürlüğünün genel sınırlamalarına tabidir.

2.1.1. Acentenin borçları

TTK md. 109 ile md.112 arasında acentenin borçları genel olarak belirlenmiş, devamında acentenin haber verme borcu, önlem alma borcu ve son olarak ödeme borcu hükme bağlanmıştır (Kaya, 2014: 193; Nilüfer, 2015:16). Anılan borçlar temel alınarak acentenin borçlarına ilişkin daha ayrıntılı bir sınıflama yapılabilir. Acentenin sadakat borcu, rekabet etmeme borcu acentenin borçları arasında sayılmaktadır (Kaya, 2014: 94; Kayar, 2015: 266; Nilüfer, 2015: 16).

2.1.1.1. Müvekkilin işlerini görme borcu

Acentelik sözleşmesinin temeli acentenin; müvekkilin faaliyetleri ile ilgili sözleşmelere aracılık etmesi veya bunları müvekkil nam ve hesabına yapması esasına dayanmaktadır. Acentenin en temel borcu olan müvekkilin işlerini görme borcunun kapsamı, taraflar arasında ki sözleşmenin içeriğine göre belirlenecektir (İmregün, 2005: 132; Ülgen, 2008: 641).

Sözleşme ile acentenin, faaliyet göstereceği işin türü ve bölgesi belirlendiğinden acentenin borcu da sözleşmede belirlenen iş türünde ve bölgede faaliyette bulunmakla sınırlı olmaktadır (Kaya, 2014: 96).

Dolayısıyla acentenin sözleşme kapsamı dışında kalan hususlara ilişkin bir borcu bulunmamaktadır. Piyasa koşulları ve benzer nitelikteki mal veya hizmetler ile yaşanacak rekabet düşünüldüğünde; acentenin yeterli çabayı sarf etmesi ile borcunu yerine getirilmiş olduğu kabul edilir (Ülgen, 2008: 641; Cengiz, 2011: 150).

Acente bağımsız bir tacir yardımcısıdır; bu nedenle kendisine bağlı personel istihdam etmesi mümkündür. Borçlarını yerine getirirken kendisine bağlı personelin veya bağımlı tacir yardımcılarının yaptığı işler bizzat acente tarafından görülmüş sayılır. Acenteye bağlı personelin verdiği zararlardan da ifa yardımcısının sebep olduğu zararlardan dolayı da bizzat acente sorumlu olacaktır (BK md. 116). Acentelik sözleşmesine, acentenin ifa yardımcısının zararlarından sorumlu olmayacağına ilişkin bir kayıt konulması mümkündür; böyle bir kayıt konulması halinde acente ifa yardımcılarının verdiği zarardan sorumlu olmaz (Cengiz, 2011: 16).

Kendisine bırakılan bölgede müvekkilin işlerini görme borcu, acente tarafından yerine getirilmesi gereken bir borçtur. İşlerin görülmesinin tamamen başkasına devri ancak müvekkilin açık rızası ile mümkün olur. Acentenin bu şekilde yetkilendirilmesi halinde acentenin borcu; yerine geçirdiği kişiyi seçerken ve bu kişiye emir ve talimat verirken kendisinden beklenen özeni yerine getirmektir. Müvekkilin açık rızası olmaksızın acentenin işi başkasına yaptırması halinde görevlendirdiği kişinin her türlü fiilinden kendisi yapmış gibi sorumlu olur (BK md. 507) (Kaya, 2014: 99).

2.1.1.2. Müvekkilin menfaatlerini koruma borcu

Acente müvekkil adına imzaladığı veya aracılık yaptığı sözleşmelerin akdedilmesi sırasında müvekkilin menfaatlerini korumakla yükümlüdür. Bu nedenle sözleşme yapılacak kişileri özenle seçmeli ve bunların ödeme gücünü araştırmalıdır. Ayrıca acente piyasa şartları ile müşteri çevresi hakkında bilgi edinmek ve mal veya hizmet sürümünü artırıcı gayreti göstermekle yükümlüdür. Bunların yanında müvekkilin itibarını zedeleyici hal ve davranışlardan da kaçınmak zorundadır (Kaya, 2014: 99; Kayar, 2015: 266).

Acente, yürüttüğü faaliyetle ilgili gereği gibi özen göstermekle yükümlüdür. Faaliyetin yürütülürken gerekli özenin gösterilmemesi, müvekkil tarafından acentelik sözleşmesinin haklı sebebe dayanarak fesih sebebi olabileceği gibi tazminat ödeme zorunluluğu da doğabilir (Kaya, 2014: 101; Cengiz, 2011: 151).

Acentelik taraflar arasında karşılıklı güven ve sadakat borcunu beraberinde getirir. Acentelik sözleşmesinde hüküm bulunmayan hallerde Borçlar Kanunu'nun vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümleri

uygulanacaktır. Buna göre vekil müvekkilin işlerini sadakatle yerine getirmelidir (BK md.506) (Kaya, 2014: 100).

2.1.1.3. Haber verme borcu

Acentenin müvekkile haber verme yükümlülüğü TTK'nın 110. maddesinde düzenlenmiştir. Kanunun 109. maddesinde düzenlenen menfaatleri koruma borcunun bir sonucu olarak acentenin elde ettiği bilgileri müvekkiline bildirmesi gerekiyorsa da 110. madde ile haber verme yükümlülüğü daha kapsamlı olacak şekilde düzenlenmiştir (Kaya, 2014: 151). Acentenin haber verme borcu kanun ile açıkça düzenlendiğinden sözleşmede yer verilmesine gerek olmaksızın var olan bir borçtur. Bu yükümlülük acentelik sözleşmesinin kapsamı alanına giren yer veya bölge için geçerlidir (Cengiz, 2011: 152).

Bu hükme göre acentenin haber vermesi gereken konular; üçüncü kişilerin kabule yetkili olduğu beyanları, bölgesindeki piyasanın ve müşterilerin finansal durumu, piyasa şartları, bunlarda meydana gelen değişiklikler ve yapılan işlemlere ilişkin olarak müvekkilini ilgilendiren bütün hususlardır. Bununla birlikte taraflarca aksi düzenlenmediği sürece acente elde ettiği her bilgiyi veya yaptığı her işlemi bildirmekle yükümlü de değildir (İmregün, 2005: 133; Ülgen, 2008: 643).

Acentenin haber verme yükümlülüğünün 'zamanında bildirmek zorundadır.' şeklinde düzenlenmiş olması karşısında bu yükümlülüğün yerine getirilme zamanının objektif durumlara göre belirleneceği anlaşılmaktadır. Sözleşme ile bilgi verme yükümlülüğünün kesin sürelerle belirlenmesi de mümkün olmakla birlikte; bu halde acentenin bağımsız faaliyet yürütmesini kısıtlayıcı nitelikte yükümlülük getirilmemelidir (Kaya, 2014: 159).

TTK 110/2 de acentenin, müvekkilin açık talimatı olmayan konularda, emir alıncaya kadar işlemi geciktirebileceği, ancak, işin acele nitelik taşıması nedeniyle durum müvekkilinden talimat almaya müsait olmazsa veya acente en yararlı şartlar çerçevesinde harekete yetkiliyse, basiretli bir tacir gibi kendi görüşüne göre işlem yapabilir. Bu düzenleme ile haber verme yükümlülüğünün zamanında bildirme kuralına istisna oluşturulmuştur (Cengiz, 2011: 152).

Haber verme yükümlülüğünün ne şekilde yerine getirileceği konusunda kanunda bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Taraflar sözleşme ile bilgilendirme şeklini belirleyebilirler, taraflarca bu konuda bir anlaşma yoksa bilgilendirmenin yazılı, sözlü, mail ve sair yollarla yapılması mümkündür (Kaya, 2014: 160).

2.1.1.4. Önlem alma borcu

Acentenin müvekkile haber verme yükümlülüğünde olduğu gibi önlem alma borcu da müvekkilin menfaatlerini gözetme borcu ile ilgilidir (İmregün, 2005: 133). Acentenin önlem alma borcu TTK md. 111 de düzenlenmiştir. Bu hükümde acentenin müvekkili hesabına teslim aldığı eşyalar (TTK md. 111/1) ile satılmak üzere acenteye gönderilen mallar (TTK md. 111/2) ayrı ayrı düzenlenmiştir (Kaya, 2014: 160).

TTK md. 111/1 göre acente, müvekkili hesabına teslim aldığı eşyanın taşınma sırasında hasara uğradığına dair emareler olursa, müvekkilinin taşıyıcıya karşı dava hakkını güvence altına almak için hasarı keşfettirmek ve gerekli diğer tedbirleri almak ve durumu müvekkiline bildirmekle yükümlüdür (Kayar, 2015: 266).

Müvekkilin dava haklarının korunmasına ilişkin tedbirleri alma hususunda TTK'nın 105. maddesine göre de gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü vardır. Bu hükme göre acente aracılıkta bulunduğu veya yaptığı sözleşmelerle ilgili her türlü ihtar, ihbar ve protesto gibi hakkı koruyan beyanları müvekkili adına yapmaya ve bunları kabule yetkilidir. Acente aktif-pasif temsil yetkisine sahiptir. Dolayısıyla müvekkilinin ileri sürebileceği def'i haklarını zamanında kullanmak, delil toplamak, keşif yaptırmak, ticari ilişki içinde olduğu üçüncü kişilere ilişkin icra ve iflas takiplerine ilişkin başvuruları yapmakla yetkili ve sorumludur (Ülgen, 2008: 635).

Acente müvekkili hesabına teslim aldığı eşyaları mümkünse korumak veya telef olma tehlikesi varsa, yetkili mahkemenin izniyle sattırmakla da yükümlüdür (TBK. Md.108). Müvekkilin menfaatlerini koruma yükümlülüğünün doğal bir sonucu olarak zaten acente eşyaları koruma yükümlülüğü altındadır (Kayar, 2015: 265).

Böylece acente eşyaları korunmanın yanında telef olma tehlikesi varsa, yetkili mahkemenin izniyle sattırmakla da yükümlü tutulmuştur. Acente müvekkili hesabına teslim aldığı eşyayı sattırması halinde bu durumdan müvekkiline haber vermelidir. Bu hükümde yer verilen tedbirlerin alınmamasından kaynaklanan zararlardan da ihmali halinde sorumlu tutulmuştur (Ülgen, 2008: 643).

TTK md. 111/2 de ise satılmak üzere acenteye gönderilen mallara ilişkin düzenlemeye yer verilmektedir. Bu hükme göre alacaklının temerrüde düşmesi nedeniyle malların acentede bulunması haline ilişkin düzenleme yapılmıştır. Buna göre, acente mallar çabuk bozulacak cinsten ise veya değerini düşürecek değişikliklere uğrayacak nitelikteyse eşyanın satılmasını sağlamakla yükümlü tutulmuştur. Bu halde acente öncelikle müvekkilden talimat almaya çalışmalı eğer zaman uygun değilse veya müvekkil izin vermede gecikirse, acente yetkili mahkemenin izniyle Türk Borçlar Kanunu'nun 108 inci maddesi gereğince eşyanın satımını gerçekleştirmelidir (Cengiz, 2011: 153).

2.1.1.5. Ödeme borcu

TTK md. 112 de acentenin ödeme borcu düzenlenmiştir. Bu hükme göre acente, müvekkiline ait olan parayı müvekkiline göndermeli veya teslim etmelidir. Yasak olmasına rağmen acentelik sıfatı dolayısıyla acenteye verilen her türlü para da bu kapsama dâhildir (Kayar, 2015: 267). Aksi takdirde yükümlülüğün doğduğu tarihten itibaren faiz ve gerekiyorsa tazminat ödemek zorundadır (Kaya, 2014: 165; Cengiz, 2011: 153).

Acentenin teslim etmesi gereken paralar, acentenin müşterilerden müvekkili nam ve hesabına aldığı para ve pirimlerdir. Bunun yanında çek, poliçe, bono gibi kambiyo senetlerini ve diğer senetler müvekkile teslim kapsamındadır (İmregün, 2005: 133).

Acentenin ödeme zamanı sözleşme ile belirlenebilir. Acente ödemeyi zamanında yapmazsa ya da hiç yapmazsa yükümlülüğün doğduğu tarihten başlayarak faiz ödemek ve gerekirse ayrıca tazminat vermek zorundadır (Ülgen, 2008: 645).

2.1.1.6. Rekabet etmeme borcu

Acente yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkili ile aynı yer veya bölgede, birbirleriyle rekabette bulunan başka ticari işletme hesabına acentelik yapamaz (TTK. Md.104). Bu hüküm ile rekabet yasağı aynı tür işi yapan ticari işletmeler ve faaliyet bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca taraflar yazılı olarak acentenin rekabet kapsamına girecek şekilde faaliyet yürütmesine de karar verebilirler. Bu halde rekabet yasağından söz edilemeyecektir (Cengiz, 2011: 154).

123. maddede de rekabet yasağı anlaşması düzenlenmiştir TTK'nın 123' e göre, acentelik sözleşmesi sona erdiğinde acentenin rekabet etmeme borcu ancak yazılı şekil şartına bağlı rekabet yasağı anlaşması ile doğabilir. Rekabet yasağı anlaşması kanunun emredici hükümlerine, ahlaka ve adaba, kamu düzenine ve kişi haklarına aykırı olmamalıdır (Can, 2014: 74). Rekabet yasağı anlaşması en çok, acentelik ilişkisinin bitiminden itibaren iki yıllık süre için yapılabilir ve yalnızca acentenin faaliyet alanı olarak belirtilen bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşme konularına ilişkin olabilir (Kayar, 2015: 271).

Müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesine kadar, rekabet sınırlamasının uygulanmasından yazılı olarak vazgeçebilir (TTK. Md.123/2). Bu halde rekabete ilişkin getirilen sınırlama ortadan kalktığından bu halde acente rekabet sınırlamasına bağlı olmaksızın faaliyet yürütebilecektir (Kaya, 2014: 140).

Ayrıca acentelik sözleşmesi taraflardan birinin kusurlu davranışı nedeniyle haklı sebeplerle sözleşme ilişkisini diğer taraf feshederse, fesihden itibaren bir ay içinde rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir (TTK md.123/3). Bu halde sözleşmeyi acentenin fesih etmesi durumunda acente rekabet sınırlamasına ilişkin yapılan sözleşme ile bağlı olmayacaktır (Kaya, 2014: 143)

2.1.2. Acentenin hakları

2.1.2.1. Olağanüstü giderleri ve faiz isteme hakkı

Acente olağan masraflarını kendisi karşılamalıdır. Acentenin kendi çalışanlarına için yaptığı masraflar ile telefon, posta, olağan seyahat ve yaptığı masraflar için gereği veya işletmesi için yaptığı olağan masraflardır ve dolayısıyla bu masrafları kendisi üstlenecektir (Ülgen, 2008: 648; İmregün, 2005: 136). Bununla birlikte olağan ve olağanüstü masraflar her olay için farklılık gösterebilecektir. Hangi masrafların olağan hangilerinin olağanüstü masraf olduğu sözleşmenin içeriğinden anlaşılabilir (Kaya, 2014: 262; Ülgen, 2008: 648).

Acente yükümlülüklerini yerine getirmek için yaptıklarından ancak olağanüstü giderlerin ödenmesini isteyebilir (TTK md.117). Bu hükme göre acente, sözleşmenin kapsamına, tarafların iradelerine, durum ve koşullara dikkate alınarak yapılacak değerlendirmeye göre olağanüstü masrafları isteyebilecektir (Cengiz, 2011: 161).

Tacir olan veya olmayan bir kişiye, ticari işletmesiyle ilgili bir iş veya hizmet görmüş olan tacir, verdiği avanslar ve yaptığı giderler için, ödeme tarihinden itibaren faize hak kazanır (TTK md.118, 20). Bu hükme göre de acente, verdiği avanslar ve yaptığı giderler için faiz isteme hakkına sahiptir.

2.1.2.2. Hapis hakkı

Acente müvekkilden olan, acentelik sözleşmesinden doğan ücret, olağanüstü gider faiz gibi tüm alacakları kendisine ödeninceye kadar acentelik nedeniyle acentelik sözleşmesi dolayısıyla alıp da gerek kendi elinde gerek özel bir sebebe dayanarak zilyet olmakta devam eden bir üçüncü kişinin elinde bulunan taşınır ve kıymetli evrak ile herhangi bir eşyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkına sahiptir (TTK 119/1) (Kayar, 2015: 268).

Bu hükme göre acentenin müvekkiline ait menkul eşya, emtia senedi ya da kıymetli evrak üzerinde doğrudan veya dolayısıyla zilyet olması hapis hakkının kullanılabilmesi için yeterli görülmektedir. Ayrıca Medeni Kanunda yer alan hapis hakkına ilişkin düzenlemede borç ile eşya arasında bağlantı olması ilkesine istisna getirilmiş ve zilyetlik ve alacak ticarî ilişkiden doğmuşsa, tacirler arasında bu bağlantı var sayılmıştır. Dolayısı ile acentenin tacir sıfatına sahip olup olmamasına göre zilyetlik ve alacak arasında bağlantı olup olmadığı değerlendirilmeye yapılacaktır. Eğer acente tacir ise zilyetlik ve alacak arasında bağlantının olduğu kabul edilecek (MK 950/2), tacir değil ise alacağın zilyet olunan şeyden kaynaklanıp kaynaklanmadığı araştırılacaktır (Nilüfer, 2015: 28).

Acente müvekkiline ait menkul eşya, emtia senedi ya da kıymetli evrak üzerinde hapis hakkından yararlandığı gibi; acente tarafından müvekkile ait mallar sözleşme veya kanun gereği satıldığı takdirde, acente bu malların bedelini ödemekten de kaçınabilir (TTK 119/2) (Kayar, 2015: 268).

Acenteye henüz muaccel olmamış alacakları için de müvekkiline ait menkul eşya, emtia senedi ya da kıymetli evrak üzerinde hapis hakkından yararlanma hakkı tanıyan hükme yer verilmiştir. Buna göre acente müvekkil aciz hâlinde bulunduğu takdirde, acentenin henüz muaccel olmamış alacakları hakkında da hapis hakkına sahiptir (TTK 119/4) (Kaya, 2014: 273).

2.1.2.3. Ücret hakkı

Acentelik sözleşmesinde acentenin en temel hakkı ücret hakkıdır. Acentenin ücret hakkı TTK'nın 113, 114, 115 ve 116. maddelerinde düzenlenmiştir. Acentenin ücret hakkının doğması için müvekkil ile acente arasında hukuken geçerli bir acentelik sözleşmesinin bulunmalıdır (TTK 108) (Cengiz, 2011: 151). Müvekkil ile acente arasındaki acentelik ilişkisi acentenin üçüncü kişi ile hukuki işlemi bizzat yaptığı veya müvekkil ile üçüncü kişi arasında aracılık işlemini gerçekleştirdiği sırada mevcut olmalıdır (Kayar, 2015: 268).

Acentenin, acentelik ilişkisi dolayısıyla yetkili olmaması halinde; yaptığı işlemin müvekkili bağlaması ancak müvekkilin icazetine bağlıdır. Müvekkilin icazet vermemesi halinde yapılan işlem acente sorumlu olacaktır (TTK 108). Dolayısı ile müvekkil yetkisiz olan acentenin üçüncü kişi ile yaptığı sözleşmeye icazet verirse acente ücreti hak edecek icazet vermezse ücret hakkını elde edemeyecektir (Kaya, 2014: 192).

Acentenin ücreti hak edebilmesi için üçüncü kişi ile müvekkil arasında hukuken geçerli bir sözleşmenin kurulmuş olması da gerekir (TTK 108). Üçüncü kişi ile müvekkil arasında yapılan işlemin hukuka, ahlaka ve adaba aykırı veya ifasının imkânsız olması nedeniyle işlemin hükümsüz olması veya irade sakatlığı nedeniyle sözleşmenin iptal edilmesi halinde ücret hakkı da olmayacaktır (Kayar, 2015: 268).

Eğer sözleşme bir geciktirici şarta bağlanmış ise acentenin ücreti hak etmesi bu şartın gerçekleşmesi ile mümkün olabilir. Sözleşme için bozucu şartın öngörülmesi halinde ise şart gerçekleşirse acente ücret hakkından mahrum kalacaktır (Cengiz, 2011: 157).

2.1.2.3.1. Acentenin ücret hakkının doğması

Acentenin ücret hakkının hangi hallerde doğduğu TTK'nın 113. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; acentenin doğrudan veya dolaylı etkisiyle işlem kurulması, acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmış olması halinde; acente dışında birinin etkisi ile üçüncü kişilerle sözleşme kurulması, acente ilişkisinin bitmesinden sonra acentelik sözleşmesinin devam ettiği süre içerisinde ki acentenin faaliyetlerinin etkisi ile kurulan işlemler olması halinde acente ücreti hak eder. Bunun yanında acentenin aracılık etmediği veya doğrudan kurmadığı fakat müvekkil adına tahsilât yaptığı işlemler için de tahsil komisyonu adı altında ücret almayı hak ettiği görülmektedir (Cengiz, 2011: 157).

Bu hükümden anlaşıldığı üzere ücret hakkı acentelik sözleşmesinin devam ettiği sürece hak edilen ücretler ve acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra hak edilen ücretler bulunmaktadır (Kaya, 2014: 189).

2.1.2.3.2. Acentenin doğrudan veya dolaylı etkisiyle işlem kurulması

Acentelik sözleşmesinin devam ettiği sürece hak edilen ücretlerden ilki acentenin kendi çabası sonucu oluşan işlemlerden kaynaklanan ücret hakkıdır (Ülgen, 2008: 646). Buna göre acente ya doğrudan sözleşmeyi kurmakta ya da kurulmasına aracılık etmektedir. Yani müşteri ile müvekkil arasında yapılan işlem ile acentenin faaliyeti arasında sebep sonuç ilişkisi bulunmalıdır (Cengiz, 2011: 159). İkinci ücret hakkı ise acentenin kendinin doğrudan kurmadığı veya kurulmasına aracılık etmediği fakat acentenin müvekkile müşteri olarak kazandırdığı ve müvekkil ile müşteri arasında yapılan sözleşmelerden kaynaklanan ücret hakkıdır. Acente bu durumda sözleşmenin başkası vasıtasıyla kurulmuş olmasına rağmen; sözleşmenin kurulmasında kendisinin çabaları karşılığında ücret hak etmektedir (113/ 1) (Kaya, 2014: 187).

Bunların yanı sıra bir işlemin yapılmasında birden fazla acentenin etkisinin olması halinde de her bir acente ücret hak edeceklerdir. Yani bir acente işlemin yapılmasına katkı sağladığı, diğeri bizzat işlemi yaptığı için ücret isteyebilirler. Bu halde ücretin miktarı sözleşme ile tespit edilebilir. Aksi takdirde her bir acente ücretin tamamını hak edecektir (Kaya, 2014: 202).

Ayrılan acentenin yerine başka bir acentenin faaliyet yürütmesi halinde ücret hakkının nasıl çözüm bulacağı yine TTK 113/ 1' de çözüm bulmuştur. Buna göre eski acente ücreti hak etmesini sağlayacak faaliyetlerde bulunmuş ve işlem kendi acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra gerçekleşmiş ise veya müşterinin icabı sonradan ulaşılmış ise yine ücreti eski acente hak edecektir. Fakat yeni acentenin de hakkaniyet gereği ücret alması gerekiyorsa sonraki acenteye de uygun bir pay verilmelidir (Cengiz, 2011: 159).

2.1.2.3.3. Acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmış olması

Acenteye belli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılmış olması halinde kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresi içinde yapılan işlemler içinde acente ücret hak etmektedir. Bu halde acentenin işlemin yapılmasında hiçbir katkısının olması aranmamakta tamamen kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresi ile müvekkilin işlem yapması yeterli görülmektedir (Ülgen, 2008: 646). Bu ücret hakkının acentenin görevini yapmadığı iddia edilerek müvekkil tarafından geri çevrilmesi dahi mümkün değildir. Acentenin görevini yapmaması müvekkile sadece sözleşmeyi haklı nedenle fesih ve uğranılan zararın tazmin edilmesi haklarını verir (Kaya, 2014: 206).

Acentelik sözleşmesinin tarafları sadece acentenin faaliyetlerinin sonucu ücret hak edeceği hususunda anlaşmaları da mümkündür.

2.1.2.3.4. Acente ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler

Acente ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlem olması halinde acente işleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa ücret hakkına sahiptir (113/ 3- a). Bu hükme göre acente işlemin kurulmasında aracılık etmiş olmalı veya işlemin yapılması kendi çabasına bağlanabilmeli ve işlem acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulmuş olmalıdır. Ne kadar sürenin uygun süre olduğu her olaya göre ayrıca değerlendirilmelidir (Cengiz, 2011: 159).

Acentelik ilişkisi bitmeden üçüncü kişinin icabı müvekkile ulaşmakla birlikte; müvekkil ile üçüncü kişi arasında işlemin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra kurulması halinde de acente ücret hakkına sahiptir. TTK 113/ 1 de icabın acente ilişkisinin sona ermesinden sonra müvekkile ulaşması halinde ücret hakkı düzenlenmiş, 113/3-a da ise acentelik ilişkisi bitmeden üçüncü kişinin icabının müvekkile ulaşması halinde ücret hakkı düzenlenmiştir. Önceki ve sonraki acentelerin işlemin kurulmasında payları varsa hakkaniyet gereği sonraki acenteye de ücret payı verilebilecektir (113/3) (Kaya, 2014: 219).

2.1.2.3.5. Acente, müvekkilinin talimatına uygun olarak tahsil ettiği paralar için tahsil komisyonu isteyebilir

Acentenin müvekkil adına sözleşmelerin kurulmasında ister aracılık etmiş olsun isterse de bizzat yapmış olsun bu sözleşmelerden doğan alacakları bizzat tahsil etme yükümlülüğü yoktur. Bu nedenle kendi katkısı olsun veya olmasın bedelini tahsil ettiği bütün işlemler için ayrıca ücret hak eder. Tahsil yetkisinin açık veya zımni olarak verilmesinin bir önemi yoktur. Fakat taraflar tahsil işlemlerinden dolayı ücret ödenmeyeceğini de kararlaştırabilirler (Kaya, 2014: 220).

2.1.2.3.6. Ücrete hak kazanma zamanı

Ücretin kazanılma anının tespiti bakımından TTK 113/1 ve 114. maddelerinin incelenmesi gerekmektedir. TTK 113/1' e göre acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebileceği; TTK 114/1 de ise acentenin kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanacağı belirtilmektedir. Buna göre ücret hakkının doğması üçüncü kişi ile müvekkil arasında sözleşmenin ifa edilmiş olması gerekmektedir (Cengiz, 2011: 159).

İfa edilmiş olmayı müvekkil ve müşteri açısından farklı değerlendirmek gerekir. Müvekkilin ifada bulunması halinde müşterinin de ifada bulunup bulunmayacağı bozucu şartına bağlı olarak ücret kazanılmalı (Ülgen, 2008: 647); müşterinin ifada bulunması halinde ise hiçbir şart olmaksızın ücret kazanılmalıdır. Kısmi ifa halinde de ifa oranında ücret hakkı doğar (Kaya, 2014: 224).

Müşterinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir (TTK 114/2). Müşterinin ifada bulunmayacağı kesinleşmesi ile ücretin elde edilmesi hususunda ki bozucu şart gerçekleşmiş olur ve ücret hakkı ortadan kalkar. Müşterinin sözleşmeye uygun olmayan ifa teklifi de ifada bulunmama olarak değerlendirilmelidir. Yani ifa tam ve eksiksiz gerçekleştirildiğinde ücret hakkı doğar. Müşterinin işlemi yerine getirmeyeceğinin kesinleşmesi açılan dava veya başlatılan icra takibi ile anlaşılabilirdiği gibi, müşterinin borç ödemediği aciz duruma düşmesi gibi hallerle de anlaşılabilir (Kaya, 2014: 229).

2.1.2.4. İnhisar (Tekel) hakkı

Acente kendisine tanınan yer veya bölgede faaliyetini tekel hakkına sahip olarak yürütür (İmregün, 2005: 134). İnhisar (tekel) hakkı TTK 104. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hüküm ile hem tacire hem acenteye yükümlülükler getirilmiştir. Buna göre yazılı olarak aksi kararlaştırılmadıkça, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı ile ilgili olarak birden fazla acente atayamayacaktır (İmregün, 2005: 134). Hükümden anlaşıldığı üzere tekel hakkı acentelik sözleşmesinin kurulmasıyla var olan bir hak olup; aksi ancak yazılı olarak kararlaştırılmak suretiyle ortadan kaldırılabilir. İnhisar hakkının kanunda belirtilen ‘aynı zamanda ve aynı yer veya bölge içinde aynı ticaret dalı’ ifadesinden zaman, bölge ve faaliyet konusuna ilişkin sınırları olduğu da görülmektedir (Kaya, 2014: 276). Buna göre inhisar hakkı acentelik sözleşmesinin kapsadığı bölge içinde, faaliyet alanı ile bağlı ve acentelik sözleşmesi süresince geçerli olduğu kabul edilen bir haktır (İmregün, 2005: 134).

İnhisar hakkı acenteye kendisinin faaliyet alanı olarak belirlenen yerde tacir veya tacir adına hareket eden bir başka kişi tarafından işlem yapılması halinde acenteye ücrete hakkı vermesine rağmen; bu hakkın yazılı olarak kaldırılması veya acentenin bu tür uygulamalara karşı sessiz kalması halinde bu ücret hakkından feragat ettiği anlamı çıkacaktır. İnhisar hakkının ihlali karşısında acentenin yapılan işlemlerden dolayı ücret isteme hakkının yanında sözleşmeyi fesih ve tazminat talep etme hakkı da vardır (Kaya, 2014: 277).

2.1.2.5. Denkleştirme tazminatı

Denkleştirme tazminatı acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin bulduğu yeni müşterilerden müvekkilin önemli menfaatler elde etmesi halinde acenteye tanınan bir haktır (İmregün, 2005: 137; Aybar, 2013: 187). Bu hak TTK 122. maddede düzenlenmiş olup; buna göre, acentenin faaliyetleri sonucu müvekkile müşterilerin kazandırılmış olması ve bu müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyor olması halinde ve hakkaniyet gereği belirli bir ücret ödenmesi uygun olduğu takdirde talep edilebilecektir.

Türk Ticaret Kanunu’da da kaynaklık eden İsviçre hukukunda denkleştirme tazminatı OR Art. 418u hükmünde düzenlenmektedir. İsviçre öğretisinde, bir müşteri çevresinden ancak, “*acentenin sözleşme sona erdiğinde sadece müşteri adreslerini değil, aynı zamanda müvekkilin ciddi bir çaba göstermeksizin, ister müşteriler tarafından kendiliğinden sipariş verilmesi suretiyle, isterse sonradan atanan acentenin, zahmetsizce önceki acente faaliyetlerini devam ettirmesi suretiyle işlerini yürüttüğü, bir müşteri stoğu bırakması halinde söz edilebileceği*” kabul edilmektedir (Bühler, 2000, 418u, Kn. 24)

Acentelik sözleşmesinin müvekkilce acentenin kusuru sebebiyle müvekkil tarafından sona erdirilmesi veya haklı bir sebep olmaksızın acente tarafından sona erdirilmesi hallerinde acenteye denkleştirme isteminde bulunma hakkı tanınmamıştır (İmregün, 2005: 137; Aybar, 2013: 175).

Denkleştirme tazminatı acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülebilir. Denkleştirme tazminatı olarak talep edilecek miktarda acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşmamak kaydıyla hesaplanır. Sözleşme süresi daha az sürmüştü de faaliyetin devamı sırasındaki ortalama göre hesaplama yapılacaktır (Kaya, 2014: 355).

3. Franchise alanın hakları ve borçları

Franchise sözleşmesi; franchise alan ile franchise veren arasında bir mal veya hizmetin sürümü veya dağıtımını konusunda ki sürekli bir sözleşmedir. Franchise sözleşmesi ile franchise veren ürettiği mal veya hizmetleri belirli bölgede; gayri maddi mal ve değerleri kullanarak sürümünü yapma hakkını franchise alana devretmeyi üstlenir. Aynı zamanda mal veya hizmetlerin pazarlanmasını sağlamak amacıyla, franchise veren bir organizasyon kurma, franchise alanların bu organizasyona katılımını sağlama ve mal ve ürünlerin tanıtımını sağlamakla yükümlüdür (Eren, 2015: 898).

Franchise alanda franchise verene ücret ödemek ve mal veya hizmetin sürümünü artırmayı, eğitimlere katılmayı, faaliyet sürecinde edindiği bilgi ve tecrübeleri franchise verenle paylaşmakla yükümlüdür. Ayrıca franchise verenin pazarlama ilkelerine ve vereceği talimatlara uygun davranmakla yükümlüdür (Eren, 2015: 898).

Franchise sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. franchise veren bu sözleşme ile işin yönetimi ve organizasyonu ile bilgi ve destek vermekte, franchise alan da sözleşmede belirlenmişse organizasyona katılım ve franchise verenden tedarik edilecek demirbaş ve tüketim mallarının ücretini ödemek bunlara ek olarak franchise verenin talimatlarına uymak ve mal veya hizmetin sürümü hususunda çaba sarf etmekle yükümlüdür (Eren, 2015: 898).

Franchise veren ile franchise alanlar arasında dikey bir işbirliği içinde, ortak pazarlama ve rekabet birliği oluşturmak suretiyle ortak menfaat sağlanmaktadır (Avrasi, 2000: 138).

3.1. Franchise alanın hakları

3.1.1. Sözleşme öncesi franchise veren tarafından aydınlatılma hakkı

Franchise veren ve franchise alanı amaçladıkları hedefleri, tarafların üstleneceği borçların kapsamı ve hedeflerin gerçekleştirilebilirliği hakkında yeterince bilgilendirmeyi yapmakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde sözleşme öncesi görüşmelerde ki kusur nedeniyle franchise veren sorumlu olur (Eren, 2015: 898).

3.1.2. Gayri maddi malları kullanma ve bunlardan yararlanma hakkı

Franchise sözleşmesine konu mal veya hizmetlerle ilgili gayri maddi malları franchise alanın kullanma ve yararlanma hakkı vardır. Bu hakkın kapsamına, patent, marka, ticaret unvanı, işletme adı ve tanıtıcı unsurlar girer. Bunun yanında franchise alan tarafından malların üretimi, satımı, hizmetlerin sunumu ayrıca işletme organizasyonu ve idareye ilişkin faaliyetler hakkında teknik ve ticari bilgi, beceri ve tecrübelerin de kullanılmasının sağlanması gerekmektedir (Eren, 2015: 898).

3.1.3. Franchise veren tarafından korunma ve desteklenme hakkı

Franchise veren franchise alanın işletmesinin kurulmasına, yerinin belirlenmesine, büyüklüğüne, kurulması için gerekli işlemler, çalışanların seçime ve eğitilmesine, pazar araştırması ve işletme faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli yardımda bulunması gerekir (Eren, 2015: 899). Franchise veren franchise alanlarla birlikte ortak menfaat sağlama amacı ile faaliyetin yürütüldüğü alanlarda ortak imajın oluşturulması, korunması, mal veya hizmetlerin tanıtımının yapılmasından sorumludur. Böylece hem bütün yer ve bölgeleri kapsayacak ortak imaj ve tanınmışlık sağlanmış; hem de müşteri çevresine kalite

taahhüdünde bulunulmuş olacaktırlar. Bunun yanında yöresel mahiyette yapılacak reklam söz konusu ise bundan franchise alan sorumlu olmaktadır (Eren, 2015: 900).

3.1.4. Teslim alma hakkı (franchise verenin teslim borcu)

Mal veya hizmetlerin sürümüne ilişkin kullanılması gereken malzemelerin her zaman franchise veren veya franchise verenin göstereceği yerden alınması hususunda bir yükümlülük yoktur. Franchise sözleşmesinde böyle bir yükümlülük getirilmiş ise franchise alanın belirlenen malzemeleri franchise veren veya franchise verenin göstereceği yerden alınması her iki taraf içinde bir yükümlülüktür. Böyle bir yükümlülük olması halinde franchise veren bu malzemeleri temin etme ve franchise alana teslim etmekle yükümlüdür (Avrasi, 2000: 150).

3.1.5. Belli bir bölgede tekel hakkı

Franchise sözleşmelerinde franchise alana sözleşme konusu faaliyeti belirli bir yer veya bölgede yürütme hak ve yetkisinin verildiği görülmektedir. Sözleşme ile franchise alana belirli bir yer veya bölgede tek başına faaliyette bulunma hakkı verilmiş ise bu halde franchise veren belirlenen yer veya bölgede başka bir kişinin faaliyette bulunmasına izin vermemeli ayrıca kendisi de mal veya hizmetin sürümüne ilişkin üçüncü kişilerle sözleşme yapmamalıdır (Eren, 2015: 898).

3.1.6. Denkleştirme istemi

TTK. 122. maddesinde acente sözleşmesinin sona ermesi halinde istenecek denkleştirme tazminatına ilişkin düzenlemenin 5. fıkrasında *'Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır'* kuralına yer verilerek denkleştirme tazminatının tek satıcılık gibi tekel hakkı veren benzer sözleşmelere de uygulanması sağlanmıştır. Buna göre franchise sözleşmesi ile tekel hakkının verildiği hallerde sözleşmesinin sona ermesinden sonra hakkaniyet gerektiriyorsa franchise alanın da denkleştirme tazminatı alması mümkündür. Kanun metninde tekel hakkı veren sözleşmelerden bahsedilmesinden dolayı, tekel hakkı vermeyen sözleşmelerde denkleştirme isteme hakkının doğrudan verildiği görülmektedir (Aybar, 2013: 196).

Franchise sözleşmesinde denkleştirme tazminatı bakımından, aşağıda incelenecek olan tek satıcılık sözleşmesinden farklı bir yaklaşım isabetli olacaktır. Zira bu sözleşmede franchise alanın müşteri çevresi oluşumundaki etkinliği, tek satıcılığa nazaran prensip olarak daha baskındır. Nihayetinde hakkaniyet kriterinden hareketle denkleştirme tazminatı istenip istenemeyeceği tayin edilecek olmakla birlikte, franchise alanın teknik bilgi kullanımı şekillendirilmede personel üzerindeki denetim ve etkinliği, müşteri portföyünün oluşumunda daha fazla katkısının olduğunu göstermektedir.

3.2. Franchise alanın borçları

3.2.1. Ücret ödeme

İki tarafa borç yükleyen franchise sözleşmesinin franchise alana yüklediği ilk ve en temel borç ücret ödeme borcudur. Bu sözleşme ile ödenmesi gereken iki tür ücret söz konusudur. Bunlardan ilki giriş ücreti olarak adlandırılan ve organizasyona katılmaya ilişkin olup; sözleşme ile tanınan hakları kullanabilmek için ödenen tek seferlik ücrettir. Bu ücret organizasyonun kurulması için yapılan harcama ve çabalar, maddi olmayan malların kullanılması ve eğitim ve bilgi aktarımı karşılığı olarak alınan ücrettir. İkincisi ise faaliyete devam edildiği sürece elde edilen ciro veya kar için belirlenen dönemsel aralıklarla ödenen ücrettir. İlk ücret tipinin ödenmesi sisteme dâhil olmakla ilgili bir ücret ödemesi iken; ikincisi tamamen elde edilecek ciro ve kar ile ilgilidir. Dolayısıyla ödenmesi gereken ikinci ücrette hem franchise veren ve diğer franchise alanlar arasında oluşturulmaya çalışılan ortak imaj, rekabet birliği ve ortak menfaat sağlama amacını gerçekleştirme çabasının hem de bireysel olarak franchise alanın çabasının sonucudur (Eren, 2015: 912).

3.2.2. Sözleşme konusu mal veya hizmetlerin sürümünü yapma ve artırmak için faaliyette bulunma

Franchise alanın sözleşmeden doğan diğer temel borcu sözleşme konusu mal veya hizmetlerin sürümünü yapma ve artırmak için faaliyette bulunmaktır. Bu yükümlülük altında birçok unsurdan bahsedilebilir (Avrasi, 2000: 147).

Bunlardan ilki gayri maddi malların kullanımına ilişkindir. Gayri maddi malların kullanılması franchise alan için hem bir hak hem de borçtur. Sözleşmenin kurulması ile franchise veren ile franchise alanlar arasında oluşturulan rekabet birliği ve ortak imaj ve ortak menfaatlere ulaşılması amacı gayri maddi malların kullanılmasını zorunlu kılar. Bu nedenle sözleşmede ayrıca yer verilmemiş olsa da gayri maddi malların kullanılması asli bir borçtur (Eren, 2015: 913).

Franchise alanın franchise verenin talimatlarına uyma ve kontrollerine katlanması da gerekmektedir. Tabii ki uyulması gereken emir ve talimatlar kanuna aykırı olmayan ve sözleşme içeriğine uygun talimatlardır. Franchise verenin talimatlarını, sunulan mal ve hizmetin üretimi, kullanılacak malzemenin seçimi rekabet birliği ve ortak imaj oluşturulması için belirlenen unsurlar hakkında ki talimatlar olarak anlamak gerekmektedir (Eren, 2015: 911).

Franchise veren tarafından belirlenen ilkelere ve verilen talimatlara uyulup uyulmadığı hususunda denetim yapılması da mümkündür. Franchise alan yapılacak denetimlere de katılmak zorundadır. Bu yükümlülük sözleşmede yazılmasına gerek olmaksızın yerine getirilmesi gereken franchise sözleşmesinin doğal nitelikteki yükümlülüklerinden biridir (Eren, 2015: 911).

3.2.3. Rekabet etmeme

Franchise sözleşmesinde franchise alan ve franchise verenin yanı sıra organizasyona dâhil olan diğer franchise alanların da ortak çıkarı amaçlandığından, ortak çıkarın sağlanması ve korunması amacına aykırılık oluşturacak organizasyona karşı rekabet sözleşmenin asıl amacına aykırılık oluşturacaktır. Bu nedenle franchise alan, franchise verenin kurmuş olduğu organizasyona karşı sözleşme devam ettiği sürece rekabet etmemelidir. Franchise alanın bu yükümlülüğü franchise sözleşmesinde ki mal veya hizmetlerle rekabet oluşturacak mal veya hizmetleri kapsar. Franchise alanın rekabet oluşturacak eylemleri kendi nam ve hesabına yapmaması veya başka bir işletme adına bu faaliyette bulunmamasını gerektirir (Eren, 2015: 912).

3.2.4. Sır saklama borcu

Franchise verenin franchise alana üretim, pazarlama ve diğer hususlarda vermesi gereken eğitim ile franchise alan birçok sır niteliğinde bilgiye sahip olmaktadır. Franchise sözleşmesi dolayısı ile elde ettiği sırların saklanması yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük sözleşmede yer verilirse dahi franchise verene ve bütün organizasyona karşı olan sadakat borcunun zorunlu bir sonucudur (Eren, 2015: 913).

Franchise alanın sözleşmeden doğan yükümlülüklerini bizzat yerine getirmesi; başkasına devredememesi

Franchise alanın işletmesinde kendi çalışanlarının olması mümkündür. Fakat sözleşmede açıkça belirtilmemişse sözleşmeden doğan yükümlülüklerini başkasına devredemez. Master franchising veya yavru franchising sözleşmelerinde üçüncü kişilerle bu tür sözleşmenin kurulması açıkça öngörülmektedir. Bunların dışında ancak açıkça sözleşmede öngörülmesi veya franchise veren tarafından icazet verilmesi halinde yükümlülüklerin başkasına devri mümkündür (Avrasi, 2000: 148).

Franchise verene ait sistemin kullanılmasına ilişkin talep hakkı mahiyeti gereği temlikli mümkün olmayan bir haktır. Aksi takdirde aralarında sözleşme olmayan franchise veren ile üçüncü kişi

birbirlerinden sisteme dâhil olma ve sisteme dâhil olma sonucu oluşan yükümlülüklerin yerine getirilmesini isteme hakkına sahip olurlardı (Avrasi, 2000: 149).

Franchise alanın malları ve gerekli malzemeleri franchise verenden alması

Franchise alanın malları ve gerekli malzemeleri franchise verenden almasına ilişkin yükümlülük asli bir yükümlülük değildir. Franchise veren ve franchise alan mal veya hizmetler ve bunların sürümü için gerekli malları ve malzemeleri franchise verenden veya göstereceği kişiden alması hususunu sözleşme ile belirlemektedirler. Bu yükümlülük zorunluluk taşımamakta ancak sözleşme ile belirlenmektedir (Eren, 2015: 911). Sözleşme ile kararlaştırılmışsa franchise alanın söz konusu malları franchise verenden veya onun belirteceği yerden alması, ortak imaj, ortak pazarlama ve rekabet birliği ve ortak menfaat sağlama amacının sonucudur.

Sözleşme ile böyle bir yükümlülük getirilmesi halinde; dağıtım franchisinginde, franchise alan malları kendisi üretmemekte franchise verenden veya onun göstereceği kişi veya kişilerden almaktadır. Ürün franchisinginde ise franchise alan sürümü yapılacak ürün için gerekli malları yine franchise verenden veya onun göstereceği kişi veya kişilerden alır. Hizmet franchisinginde franchise alan hizmetin sürümü için gerekli maddeleri yine franchise verenden veya onun göstereceği kişi veya kişilerden alır (Eren, 2015: 906).

4. Tek satıcılığın hakları ve borçları

Tek satıcılık sözleşmesi; sözleşme serbestisi ilkesi çerçevesinde uygulamanın ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuş bir sözleşme tipidir (Altınok, 2009: 468).

Tek satıcılık sözleşmesi; yapımcı ile tek satıcı arasında sürekli olarak kurulan hukuki ilişkiyi düzenleyen; yapımcının belirli bir yer veya bölgede ürünlerini tek satıcı tarafından tekel hakkına sahip olacak şekilde kendi nam ve hesabına satmak üzere tek satıcıya sürekli olarak göndermeyi; tek satıcının da belirlenen bölgede bu ürünlerin pazarını artırmak için faaliyette bulunmayı üstlendikleri çerçevede bir sözleşmedir (Eren, 2015: 954). Taraflar bu çerçeve sözleşme ile aralarında bu sözleşmeye bağlı olarak sonradan kurulacak münferit sözleşmelerin ana çerçevesini belirlerler (Yeşiltepe, 2007: 175; Altınok, 2009: 468).

4.1. Tek satıcının hakları

4.1.1. Düzenli biçimde mal teslim edilmesi

Tek satıcılık sözleşmesi ile yapımcı belirlenen bölgede tek satıcının faaliyetleri sonucunda ürünlerinin pazara sürümünü sağlamakta, tek satıcı da üreticiye ait ürünlerin o bölgede sadece kendisi tarafından pazara sürülmesi hakkını almaktadır (Eren, 2015: 960).

Tek satıcılık sözleşmesinde, tek satıcının gelir elde edebilmesi yapımcı ile yaptıkları sözleşme kapsamında belirlenen ürünlerin kendi nam ve hesabına satması sonucunda yapımcıdan aldığı ve müşteriye sattığı fiyat farkına bağlıdır. Bu durum sürekli bir ilişki kurulmasını gerektirir. Dolayısıyla tek satıcılık sözleşmesinin doğal gereği olarak yapımcı tarafından tek satıcıya düzenli olarak mal teslim edilmesi gerekmektedir (Yeşiltepe, 2007: 172; Altınok, 2009: 468).

4.1.2. Sözleşme bölgesinde tekel hakkı

Tek satıcılık sözleşmesi irade serbestisi ilkesi çerçevesinde kurulmaktadır. Buna rağmen taraflar bu sözleşmenin her unsurunu kendileri belirleyememektedirler. Tek etkili satıcılık sözleşmesi ile üretici, belirlenen bölgede münhasır satış hakkını tek satıcıya devretmektedir. Tekel hakkı tek satıcılık sözleşmesinin asli unsurudur bu nedenle sözleşmeyle bile aksinin kararlaştırılması mümkün değildir. Tekel hakkının kapsamına yapımcının belirlenen sözleşme bölgesinde kendisi satış yapamayacağı gibi üçüncü kişilerin de sözleşme konusu ürünlerin satışını yapmasına izin vermemek de girer. Tekel hakkı

olan tek satıcı belirlenen bölgede kendisi ile rekabet edilmeksizin satış yapacak, bunun karşılığında üreticide ürünlerinin pazarlanmasını sağlayacaktır (Eren, 2015: 956; Altınok, 2009: 468).

4.1.3. Denkleştirme istemi

TTK. 122. maddesinde acente sözleşmesinin sona ermesi halinde istenecek denkleştirme tazminatına ilişkin düzenlemenin 5. fıkrasında ‘Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır’ kuralına yer verilerek denkleştirme tazminatının tek satıcılık sözleşmelerinde de uygulanması sağlanmıştır. Buna göre tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesinden sonra hakkaniyet gerektiriyorsa tek satıcılarında denkleştirme tazminatı alması mümkündür.

İsviçre hukukunda, denkleştirme tazminatına ilişkin düzenlemenin tek satıcılık hakkında kıyasen uygulanması, yargısal içtihatlarda kabul edilmemektedir (Bühler, (2000) 418u Kn. 67 f.). Öğretide ise konu hakkında tartışma bulunmaktadır (age. 67 f.). Alman hukukunda da tek satıcı bakımından düzenleme yapılmamakla birlikte, hâkim öğreti ve içtihatlarda, İsviçre’den farklı olarak acentenin denkleştirme tazminatına ilişkin hükmün tek satıcı (Vertragshändler) bakımından da uygulanacağı kabul edilmektedir (von Hoyningen-Huene, (2016), § 89b, Kn. 18). Türk hukukunda mesele açık şekilde düzenlenmiş olmakla birlikte (Bkz. TTK m. 122/son), tek satıcının yürüttüğü faaliyet sonucunda süreklilik arz eden bir müşteri çevresine hitap edip etmediği sorunu, tazminat talebi hakkı açısından tereddüt uyandırmaktadır. Zira tek satıcının ya da acentenin, “devam eden talebi” bulunmayan mal ya da hizmetlerden ötürü, kullanabileceği bir müşteri çevresi olamaz (Mathys, (2016), 418u Kn. 10). Mesela markalı elbiseler bakımından mevcut kabul edilen talep sürekliliği, benzin satışı bakımından mevcut kabul edilmemektedir (örnek Mathys, age. Rn. 10). Kanaatimizce tek satıcılık ilişkisinin mevcut olduğu her durumda, acenteliğe benzer tekel hakkını havi bir ilişkinin mevcut olmasından hareketle denkleştirme tazminatı talep hakkının mevcudiyeti peşinen kabul edilmemelidir. Bu tür durumlarda yasada aranılan hakkaniyet koşulu bir hareket noktası olarak kabul edilmelidir. Somut olay çerçevesinde, gerçekten tek satıcının oluşturduğu müşteri portföyünden yararlanmanın mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir. Buna olumsuz cevap verildiğinde, zaten tazminat talep hakkı da himaye edilmeyecektir. Buna karşın aksi durumda, tazminat hakkı kabul edilecek, bundan sonra bu hakkın tutarının ne olduğu markanın tanınmışlığı, tüzel kişi satıcının etkinliği, sözleşme sonrasında rekabetin mevcut olup olmadığı gibi kriterler dikkate alınarak değerlendirilebilecektir.

4.2. Tek satıcının borçları

4.2.1. Alım ve bedeli ödeme yükümlülüğü

Tek satıcı üretici veya sağlayıcının ürünlerinin pazarlanması hususunda temel bir yükümlülük üstlenmekte, bu yükümlülüğü yerine getirirken yaptığı işlemleri kendi nam ve hesabına yapmaktadır. Bu çerçevede sözleşmenin yerine getirilmesi için genel esasları önceden tek satıcılık sözleşmesi ile belirlenen üretici veya sağlayıcı ile tek satıcı arasında birçok satım sözleşmesi yapılmaktadır. Tek satıcı bu sözleşmeler nedeniyle kendisine teslim edilmiş malların bedellerini ödeme yükümlülüğünü de üstlenmiş olur. Malların ücreti, ödeme zamanı, miktarı ve sair hususlar sözleşme ile düzenlenir (Altınok, 2009: 469).

4.2.2. Sürümü artırmak için faaliyette bulunma yükümlülüğü

İki tarafa borç yükleyen tek satıcılık sözleşmesinin tek satıcı her ne kadar pazarlama işlemlerini kendi nam ve hesabına yapmakta, dolayısıyla üreticiden aldığı ürünlerin pazarlanıp pazarlanmamasından kendisi kar ve zarar etmekte ise de; tek satıcılık sözleşmesinde ki temel düşüncesinin üreticinin de ürünlerinin mümkün olduğu kadar daha fazla pazarlanmasını sağlanmasıdır. Böylelikle hem üreticinin hem de tek satıcının gelir elde etmesi amaçlanmaktadır (Yeşiltepe, 2007: 180).

Tek satıcılık sözleşmesinde ki karşılıklı menfaate dayanan bu temel amaç sözleşmenin taraflarına birbirlerini destekleyici yükümlülükler getirmektedir (Altınok, 2009: 468). Bu yükümlülüğün sınırları taraflar arasında yapılacak sözleşme ile belirlenir. Sözleşmede hüküm bulunmaması halinde yükümlülüklerin sınırları kendisi de tacir olan tek satıcının basiretli iş adamından beklenen özen yükümlülüğüne göre tayin edilir (Eren, 2015: 961). Tek satıcı bakımından en temel yükümlülüklerden biride kendisinin satışında menfaati olan yapımıcının ürünlerinin pazarlanması konusunda çaba harcamasıdır. Tek satıcılık sözleşmesi ile üretici tek satıcıya mallarıyla ilgili belirli bir bölgede tekel hakkı tanırken, tek satıcının da buna karşılık üreticiden mümkün olduğu kadar çok miktarda ürün alarak pazarlaması beklenmektedir. Bunun sağlanması için sözleşmeye asgari miktarda alım borcu kararlaştırılabilmektedir (Eren, 2015: 962).

4.2.3. Bilgi verme yükümlülüğü

Tek satıcılık sözleşmesi ile üretici belirli bir bölgede tek satıcının sürekli pazarlama amacıyla tekel olarak ürün teminini konu edinildiğine göre, tarafların bunu sağlama konusunda yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekir. Bu bakımdan tek satıcı sözleşme ile belirlenen faaliyet gösterdiği bölgede ürünlerin pazarlanması, müşteri çevresinin ekonomik durumları ve eğilimleri hakkında bilgi vermesi gerekir.

4.2.4. Yapımıcının talimatlarına uyma yükümlülüğü

Kendi nam ve hesabına çalışan tek satıcının hizmet sözleşmesinde olduğu gibi işçi-işveren ilişkisinden kaynaklanan talimatlara uyma yükümlülüğü kesinlikle yoktur. Tek satıcı bağımsız bir tacirdir, kendi nam ve hesabına faaliyet yürüttüğünden üreticiden kural olarak emir ve talimat almaz (Yeşiltepe, 2007: 176).

Bunun yanında üretici ile tek satıcının sözleşme konusu ürünlerin pazarlanmasına bağlı ortak menfaatleri olduğu da şüphesizdir. Bu gerekçe ile yapımıcının bütün satış bölgelerinde satışların belirlenen rekabetçi koşullar ve markanın değerinin muhafaza edilmesini isteme hakkı vardır. Bu gaye ile tek satıcıya faaliyetin yürütülmesine ilişkin çok sınırlı nitelikte olmak kaydıyla bazı talimatlar verebilmelidir (Altınok, 2009: 469). Verilecek talimatların tek satıcının kendi işletmesini yönetmek hususunda ki bağımsızlığını ihlal etmemesi gerekir.

4.2.5. Rekabet etmeme borcu

Tek satıcı sözleşme ile belirlenen bölgede sözleşme konusu ürünlerle rekabet içinde olan ürünlerin pazarlamasını yapamaz. Rekabet yasağına ilişkin sözleşme ile düzenleme yapılması mümkün ise de, sözleşmede bu husus da bir düzenleme olmasa dahi tek satıcının rekabet etmemesi gerekir. Bu borç sözleşme ile belirlenen bölgede ürünlerinin sürekli olarak pazarlanması için çaba harcayan yapımıcının menfaatlerinin de koruması yükümlülüğünün sonucudur (Eren, 2015: 961).

5. Acente, tek satıcı ve franchise alanın hakları ve borçları yönünden karşılaştırılması

Acentelik, tek satıcılık ve franchise sözleşmeleri birçok unsurlarında olduğu gibi haklar ve borçları yönünden de birbirlerine benzer ve farklı özellikler taşımaktadırlar.

Acente sözleşmeleri müvekkil adına yapmakta iken tek satıcı ve franchise alan sözleşmeleri kendi nam ve hesaplarına yapmaktadırlar. Bunun sonucu olarak acente aracılık ettiği veya müvekkil adına kurduğu sözleşmelerden komisyon ücreti almalarına karşın; tek satıcı ve franchise alan kendi nam ve hesaplarına yaptıkları sürümden gelir elde etmektedirler.

Ayrıca franchise alan gayri maddi mallardan yararlanabilmek için franchise verene ücret ödemektedir.

Bunun yanında franchise alan üretimde veya sürümde kullanılacak malzemeyi franchise verenden alacaksa yine bunlar için ücret ödemek zorundadır. Aynı şekilde tek satıcı da üreticiden aldığı ürünler için ücret ödemektedir. Fakat acentenin aldığı bir mal veya ürün olmadığından ücret ödemesi de söz konusu değildir.

Hem acente, hem tek satıcı hem de franchise alan kural olarak tekel hakkına sahiptirler. Bu hak acente bakımından ve franchise alan bakımından ortadan kaldırılabilirken tek satıcılık bakımından bu mümkün değildir.

Hem acente, hem tek satıcı hem de franchise alan sözleşmelerinde taraf oldukları kişi ile rekabet etmeme yükümlülüğündedirler.

Hem acentenin hem tek satıcının hem de franchise alanın sözleşmenin sona ermesinden sonra koşulların taşınması halinde denkleştirme tazminatı alma hakları vardır.

Acente müvekkilin işlerini görme, tek satıcı üreticinin ürünlerini pazarlama ve franchise alan franchise verenin mal ve hizmetlerinin sürümünü yapmak konusunda çaba harcamak zorundadırlar.

6. Sonuç

Acentelik sözleşmesinden farklılıkları olmakla birlikte birçok benzerlikte gösteren ve sözleşme serbestisi ilkesi çerçevesinde piyasa ihtiyaçları ile şekillenerek gelişmekte olan tek satıcılık ve franchise sözleşmeleri gittikçe daha çok uygulama alanı bulmaktadır. İki sözleşme de daha sonra yapılacak sözleşmelerin ana hatlarını belirleyen çerçeve sözleşmelerdir.

Franchise sözleşmelerinde franchise alanın, üretilen mal ve ya hizmetlerin piyasaya sürümü, pazarlanması ve pazar alanının genişletilmesi borçları vardır. Franchise veren ise franchise alana belirli bir bölgede tekel hakkı tanıyarak veya başkalarıyla birlikte kendisine ait marka, işaret, amblem, ticaret unvanı ve işletme adını kullanarak ürün üretme, pazarlama veya hizmet sunma yetkisi verir. Ayrıca yönetim ve organizasyonun sağlanması için eğitim, bilgi ve destek sağlar.

Tek satıcılık sözleşmesinde de, yapımcı kendisi tarafından üretilen malların, belirli bir bölgede tekel hakkına sahip olarak satılması için tek satıcıya teslimi borcunu üstlenir. Tek satıcıda malları kendi nam ve hesabına satmayı, malların bedelini ödemeyi ve satım miktarını artırmayı üstlenir.

Hak ve borçları bakımından birbirleriyle ortak ve ayrışan yönleri bulunan üç sözleşme türü de mal ve hizmetlerin pazara sunulması alanında sıklıkla uygulanmaktadır. Acentelik sözleşmesi, tek satıcılık ve franchise sözleşmeleri arasında yasal düzenleme alanında ise büyük farklılık oluşmuş durumdadır. Acentelik sözleşmesinde tarafların hak ve yükümlülükleri detaylı olarak düzenlenmiştir. Fakat tek satıcılık ve franchise sözleşmelerine ilişkin yasal düzenleme neredeyse yok denecek boyuttadır. Franchise sözleşmeleri yasal olarak düzenlenmiş isimli sözleşmelerin unsurlarını içerebildiği gibi isimsiz sözleşmelerinde unsurlarını da içerebilmektedir. Dolayısıyla franchise sözleşmeleri kendine özgü isimsiz bir sözleşmedir. Bu sözleşmelerin içeriği sözleşme taraflarının iradesiyle doldurulmaktadır. Mal ve hizmetlerin üretimi, satım ve pazarlanması alanında bu kadar geniş uygulama alanı bulan franchise ve tek satıcılık sözleşmeleri alanında acente sözleşmesinde olduğu gibi yasal boşluğun doldurulması sözleşmelerin genel çerçevesinin belirginleşmesini sağlayacaktır.

Bu durum acentelik sözleşmesinde olduğu gibi tek satıcılık ve franchise sözleşmelerinin taraflarının da hakları ve borçlarının sadece sözleşme ile güvenceye alınmasından ziyade, kanuni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Giderek daha geniş uygulama alanı bulmasına rağmen tek satıcılık ve franchise sözleşmelerine ilişkin Türk Ticaret Kanunu'nun sadece 122/5 fıkrasında denkleştirme istemine ilişkin düzenlemede tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşmelerde de denkleştirme talep edilebileceği düzenlemesine yer verilmiştir. Bu yasal düzenlemenin tek başına bu alanda yasal düzenleme gereksinimini karşılaması mümkün değildir. Fakat bahsi geçen yasal düzenleme, bu tür ilişkilerde peşinen denkleştirme tazminatının kabulü gerektiği anlamına gelmemektedir. Hakkaniyet kriteri çerçevesinde, karşı tarafın yararlanabileceği bir müşteri portföyünün oluşup oluşmadığı her üç ilişkide de kontrol edilmelidir. Gerçi sözleşmelerin konusu itibarıyla yasal bir

sınırlandırma bulunmamaktadır. Ancak acentelik ve franchise sözleşmelerinde müşteri çevresinin oluşumunda katkının bulunduğu prensip olarak kabul edilebilecekken, tek satıcılıkta prensip olarak aksi yönde bir yaklaşımdan hareket edilebilecektir.

Tek satıcı ve franchise sözleşmelerinin de en azından temel unsurlarının, tarafların hak ve borçları ile yetkilerinin yasa ile düzenlenmesi bu tür sözleşmelerde daha zayıf konumda olan; dolayısıyla sözleşmenin karşı tarafınca daha olumsuz şartlara zorlanma olasılığı olan tek satıcı ve franchise alanı yasal güvenceye kavuşacaktır.

Dolayısıyla genel olarak irade serbestisi ilkesi çerçevesinde yapılıyor görünse de; uygulamada yapımçı veya franchise verenin tek yanlı iradesinin baskın olduğu bu sözleşme türünde yasal düzenleme tek satıcı ve franchise alanının istismar edilmelerini engelleyecektir. Dolayısıyla genel olarak irade serbestisi ilkesi çerçevesinde yapılıyor görünse de; uygulamada müteahhit veya franchise verenin tek yanlı iradesinin baskın olduğu bu sözleşme türünde yasal düzenleme tek satıcı ve franchise alanının istismar edilmelerini engelleyecektir.

Kaynakça

- Altınok, P. (2009). Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı, İsviçre Federal Mahkemesinin 22 Mayıs 2008 Tarihli Kararı (Atf 134 III 497 Vd.) Üzerine Düşünceler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 58 (Sayı 3)*, 451 - 480.
- Arvasi, Z. (2000). Franchise Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi (4)*.
- Aybar, Z. B. (2013). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (24)*, 167-201.
- Bühler, T. (2000). Der Agenturvertrag, Art. 418a-418v OR, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung (Art. 1-529 OR), Bd. V/2f, Schulthess
- Can, O. (2014). Acente Rekabet Yasağı Anlaşmasının Rekabet Sınırlandırmaları Hukukuna Etkisi. *Ankara barosu dergisi (2)*, 67-90.
- Cengiz, A. (Aralık 2011). Acente Kavramı ve Acentelik Sözleşmesinden Doğan Hak Ve Borçları. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 1(2)*, 140-165.
- Eren, F. (2015). *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ülgen, H. (2008). *Ticari İşletme Hukuku*. İstanbul : Vedat Kitapçılık.
- İmregün, O. (2005). *Kara Ticaret Hukuku Dersleri (Genel Hükümler- Ortaklıklar- Kıymetli Evrak)*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Kaya, M. İ. (2014). *Acentelik Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi .
- Kayar, İ. (2015). *Ticaret Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Mathys, B. (2016). Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Vertragsverhältnisse Teil 2: Arbeitsvertrag, Werkvertrag, Auftrag, GoA, Bürgschaft - Art. 319-529 OR, Schulthess
- Nilüfer, K. (2015). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sona Ermenin Sonuçları. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- von Hoyningen-Huene, G. (2016). Münchener Kommentar zum Halndelsgesetzbuch, Bd. 1, §§ 1-104a. C.H.Beck
- Yeşiltepe: Ö. (2007). Tek Satıcılık Sözleşmesinin Öğretide Benzer Olarak Belirtilen Sözleşmelerden Ayırt Edilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (MÜHF-HAD)*, 13(1), 169-191.

Extended Abstract

Although there are differences from agency contracts, exclusive and franchise contracts, which show many similarities and are shaped by the market needs within the framework of the principle of contract freedom, find more and more application areas. The two contracts are framework contracts that outline the subsequent contracts.

In franchise agreements, the franchisee has debts for the release, marketing and expansion of the market area of the goods or services produced. The franchisor authorizes the franchisee to produce products, market or provide services by granting a exclusive right in a certain region or by using his trademark, sign, emblem, trade name and business name together with others. It also provides training, information and support for management and organization provision.

In exclusive agreement, the producer undertakes the obligation to deliver the goods produced by him to exclusive in order to sell them with exclusive rights in a certain region. Exclusive undertakes to sell the goods on his own behalf and account, pay the price of the goods and increase the sales amount.

All three types of contracts, which have common and differentiated aspects with each other in terms of their rights and obligations, are frequently applied in the field of introducing goods and services to the market. There is a great difference between agency contracts, exclusive sales and franchise agreements in the field of legal regulation. The rights and obligations of the parties are regulated in detail in the agency agreement. However, the legal regulation on exclusivity and franchise agreements is almost nonexistent. Franchise agreements can contain elements of legally named contracts as well as elements of anonymous contracts. Thus, franchise agreements are an unnamed agreement in their own right. The content of these contracts is filled at the will of the contract parties. Filling the legal gap, as in the agency agreement, in the field of franchise and exclusivity agreements, which have such a wide application area in the field of production, sale and marketing of goods and services, will make the general framework of the contracts clear.

This situation requires legal regulations to be made rather than securing the rights and debts of the parties of the exclusivity and franchise agreements, just like in the agency agreement. Although it finds a wider application area, the regulation regarding the request for equalization only in the 122/5 clause of the Turkish Commercial Code regarding the exclusivity and franchise agreements includes the regulation that the equalization can also be requested in the permanent contracts that give monopoly rights. It is not possible for this legal regulation alone to meet the legal regulation requirement in this field.

Regulating at least the basic elements of the exclusive and franchise agreements, the rights and obligations of the parties and their powers by law, which is in a weaker position in such contracts; therefore, the exclusive and franchisee who are likely to be forced into more unfavorable terms by the other party of the contract will provide legal security. Although it seems to be done within the framework of the principle of freedom of will in general; In this type of contract where the unilateral will of the producer or franchisor is dominant in practice, the legal regulation will prevent the exploitation of the exclusive and franchisee.

An overview of financial technology sector in Turkey

Yunus KARAÖMER¹

Res.Asst.,Dr., Department of Business Administration, FEAS,
Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
yunuskaraomer@mku.edu.tr, 0000-0002-6377-1326

Received Date: 04.11.2021 **Accepted Date:** 06.12.2021

Suggested Citation: Karaömer, Y. (2021). An overview of financial technology sector in Turkey. *Journal of Politics, Economy and Management*, 4(2), 128-139.

Abstract: The rapid developments in technology and digital transformation in the recent period cause radical changes in social life and the business world. FinTech, which emerged with its influence in digital transformation, is one of the most popular topics of the last period with the innovative solutions it provides. FinTech, which was established to change and improve the technological background of consumers and financial institutions in the first place, is defined as a technological innovation that aims to strengthen competition with financial methods. In today's world, where the competitive conditions are changing rapidly, companies are in an effort to reshape their services regardless of the sector. This process, mainly driven by competition and consumer demands, requires companies to produce faster and safer solutions. This study attempt to evaluate an overview of Financial Technology Sector in Turkey. Besides, in this study, information is given about the term FinTech, its historical process, and its ecosystem.

Keywords: FinTech, FinTech Ecosystem, Turkey

JEL Code: B26, G29.

1. Introduction

Consumers expect to receive fun, fast, and user-friendly financial services recently that can easily be accessed from anywhere. In order to meet all these expectations, studies and competition in the field of FinTech are increasing day by day in Turkey as well as the rest of the world. FinTech is the combination of finance, and technology to provide better, faster and easier financial services. In other words, it is providing new ways for consumers to access financial services by making financial services more userfriendly. The main factors that have brought FinTech to the agenda in recent years are the rapid increase in internet usage and mobile applications (E-Donusum Ofisi, 2021). Digital (2021) reports that as of January 2021, with an increase of 3.7 million (6%) compared to the previous year, 77.7% of Turkey's population has internet access, and 94.5% of this has mobile internet.

The young population is the main factor that facilitates the adaptation of society to technological developments and creates potential in this direction. According to the Digital 2021 Report; Turkey has a population of 84.69 million as of January 2021 and the median age of the population is 31.7 (Digital, 2021: 15). According to TÜİK 2020 data, 38.23% of Turkey's population is under the age of 24 (TÜİK, 2021). When the population size and age distribution of Turkey are compared, it is seen that Turkey has a younger and wider population base than the US and European averages (Digital, 2021: 17). As of

---

¹ Correspondence author. Hatay Mustafa Kemal University, Hatay, Turkey, yunuskaraomer@mku.edu.tr

January 2021, it has been determined that 77.7% of Turkey's population has internet access and 94.5% of Turkey's population has mobile internet (Digital, 2021: 24).

Figure 1: Turkey device ownership data

Source: Digital, 2021: 28.

Figure 1 indicates device ownership data of internet users between the ages of 6-64 in Turkey. As of the 2021 year, 70.5% of internet users have a mobile phone; 27.8% of internet users have a laptop or desktop; 1.6% of internet users have a tablet; 0.02% of internet users have other tools (Digital, 2021: 28).

In the future years, in parallel with the development of technology, FinTechs are expected to play a more active role in our lives. The importance of meeting the changing needs of people with the advancing technology in the world of finance will increase in direct proportion to the contribution of technology to the finance sector and the importance of catching the financial competitive environment at world standards becomes evident (Genc, 2021: 1). This study attempt to evaluate an overview of FinTech Sector in Turkey. Besides, in this study, information is given about the term FinTech, its historical process, and its ecosystem. Thus, this study will provide readers or researchers with an overview of the latest developments in the Fintech sector in Turkey, and it would fill a gap in FinTech literature in Turkey.

The rest of this study is organized as follows: Section 2 introduces the literature review, section 3 is an overview of FinTech in Turkey. Finally, section 4 is the conclusion.

2. Literature Review

2.1. Financial Technology

About 62% of the world's population does not use traditional banking services either to borrow or use their savings. About 38% do not even have a bank account. Banks do not seem enthusiastic to serve this segment due to high compliance and infrastructure costs. However, providing financial services to this segment, which is far from the traditional banking system, will add depth and inclusiveness to financial markets. It is stated that this can make significant contributions to global development (Lee and Low, 2018: 259).

After the 2008 Global Financial Crisis, consumers' trust in banks have decreased. Thus, banks has started to establish relationships with innovation-oriented FinTech initiatives in order to gain the trust of consumers in banks and increase consumer satisfaction. As a result, an opportunity has arisen for FinTech companies as banks understand that welcoming innovation and building relationships with startups can help increase customer satisfaction and provide the competitive edge they need to minimize financial and regulatory constraints (Belli, 2016: 21).

The term "FinTech" (sometimes: Fin-tech or Fintech) derives from the words "financial" and "technology" and is generally modern and mainly associated with the established business activities of the financial services industry (e.g. money lending, transaction banking) related technologies (e.g. cloud

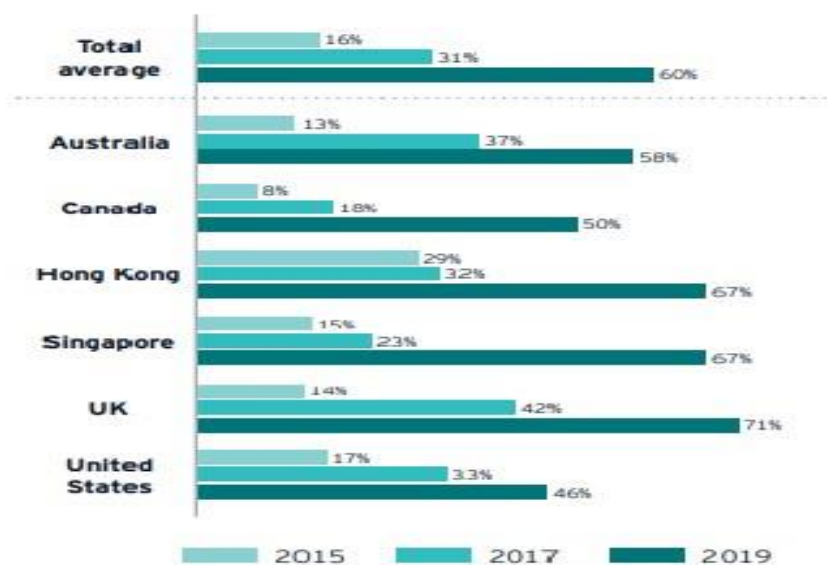
computing, mobile internet). Typically, FinTech refers to innovators and disruptors in the financial industry, especially those in the financial sector who exploit the availability of ubiquitous communication through the internet and automated information processing. Such companies have new business models that promise greater flexibility, security, efficiency, and opportunities than established financial services (Gomber et al, 2017: 541).

FinTech is a technological innovation that aims to compete with financial methods. It is an example of technology to enable the use of mobile devices for mobile banking and investment, and to enable people to access financial services much more easily. FinTech is also called the financial technologies portal that defines the financial services sectors emerging in the 21st century. It was originally applied to enhance the technological backgrounds of consumer and commercial finance institutions. Financial literacy and education have expanded to include technological innovations in the financial sector, including retail banking, investment, and even cryptocurrencies like bitcoin (Akkan, 2018: 2).

FinTechs, which benefit from information and communication technologies in financial services, have started to include the segment that does not have a strong relationship with traditional banking, along with their innovative business models, into the financial system (Komurcuoglu and Akyazi, 2020: 37).

Ernst and Young (EY) conducted a study on the “Global FinTech Adaptation Index” in 2019 (see Graph 1). A similar study was conducted in 2015 and 2017 by EY. The EY interviewed more than 27,000 consumers in 27 markets from 6 countries. As a matter of fact, according to the 2019 data of the global FinTech Adaptation Index, while the adaptation to FinTech services among consumers around the world was 16% in 2015, this rate increased to 31% in 2017 and finally to 60% in 2019. When the FinTech adoption index of six countries is compared, the highest increase is in the UK (EY, 2019: 6).

Graph 1: Comparison of FinTech adoption in six countries

Source: EY, 2019: 8.

Figure 2 indicates consumer FinTech adoption rates globally from 2015 to 2019, by category. It indicates the average percentage of respondents who reported using one or more FinTech services in that category. As seen in Figure 2, the most common category is money transfers and payments, with 75% of consumers using at least one service in this category. The most frequently used services in this category are peer-to-peer (P2P) payments, non-bank money transfers, and in-store mobile payments. Insurance adoption has seen significant growth from 8% in 2015 to almost 50% in 2019. Here, nonfinancial services organizations often facilitate consumer FinTech adoption, such as equipping cars with “black boxes” to provide data for telematics insurance or providing apps on mobile phones that consumers can use to count steps and gain fitness discounts on their health insurance. Saving and

investment adoption has seen significant growth from 17% in 2015 to 34% in 2019 (EY, 2019: 10). **Figure 2:** Consumer FinTech adoption rates globally from 2015 to 2019, by category

Source: EY, 2019: 10.

2.2. Financial Technology History

Although there is no clarity on when the term FinTech, which basically refers to the use of technology to provide financial solutions, began to be used, the term is generally attributed to the “Financial Services Technological Consortium” project initiated by Citigroup in the early 1990s to facilitate technological collaboration efforts (Arner et al., 2016: 3). Arner et al. (2016) has been examined three phases in the historical process of the coexistence of finance and technology: FinTech 1.0, FinTech 2.0, FinTech 3.0, and FinTech 3.5.

The evolution of financial technology has been developing for a long time and can be summarized with some examples as shown in Table 1. The first generation is known as “FinTech 1.0” which began around the 1860s (Abdillah, 2019: 10).

Table 1: FinTech evolution

Generation	Period	Notes	Products/Applications
FinTech 1.0	1866-1987	From analog to digital	- Transatlantic cable - Cable Phone
FinTech 2.0	1987-2008	Development of Traditional Digital Financial Services	- Credit Cards - ATM - Electronic Stock Trading - Bank Mainframe Computer
FinTech 3.0 FinTech 3.5	2008 – Present	Democratizing Digital Financial Services Emerging Market	- Startups - Payment Apps - Mobile Wallets - Blockchain - Cryptocurrency

Source: Abdillah, 2019: 11.

2.2.1. FinTnech 1.0 Era (1867 – 1967)

The invention of the printing press, which allowed countries to print paper money, was one of the proofs of the first emergence of financial technology. In 1866, however, it more clearly demonstrated the existence of financial technology through the invention of the telegraph and the successful establishment of the first transatlantic cable line, a prelude to the globalization of the world financial system (Truong, 2016: 4).

FinTech 1.0 era, which refers to the period between 1866-1967, covers the transition period from analog applications to digital applications. During this period, technologies such as the laying of the transatlantic telegraph cable (from 1866 to 1913), the basic infrastructure that made possible an era of strong financial globalization, the telegraph in the late 19th century, railroads and steamships helped to establish financial connections across borders (Arner et al., 2016: 4-5).

One of the most important developments of the FinTech 1.0 period is the use of credit cards, which continues to be influential today. In 1950, the world's first credit card, which can be used instead of cash in different regions and activities, was issued by Diners Club (Berberoglu, 2018: 4).

The first era of FinTech 1.0 began when early financial globalization took place. It was marked by the first transatlantic cable connection between Europe and America from 1866 until Barclays Bank invented the first ATM Machine in 1967. During this period, the financial sector adopted traditional analog technologies such as the telegraph, railways, canals, and steamships. This allowed the rapid worldwide transmission of financial information, transactions, and payments, supporting financial connections across borders. This period also marks the first use of credit cards as a means of payment and changed the landscape of activities in the payment industry in the following years (Setiawan and Maulisa, 2020: 219).

2.2.2. FinTech 2.0 Era (1967 – 2008)

FinTech 2.0 era, which covers 1967 and 2008, was accepted as the period when electronic payment and clearing system was established and ATM and online banking became widespread. At this stage, the use of information technologies has increased with the development of products and services by traditional financial institutions (Demirdogen, 2020: 44).

In this period, clearing centers, which form the basis of ATM and credit card processes, started to be established and these clearing centers accelerated the change of communication infrastructure and the transition from analog to digital. The first form of Bankers' Automated Clearing Services-BACS, the clearinghouse that forms the basis of payment systems in England, Inter-Computer Bureau was established in 1968, and on similar dates (1970), the United States' payment system was created by the Clearing House Interbank Payments System (CHIPS) has come into operation (Arner et al., 2016: 911).

In the years following this period, NASDAQ was established (1971), SWIFT application was launched (1973), Bloomberg was established (1981), first mobile phones appeared (1983), online banking applications started (1985). In 2001, the number of online customers of eight banks in the USA reached one million. In 2005, the first direct banks without physical branches emerged in the UK (ING Direct, HSBC Direct). At the beginning of the 21st century, banks' internal processes, external systems, and interactions with their customers have been completely digitized. In this period, which lasted until 2008, traditional financial institutions were in competition with technology companies (Candemir, 2020: 83).

2.2.3. FinTech 3.0 Era (2008 – Present)

FinTech 3.0 has been used in the process from the 2008 Global Economic Crisis to the present day (Arner et al., 2017: 4). The global financial crisis acted as a catalyst for the start of this period. After the crisis, the alignment of the financial market was such that it fostered the entry and growth of innovative players and startups. The financial crisis had previously taken the form of an economic crisis that caused about 8.7 million people to lose their jobs in the United States alone. It eventually caused the public to lose confidence in banks, and the financial workforce lacking enough job opportunities found a new place to invest their skills and eventually evolved into FinTech 3.0 (Esposito and Tse, 2014: 2-3). Regulators' change in business models and incentives has increased banks' compliance obligations. Regulations laid out in this way have spurred the growth of other funding institutes and startups and other forms of financing such as peer-to-peer and crowdfunding. While the demand-side drivers of FinTech 3.0 were the loss of confidence in banks and the expectation of “one-click” delivery, the supplyside drivers included the availability of talented financial entrepreneurs who lost their jobs due to the crisis, and the regulations put forward to prevent a crisis. The future crisis and the telecom revolution that made the usability of mobile phones very easy have made it very easy to provide more sophisticated banking methods. In the years following this period, Bitcoin was launched (2009), Peer to Peer (P2P) money transfer service Transferwise is created (2011), Apple was launched Apple Pay (2014) (Setiawan and Maulisa, 2020: 219).

2.2.4. FinTech 3.5 Era (2008 – Present)

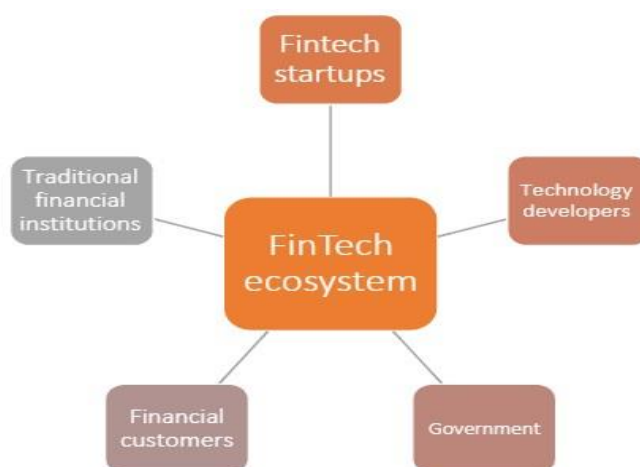
FinTech 3.0 emerged as a response to the financial crisis in the developed countries. However, when we look at the latest FinTech developments in Asia and Africa, the search for economic development stands out first. The period in these two regions is described as FinTech 3.5. The factors supporting the FinTech 3.5 era in these regions can be listed as high penetration of mobile devices, growth of the middle class, untapped market opportunities, lack of physical banking infrastructure and low competition among young and technology-savvy individuals (Marul, 2021).

After 2014, there was a non-linear rise in FinTech in the two most populous countries; namely China and India. Lacking large chains of complex physical banking infrastructures, these two countries have seen rapid growth in the FinTech sector. This, along with FinTech developments in Africa, is considered the growth engine for 2014-2018. This is led by SaaS developments such as Financial software of Indian IT companies, m-Pesa in Africa, Payment banks in India, Alipay in China (Agrawal, 2021).

2.3. FinTech Ecosystem

In order to understand the collaborative and competitive elements in FinTech innovation, the ecosystem must first be thoroughly examined. A stable symbiotic FinTech ecosystem is instrumental in the growth of the FinTech industry. Figure 3 indicates five main factors of the FinTech ecosystem (Lee and Shin, 2018: 7).

Figure 3: FinTech ecosystem

Source: Lee and Shin, 2018: 37.

The first element of the FinTech ecosystem is FinTech startups. These startups may differ according to the field of activity such as lending, capital market, crowdfunding, insurance FinTech companies. FinTech startups contribute to the FinTech ecosystem with innovative and often disruptive technology solutions. FinTech startups act as a catalyst in the production of new technologies, making them one of the most important players in the ecosystem. They are companies that offer solutions to users with innovative business models by adapting the opportunities offered by technology, digitalization, and mobile technologies to the financial field. The main features of theirs are initiatives that can be explained by the "LASIC Principles" (Low Margin, Asset light, Scalable, Innovative, and Compliance easy) (Chuen and Teo, 2015: 26). The second element of the FinTech ecosystem is technology developers. For example, big data analytics, cryptocurrency, cloud computing, and social media developers. The third element of the FinTech ecosystem is traditional financial institutions. For example, traditional banks, insurance companies, stock brokerage firms, and venture capitalists. They provide expertise to the ecosystem. In addition, collaborations between financial institutions and FinTech startups increase competition, quality, and customer experience by encouraging financial innovations. The fourth element of the FinTech ecosystem is Financial customers (e.g., individuals and organizations). The fifth element of the FinTech ecosystem is government. The government must create political and legal regulations to facilitate the development of the FinTech ecosystem and must also encourage entrepreneurial activities (Lee and Shin, 2018: 37-38).

EY (2018) evaluate the situation of the FinTech ecosystem and report four main topics of the FinTech ecosystem and the factors that have an impact.

Table 2: Four main topics of the FinTech ecosystem

Topic	Factor	Details
	Market structure in the country	The structure of the current financial services sector and the place of FinTechs.

Demand	Competition	The competitive environment within the FinTech industry, as well as between the FinTech industry and other financial institutions.
	Consumer behavior	The consumers' approach to the FinTech industry.
	Customer experience	Advantages of FinTechs regarding customer experience.
	Opportunities and threats	Opportunities and threats that FinTechs face in their fields of operation.
	New markets	New markets that might emerge in the financial services.
Regulation	Trust and security	The public trust in the services provided by the FinTechs in terms of data security and finance.
	New regulations	Designing and implementing new regulations that will organize the financial markets, and have an impact on the FinTechs.
	Operation permit	Operation permit especially in the fields of payment and currency.
	Limitations and obstacles	Limitations and obstacles faced by FinTechs when providing certain services.
Capital	Public funds and government aids	Public-sourced aids and incentives that are or could be provided for FinTechs.
	Banks	The investments and financial support in FinTechs by banks.
	Investors	The factors that have an impact on the angel investors, and public offering investors who invest in FinTechs.
	Business model	New and creative business models brought by FinTechs in order to collect new investment.
Human resources	Quality, quantity and costs	The quality and quantity of the human resources in the current market, and the costs of hiring or training new human resources.
	The role of the financial institutions	The role of the financial services institutions in training human resources.
	The role of the universities	The ability of universities and other educational institutions in training the human resources that can work in the FinTech sector.
	Entrepreneurship within the company	The approach of the institutions toward the entrepreneurial ideas under their roof.

Source: EY, 2018: 10.

3. An Overview of Financial Technology Sector in Turkey

According to KPMG's "Pulse of FinTech" report, \$105.3 billion in FinTech investments was made in a total of 2,861 transactions in 2020. Investors and FinTechs reversed this situation in the second half of the year after many deals stalled at the beginning of the Coronavirus (Covid-19) pandemic. The pandemic period led to a parallel trend with the global trend on behalf of the FinTech sector in Turkey. The "contactless transaction" trend, which has strengthened during the pandemic period, supports the rapid deployment of new technologies (BThaber, 2021).

Looking at the "FinTech Sector Overview from the KPMG Perspective" report, Turkey ranks 18th in the European continent after Poland with 139 million funding in 2020. The first three places on the list are the United Kingdom with 13.6 billion USD, France with 5.3 billion USD, and Germany with 5.1 billion USD. This volume, when only the Middle East countries are taken into account, Turkey ranks 3th (KPMG, 2021: 8).

Graph 2 shows new FinTech investments and capital inflows in Turkey. As seen in Graph 2, 31 companies were established in 2020. Although this level is below the previous years, the capital inflows provided to these projects are at the highest level since the end of 2017 (KPMG, 2021: 9).

Graph 2: New FinTech investments and capital inflows in Turkey

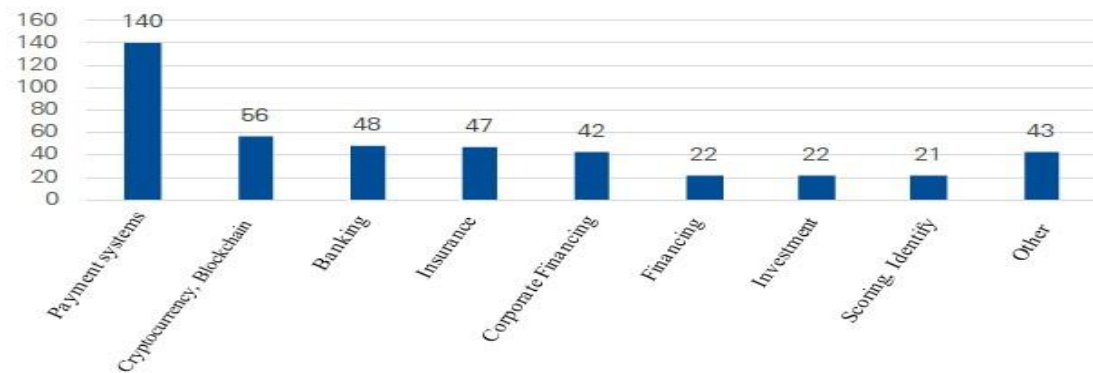

Source: Startups.watch, 2021.

Companies that attract investment in the world are payments, mobile banking, wealth management, lending, insurance, capital markets (financial modeling and analysis software), crowdfunding, and Blockchain-Bitcoin. In Turkey, on the other hand, payments, mobile banking, asset management, capital markets, and cryptocurrency companies attract attention (Deloitte, 2017: 6).

Graph 3 indicates the Turkish FinTech ecosystem - number of companies/sectoral breakdown. In Turkey, more than 80% of the 441 FinTech companies that exist as of March 2021 continue to exist. When we look at the focus of the established companies, the cryptocurrency companies that dominated the 2017-2019 period have been replaced by companies that focus on banking transactions in 2020. Payment systems companies are not the most established companies in this period, but they are by far the leader in terms of numbers (KPMG, 2021: 10).

Graph 3: Turkish FinTech ecosystem - number of companies / sectoral breakdown

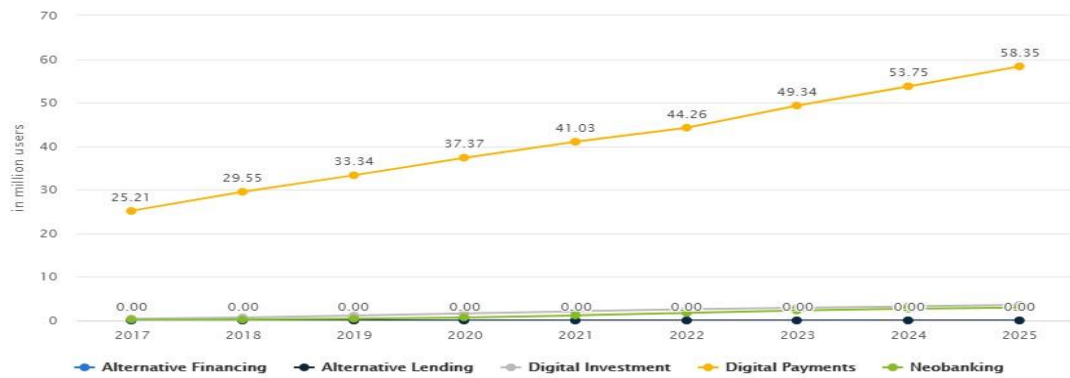

Source: Startups.watch, 2021.

FinTech companies are new financial sector players that offer services to their customers that provide various benefits thanks to digitalization. Payment services, bill payment, money transfers, API providers, debts and credit scoring, software services, cryptocurrency market, accounting, personal finance adjustments, crowdfunding, credit and prepaid cards, collection services are counted as areas where FinTech companies take charge. The most common usage areas of this technology today are mobile applications, digital payments and money transfers (Bilgel and Aksoy, 2019: 1099-1100). Graph 4 indicates FinTech users by segment in Turkey. Digital payments users reached 41.03 million users in 2021 (Statista, 2021).

Graph 4: Turkey FinTech user by segment

Source: Statista, 2021.

With the development of the FinTech sector, consumers can easily access the new products and services their needs and save time by using the digital environment. Today, consumers have been demanding more and more technological products and services, as consumers can access the internet almost everywhere. FinTech offers its consumers a personalized experience and more service options, in addition to price advantage and practicality (Truong, 2016: 4).

Turkey is transforming into a FinTech hub, with over 200 companies and an online payment market of over \$35 Billion. Firms in the FinTech sector in Turkey are classified as payment, banking, credit, corporate credit, insurance, crowdfunding, investment, personal finance management, asset management, portfolio management, big data, centers and cryptocurrencies (FinTech Istanbul, 2019: 17). Figure 4 displays the Turkish FinTech ecosystem map.

Figure 4: Turkish FinTech ecosystem map

Source: Fintechtime, 2021.

Despite the rapid growth and development, the field of financial technologies in Turkey is relatively new and the overall economic growth rate is not high. Therefore, it is a fact that the FinTech pie is not very big yet. But in ecosystems where the pie is not so big, the growth potential is particularly high. Having a strong financial sector in Turkey is very effective in keeping the FinTech ecosystem alive and growing fast. In addition to the finance and banking sector, the country's young and dynamic workforce and especially talented human resources in the technology, finance and banking sectors have an important role in the rapid growth of the FinTech ecosystem in recent years. In addition to these advantages, Turkey, which uses its geopolitical advantage as a bridge between Europe and Asia, will become a regional financial technologies center in the near future. Besides, Turkey is not in a bad situation in terms of technological infrastructure and use of technology. It would be wrong to say that

there are no opportunities for the FinTech ecosystem, especially considering the young population and the use of mobile devices (Deloitte, 2017: 5-6). Fintech sector is growing in Turkey and investments are expected to increase as well. With the strong support of the financial sector to FinTech startups - it will undoubtedly have a positive impact on the sector and its steady growth will be ensured.

Conclusion

FinTech, which is a combination of the words finance and technology, has been among the most trending concepts of the finance sector in recent years. FinTech is defined as a technological innovation that aims to strengthen and stay in competition with financial methods. In this way, the financial sector succeeds in establishing itself in the digital world. FinTech applications appear as an area where huge investments are made in the world and in Turkey. The United States and the United Kingdom are among the countries that attach importance the most to this sector worldwide. Facilitating people's access to financial services is the main purpose of FinTech applications.

FinTech has been continuing to growing rapidly in Turkey as in the rest of the world. While the development and growth in technology increase the quality and diversity of products and services, it is easier to respond to consumer needs thanks to FinTech. Especially, startups in the field of FinTech in Turkey since 2015, new business models, corporate collaborations, and investments have created the Fintech ecosystem. Looking at the developments in Turkey regarding FinTechs, it is seen that there has been a rapid development in the number of FinTech companies, investment amounts and transaction volumes in recent years.

Digitization efforts have been continuing rapidly all over the world. FinTech investments are very important for countries. FinTech does not only provide technological solutions to the financial sector but also allows traditional business models to keep up with our times. Countries that make very large and significant investments in this sector are struggling fiercely with a financial technology competition. Compared to other countries, developments in Turkey have not reached on a sufficient level yet. The FinTech sector has been growing in Turkey and investments are expected to increase as well. With the strong support of the financial sector to FinTech startups, it will undoubtedly have a positive impact on the sector and its steady growth will be ensured.

This study attempt to evaluate an overview of FinTech Sector in Turkey. Besides, in this study, information is given about the term FinTech, its historical process, and its ecosystem. Thus, this study will provide readers or researchers with an overview of the latest developments in the Fintech sector in Turkey.

References

- Abdillah, L. (2019). An Overview of Indonesian Fintech Application. In *The First International Conference on Communication, Information Technology and Youth Study (I-CITYS2019)*, Bayview Hotel Melaka, Melaka (Malacca), Malaysia.
- Agrawal (2021). "History of Fintech", available at: <https://www.linkedin.com/pulse/history-fintechvivek-agrawal> (accessed 09.09. 2021).
- Akkan, M. (2018). Dünya'nın yükselen yıldızı: fintek uygulamaları ve Türkiye. *Konya Ticaret Odası, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü*, 2-12.
- Arner, D., Barberis, J. & Buckley, R. (2016). *The evolution of fintech: a new post - crisis paradigm?* Sidney, Australia: University of New South Wales - Hong Kong Faculty of Law..
- Belli, M. (2016). *Banking Fintech (Developing A Fintech Ecosystem In Istanbul)*. London: Bankalararası Kart Merkezi.
- Berberoglu, B. (2018). "Blokzinciri teknolojisi", (Ed.: Alptekin, V., Metin, İ. ve Akcan, A. T.). *Kripto para ekonomisi*. Konya: Eğitim Yayınevi, 37-58. Bilgel, D. & Aksoy, B. (2019). Finansal teknoloji şirketleri ve geleceğin bankacılığı: açık bankacılık. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (17), 1099-1100.
- BThaber (2021). "Pandemi dönemi fintech'lere yaradı", available at: <https://www.bthaber.com/pandemidonemi-fintechlere-yaradi/> (accessed 12.09. 2021).

- Karaömer An overview of financial technology
- Candemir, G. (2020). Bankacılık sektöründe yeni trendler ve teknolojik gelişmeler: fintek sektörü üzerine bir uygulama, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Chuen, D. L. K. & Teo, E. G. (2015). Emergence of FinTech and the LASIC principles. *Journal of Financial Perspectives*, 3(3), 24-36.
- Deloitte (2017). “Türkiye FinTech Ekosistemi”, available at: <https://www2.deloitte.com/tr/trpages/finance/articles/fintech-ecosystem-in-turkey.html> (accessed 08.10. 2021).
- Demirdogen, Y. (2020). Finteklerin gelişimini etkileyen faktörler. *Isparta Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 2(Özel Sayı), 43-55.
- Digital (2021). “Digital Turkey”, available at: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey> (accessed 09.09. 2021).
- E-Donusum Ofisi (2021). Fintech Uygulamaları, available at: <https://www.edonusumofisi.com/fintechuygulamaları.html> (accessed 01.09. 2021).
- Esposito, M. & Tse, T. (2014). *The lost generation: what is true about the myth....* Euro Crisis in the Press.
- EY (2018). “Twenty-three suggestions for the sustainable improvement of the Turkey FinTech ecosystem”, available at: https://bkm.com.tr/wpcontent/uploads/2018/11/EY_Fintech_ENG.pdf (accessed 01.10. 2021).
- EY (2019). “Global Fintech Adoption Index 2019”, available at: https://www.ey.com/en_gl/ey-globalfintech-adoption-index (accessed 15.09. 2021).
- FinTech İstanbul (2019). “Türkiye’de ve Dünyada Fintech”, available at: https://bkm.com.tr/wpcontent/uploads/2015/06/Turkiyede_ve_Dunyada_Fintech.pdf (accessed 05.10. 2021).
- Fintectime (2021). “Fintech Ecosystem”, available at: https://fintectime.com/wpcontent/uploads/2019/10/fintectime_turkish_fintech_ecosystem_v7.00.jpg (accessed 15.10. 2021).
- Genc, S. (2021). Türkiye’de fintek sektörünün gelişim dinamikleri, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Gomber, P., Koch, J. A. & Siering, M. (2017). Digital Finance and FinTech: current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, 87(5), 537-580.
- Komurcuoglu, O. F. & Akyazi, H. (2020). Finansal Teknolojilerdeki (Fintek) Gelişmeler: Fırsatlar ve Riskler. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-48.
- KPMG (2021). “KPMG Perspektifinden Fintech Sektörüne Bakış”, available at: <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2021/08/2021-kpmg-perpektifinden-fintech-sektorunebakis.html> (accessed 18.09. 2021).
- Lee, D. K. C. & Low, L. (2018). *Inclusive fintech: blockchain, cryptocurrency and ICO*. World Scientific.
- Lee, I. & Shin, Y. J. (2018). Fintech: Ecosystem, business models, investment decisions, and challenges. *Business horizons*, 61(1), 35-46.
- Marul (2021). “fintech 3.0”, available at: <https://www.inovanadolu.com/sozluk/fintech-3-0-4588> (accessed 3.12. 2021).
- Setiawan, K., & Maulisa, N. (2020). The Evolution of Fintech: A Regulatory Approach Perspective. In *3rd International Conference on Law and Governance (ICLAVE 2019)* (pp. 218-225). Atlantis Press.
- Startups.watch, (2021). “Startups.watch”, available at: <https://startups.watch/> (accessed 10.10. 2021).

- Statista (2021). “Turkey FinTech User by Segment”, available at: <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/turkey#> (accessed 12.10. 2021).
- Truong, T. (2016). How FinTech industry is changing the world. Thesis Centria University of Applied Sciences, Finland.
- TÜİK (2020), “Türkiye Nüfusu Yaş Gruplarına Göre Dağılımı”, available at: <https://www.nufusu.com/turkiye-nufusu-yas-gruplari>, (accessed 20.09. 2021).